

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Зовнішньоекономічні зв'язки України

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Харків – 2015

УДК 339.9(477)(075.8)
ББК 65.59 (4укр) я 73
Г 96

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 1. 11. 2015 р.)*

Рецензенти:

- Г. П. Підгрушний** – доктор географічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу суспільно-географічних досліджень Інституту географії Національної академії наук України;
- Ю. П. Грицак** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Г 96 Гусєва Н. В.

Зовнішньоекономічні зв'язки України : навчально-методичний посібник / уклад. Н. В. Гусєва, Г. О. Кулєшова, Л. В. Ключко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 188 с.

ISBN 978-966-285-347-6

Навчально-методичний посібник розроблено згідно з програмою курсу «Зовнішньоекономічні зв'язки України», який є одним із важливих в циклі професійної та практичної підготовки бакалаврів географії. Головна мета посібника – надати методичну допомогу студентам та сприяти удосконаленню навичок самостійної роботи при вивченні та засвоєнні теоретичних знань і виконанні практичних завдань з курсу «Зовнішньоекономічні зв'язки України».

Для студентів денного і заочного відділень факультету геології, географії, рекреації і туризму, які навчаються за напрямом підготовки «Географія».

ISBN 978-966-285-347-6

УДК 339.9(477)(075.8)
ББК 65.59 (4укр) я 73

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015.
© Гусєва Н. В., Кулєшова Г.О.,
Ключко Л. В., 2015.

ЗМІСТ

Загальні положення.....	4
Структура навчальної дисципліни.....	6
Програма курсу.....	9
Список рекомендованої літератури.....	16
Основні терміни і поняття.....	21
Тезовий зміст теоретичної складової курсу.....	43
1. Зовнішньоекономічні зв'язки України: поняття, форми, класифікація, фактори. Зовнішньоекономічна політика України.....	43
2. Показники розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни.....	52
3. Теорії зовнішньоекономічної діяльності.....	59
4. Зовнішня торгівля товарами і послугами як головний вид зовнішньоекономічних зв'язків України.....	66
5. Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України.....	74
6. Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України.....	84
7. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України.....	94
8. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.....	99
Теми і зміст практичної складової курсу.....	104
Теми для самостійної роботи студентів.....	168
Індивідуальне завдання.....	169
Питання до контрольних робіт.....	170
Приклади контрольних робіт.....	177
Розподіл балів, які отримують студенти.....	188

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Умови формування незалежної держави, розбудови її науково-технічного та виробничого потенціалу постійно змінюються і в значній мірі залежать від особливостей та реалій зовнішньоекономічної діяльності, від місця України в міжнародному поділі праці тощо.

Курс «Зовнішньоекономічні зв'язки України» має важливе значення в підготовці географів–бакалаврів, формує необхідні знання і навички для подальшої підготовки магістрів економічної та соціальної географії.

Об'єктом вивчення є зовнішньоекономічні зв'язки України в цілому та окремі їх види і форми, а **предметом** – суспільно-географічні особливості їх розвитку.

Мета курсу – сформувати у студентів систему теоретичних знань про сучасний стан і просторово-часові особливості зовнішньоекономічних зв'язків України; розкрити їх значення в соціально-економічному розвитку території, а також закласти навички практичного застосування отриманих знань.

Завдання курсу:

- 1) вивчити теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження зовнішньоекономічних зв'язків країни;
- 2) виявити умови та фактори формування і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України;
- 3) ознайомитися з сучасною зовнішньоекономічною політикою країни та системою регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- 4) проаналізувати сучасний стан, динаміку, товарну і географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами та послугами України, виявити її внутрішньорегіональні особливості;
- 5) охарактеризувати зовнішньоторговельні відносини України з іншими країнами та регіонами світу;
- 6) виявити особливості інвестиційної діяльності за участю України;
- 7) охарактеризувати прикордонне і транскордонне співробітництво України, її участь у міжнародних організаціях, міжнародний туризм, міграцію робочої сили та інші види зовнішньоекономічних зв'язків України;
- 8) виявити основні проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студенти **мають набути таких компетентностей, як:**

теоретичні:

- сутність зовнішньоекономічних зв'язків та зовнішньоекономічної діяльності, суб'єкти і об'єкти та форми і види зовнішньоекономічних

зв'язків за різними критеріями, показники функціонування зовнішньоекономічної системи країни;

- основні положення теорій зовнішньоекономічної діяльності;
- особливості зовнішньоекономічної стратегії України, сутність експортної та імпоротної політики держави, проблеми та перспективи співробітництва України з регіонами і країнами світу;
- сучасні умови та фактори розвитку зовнішньоекономічної діяльності України;
- місце і роль зовнішньоекономічних зв'язків України в господарському комплексі;
- структура зовнішньоекономічних зв'язків;
- сучасний стан, структурно-динамічні та регіональні особливості різних видів зовнішньоекономічних зв'язків України;
- проблеми економіки та зовнішньоекономічних зв'язків країни, перспективи їх розвитку;

практичні:

- розкривати сутність основних термінів, понять та категорій курсу;
- обраховувати основні показники розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни;
- застосовувати основні положення теорій зовнішньоекономічної діяльності;
- виявляти зв'язки між особливостями географічного положення, природно-ресурсного потенціалу, трудових ресурсів, потенціалу, характерними рисами промисловості, сільського господарства, транспорту тощо та зовнішньоекономічними зв'язками України;
- проводити аналіз основних форм і видів зовнішньоекономічних зв'язків України;
- виявляти просторово-часові особливості формування та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України;
- визначати експортно-імпортний потенціал та інвестиційну привабливість регіонів України;
- визначати можливих торговельних партнерів України;
- розкривати зміст зовнішньоекономічної політики та системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності України;
- виявляти проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни, обґрунтовувати можливі шляхи їх вирішення;
- окреслювати подальші перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
РОЗДІЛ 1												
Зовнішньоекономічні зв'язки України, їх види, форми, показники, історія розвитку												
Тема 1. Історія розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України	12		2			10	10					10
Тема 2. Зовнішньоекономічні зв'язки України: поняття, форми, класифікація, фактори. Зовнішньоекономічна політика: сутність, типи, принципи та основні напрямки реалізації	18	4	4			10	12	2				10
Тема 3. Показники розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни	2	2					20					20
Тема 4. Теорії зовнішньоекономічної діяльності	8	4				4	18					18
Підготовка до контрольної роботи 1	10					10						
Разом за розділом 1	50	10	6			34	60	2				58
РОЗДІЛ 2												
Зовнішня торгівля як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України												
Тема 5. Зовнішня торгівля (експорт–імпорт) товарами як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України	13	4	4			5	12		2			10
Тема 6. Зовнішня торгівля (експорт–імпорт) послугами як	11		4			7	10					10

основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України												
Підготовка до контрольної роботи 2	10					10						
Підготовка до залікової роботи	10					10						
Разом за розділом 2	44	4	8			32	22		2			20
Всього за 7-й семестр	94	14	14			66	82	2	2			78
РОЗДІЛ 3												
Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України												
Тема 7. Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України. Інвестиційна політика держави. Спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку та індустріальні (промислові) парки як засоби залучення іноземних інвестицій	28	8	6			14	32	2				30
Підготовка до контрольної роботи 3	10					10						
Разом за розділом 3	38	8	6			24	32	2				30
РОЗДІЛ 4												
Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України												
Тема 8. Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України	20	10	4			6	32	2				30
Тема 9. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України	32	4	2			26	30					30
Тема 10. Зовнішньоекономічні зв'язки України з окремими регіонами і країнами світу	10					10	10					10
Тема 11. Проблеми та	2	2					10					10

перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України												
Підготовка до контрольної роботи 4	10					10						
Підготовка до екзаменаційної роботи	10					10	20					20
Разом за розділом 4	84	16	6			62	102	2				100
Разом за 8–й семестр	122	24	12			86	134	4				130
Разом за курс	216	38	26			152	216	6	2			208

ПРОГРАМА КУРСУ

РОЗДІЛ 1

Зовнішньоекономічні зв'язки України, їх види, форми, показники, історія розвитку

Тема 1. Історія розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України

Етапи розвитку міжнародної торгівлі: I – початковий (з XVIII до першої половини XIX ст.); II – довоєнний (друга половина XIX ст. – початок Першої світової війни (1914 р.)); III – міжвоєнний (період між двома світовими війнами (1914–1939 рр.)); IV – повоєнний (50–60-ті роки XX ст.); V – сучасний (з початку 70-х років XX ст.): конкуренції двох світових систем господарства – капіталістичної та соціалістичної (до початку 1990-х років); глобалізації світової економіки (з початку 90-х років XX ст.).

Глобалізація та інтернаціоналізація як визначальні риси сучасної міжнародної торгівлі.

Основи періодизації зовнішньоекономічної діяльності України.

Етапи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України: 1) міжнародне співробітництво народів, які населяли територію сучасної України, в античну епоху; 2) формування та інтенсивний розвиток зовнішніх економічних зв'язків Київської Русі; 3) колоніальний період розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України; 4) радянський період розвитку національної спеціалізації та міжнародної торгівлі (1917–1987 рр.); 5) перехідний від радянського період (1987–1991 рр.); 6) сучасний період (1991 р. – сучасність).

Тема 2. Зовнішньоекономічні зв'язки України: поняття, форми, класифікація, фактори. Зовнішньоекономічна політика: сутність, типи, принципи та основні напрями реалізації

«Зовнішньоекономічні зв'язки»: визначення поняття за різними авторами і джерелами. «Зовнішньоекономічні зв'язки» і «зовнішньоекономічна діяльність»: сутність і співвідношення понять. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мікроекономічного, макроекономічного та міждержавного рівнів, їх класифікація. Об'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Класифікація зовнішньоекономічних зв'язків. Види зовнішньоекономічних зв'язків за різними критеріями. Форми зовнішньоекономічної діяльності. Основні передумови і фактори розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Зовнішньоекономічні зв'язки як історична, економічна та суспільно-географічна категорія.

Принципи зовнішньоекономічної діяльності: загальні, специфічні, національні.

Зовнішньоекономічна політика: сутність, складові елементи, види, принципи та основні напрями реалізації.

Тема 3. Показники розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни

Показники зовнішньоекономічної діяльності: абсолютні та відносні.

Показники обсягу зовнішньої торгівлі: обсяг експорту, обсяг імпорту, зовнішньоторговельний оборот, обсяг реекспорту, обсяг реімпорту та ін.

Показники результативності зовнішньої торгівлі: сальдо зовнішньоторговельного балансу, коефіцієнт покриття експорту імпортом (індекс стану балансу), індекс концентрації експорту, коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі, коефіцієнт відкритості національної економіки, експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота, рівень експорту, експортна квота, рівень імпорту (коефіцієнт імпортової залежності), імпортна квота, експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту), показник інтенсивності імпорту, показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту, питома вага імпорту в загальному обсязі споживчих товарів, коефіцієнт відносної експортної спеціалізації, платіжний баланс та ін.

Показники структури зовнішньої торгівлі: товарна структура зовнішньої торгівлі (експорту, імпорту), географічна структура зовнішньої торгівлі (експорту, імпорту) та ін.

Показники динаміки зовнішньої торгівлі: темпи росту зовнішньоторговельного обороту (експорту, імпорту), темпи приросту зовнішньоторговельного обороту (експорту, імпорту) та ін.

Тема 4. Теорії зовнішньоекономічної діяльності

Меркантилізм (ранній, пізний).

Класичні і неокласичні теорії зовнішньоекономічної діяльності: концепція абсолютних переваг А. Сміта, концепція порівняльних переваг Д. Рікардо, закони Дж. С. Мілла, теорема Хекшера–Оліна, парадокс В. Леонтьєва, теорема Хекшера–Оліна–Самуельсона, теорема Самуельсона–Джонса, теорема Столпера–Самуельсона, теорема конкурентних переваг М. Портера, теорія технологічного розриву, теорія «життєвого циклу продукту», теорема Рибчинського та ін.

Кейнсіанські теорії зовнішньоекономічної діяльності: теорія перехресного попиту С. Ліндера, теорія реверса попиту, дисконтна політика та ін.

Сучасні теорії зовнішньоекономічної діяльності: концепція експортних можливостей, концепція імпортних можливостей та ін.

РОЗДІЛ 2

Зовнішня торгівля як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України

Тема 5. Зовнішня торгівля (експорт–імпорт) товарами як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України

Сучасні риси та особливості зовнішньоекономічної діяльності України. Сальдо торговельного балансу України та його динаміка, аналіз причин змін.

«Зовнішня торгівля» і «міжнародна торгівля»: визначення і співвідношення понять. Класифікація міжнародної торгівлі за різними критеріями.

Зовнішня торгівля товарами як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України. Сучасні зовнішньоторговельний оборот і сальдо зовнішньої торгівлі товарами України. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами України протягом останнього десятиріччя, її аналіз та причини змін. Сучасна товарна структура експорту й імпорту зовнішньої торгівлі товарами України, її аналіз і причини виявлених особливостей. Сучасна географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України, її аналіз і причини виявлених особливостей. Внутрішньорегіональні відмінності зовнішньої торгівлі товарами України, їх аналіз та причини виявлених особливостей.

Тема 6. Зовнішня торгівля (експорт–імпорт) послугами як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України

Зовнішня торгівля послугами як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України. Сучасні зовнішньоторговельний оборот і сальдо зовнішньої торгівлі послугами України. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі послугами України протягом останнього десятиріччя, її аналіз та причини змін. Сучасна структура експорту й імпорту зовнішньої торгівлі України за видами послуг, її аналіз і причини виявлених особливостей. Сучасна географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України, її аналіз і причини виявлених особливостей. Внутрішньорегіональні відмінності зовнішньої торгівлі послугами України, їх аналіз та причини виявлених особливостей.

РОЗДІЛ 3

Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України

Тема 7. Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України. Інвестиційна політика держави. Спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку та індустриальні (промислові) парки як засоби залучення іноземних інвестицій

Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України.

Інвестиції: сутність, значення. Класифікація інвестицій за різними критеріями.

Інвестиційна привабливість, інвестиційний імідж, інвестиційний клімат: визначення і співвідношення понять. Об'єктивні й суб'єктивні фактори інвестиційної привабливості регіонів. Інвестиційний клімат, його фактори та складові.

Прямі іноземні інвестиції України: обсяг інвестицій, їх динаміка за роки незалежності, структура за видами економічної діяльності, географічна структура прямих іноземних інвестицій в Україну та з України, регіональні відмінності. Значення іноземних інвестицій для соціально-економічного розвитку території (позитивні і негативні наслідки).

Спеціальні (вільні) економічні зони як засіб залучення іноземних інвестицій: визначення поняття, значення для соціально-економічного розвитку регіонів, типи. Спеціальні (вільні) економічні зони України, історія їх створення, стисла характеристика, сучасний стан.

Території пріоритетного розвитку як засіб залучення іноземних інвестицій: визначення поняття, значення для соціально-економічного розвитку регіонів. Території пріоритетного розвитку України, історія їх створення, стисла характеристика, сучасний стан.

Індустріальні (промислові) парки як засіб залучення іноземних інвестицій: визначення поняття, значення для соціально-економічного розвитку регіонів. Індустріальні парки України, історія їх створення, стисла характеристика, сучасний стан.

Проблеми і перспективи функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, територій пріоритетного розвитку та індустріальних парків в Україні.

Інвестиційна політика в Україні: сутність, цілі та завдання, інструменти, види, моделі.

РОЗДІЛ 4

Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України.

Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України

Тема 8. Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України

Лімологія як наука про державні кордони. Державний кордон: визначення поняття. Види державних кордонів за різними класифікаційними критеріями.

Функції державних кордонів. Етапи встановлення державного кордону (алокація, делімітація, демаркація).

Державний кордон України, характеристика окремих його ділянок. Протяжність державного кордону України.

Делімітаційні та демаркаційні проблеми України (з Росією, Румунією, Білоруссю, Молдовою).

Транскордонне та прикордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків. Прикордонна зона, прикордонна смуга, зона прикордонної торгівлі та прикордонний регіон. Транскордонний і прикордонний регіони: визначення і співвідношення понять. Прикордонні регіони України та сусідніх країн. Транскордонне співробітництво та його значення для соціально-економічного розвитку регіонів. Фактори активізації транскордонного співробітництва в Україні. Транскордонне співробітництво, чинники та принципи його розвитку. Суб'єкти, учасники та організаційні форми транскордонного співробітництва. Контакти (зв'язки) людей, що передбачаються транскордонним співробітництвом. Транскордонне співробітництво, міжтериторіальне співробітництво, транснаціональне співробітництво: визначення і співвідношення понять. Шляхи здійснення транскордонного співробітництва.

Поняття «єврорегіон». Головні риси, що характеризують феномен єврорегіону. Політичні, правові та історичні особливості функціонування єврорегіонів. Єврорегіони за участю регіонів України, історія їх створення, стисла характеристика, сучасний стан.

Міжнародні транспортні коридори: визначення поняття, значення для соціально-економічного розвитку країни, проходження по території України.

Нові форми транскордонного співробітництва: транскордонні кластери, партнерства, промислові парки і зони, проекти, прикордонна торгівля; нові підходи до стратегічного планування розвитку транскордонного регіону та простору; поширення сучасних механізмів регіонального розвитку в транскордонний простір.

Тема 9. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України

Міжнародний поділ праці та місце України в ньому. Міжнародна спеціалізація і міжнародна кооперація як види зовнішньоекономічних зв'язків України.

Інтеграційна діяльність України як вид її зовнішньоекономічних зв'язків. Типи міждержавних інтеграційних об'єднань. Участь України в міжнародних організаціях. Входження України до СОТ: позитивні та негативні наслідки.

Перспективи входження України до НАТО: позитивні і негативні наслідки.
Перспективи входження України до Європейського Союзу: «за» і «проти».

Три моделі інтеграції на пострадянському просторі: білоруська («головою в пісок»), грузинська («ногами вперед»), казахська («міцно на своїх ногах»).
Три інтеграційні моделі для України: пасивна інтеграція, опір («конфронтація до кінця»), активна (ініціативна) інтеграція.

Міжнародний туризм за участю України.

Еміграція та імміграція робочої сили за участю України. Наслідки міграцій.

Міжнародні кредитно-фінансові і валютні відносини України.

Зони спільного підприємництва та їх види. Спільне підприємництво України.

Міжнародні науково-технічні зв'язки України та їх форми.

Міжнародні інформаційні зв'язки України.

Участь України в міжнародних виставках, ярмарках, аукціонах, торгах, конференціях, симпозіумах, конференціях, семінарах та інших подібних заходах.

Тема 10. Зовнішньоекономічні зв'язки України з окремими регіонами і країнами світу

Особливості зовнішньоекономічних зв'язків України з окремими регіонами світу: країнами СНД, країнами Європи, країнами Азії, країнами Африки, країнами Америки, Австралією та країнами Океанії.

Особливості зовнішньоекономічних зв'язків України з окремими країнами світу: Російською Федерацією, Польщею, ФРН, Китаєм та ін.

Тема 11. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України

Проблеми зовнішньоекономічних зв'язків України (подолання зовнішніх факторів, що мають негативний вплив, тобто економічної кризи, політичної та соціальної нестабільності; поліпшення якісних характеристик вітчизняних товарів; підвищення ролі держави, для чого потрібно: створення державної довгострокової концепції і політики дій у галузі відновлення зовнішніх економічних зв'язків та їх регулювання; формування збалансованої системи державного регулювання, прискорене створення регулятивної інфраструктури та правової бази; підвищення якості продукції та надання їй товарного виду; зниження рівня інфляції в українській економіці; знаходження нових ринків збуту для українських товарів тощо).

Перспективи подальшого розвитку та вдосконалення зовнішніх економічних зв'язків України (проведення єдиної зовнішньоекономічної політики держави, реалізація її економічних інтересів і безпеки; проникнення та зміцнення позицій національного товаровиробника на зовнішніх ринках товарів і послуг; посилення конкурентоспроможності української продукції, збільшення її експорту, надходжень прямих іноземних інвестицій; здійснення контролю за надходженням в Україну валютних цінностей; захист прав і законних інтересів України, вітчизняних та зарубіжних суб'єктів господарської діяльності тощо).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Багрова І. В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / І. В. Багрова, О. О. Гетьман, В. Є. Власик; за ред. І. В. Багрової. – К. : ЦНЛ, 2004. – 384 с.
2. Вічевич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для екон. спец. вищ. навч. закл. / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. – Львів : Афіша, 2004. – 140 с.
3. Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини : підручник / Л. М. Горбач, О. В. Плотніков. – К. : Кондор, 2009. – 266 с.
4. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник, О. О. Романовський. – К. : Деміург, 2003. – 296 с.
5. Закон України від 16. 04. 1991 р. № 959–XII «Про зовнішньоекономічну діяльність» : за станом на 15. 09. 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
6. Зінь Е. А. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / Е. А. Зінь, Н. С. Дука. – К. : Кондор, 2009. – 432 с.
7. Зовнішньоекономічна діяльність // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
9. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – К. : Знання–Прес, 2003. – 406 с.
10. Конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність» для студентів 4 курсу денної форми навчання спеціальностей 6.050400 «Туризм», «Готельне господарство» / Є. П. Данильченко, І. А. Островський, О. А. Шекшуєв. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 124 с.
11. Крилова Н. В. Міжнародна торгівля : навч. посіб. / Н. В. Крилова. – К. : Знання, 2008. – 365 с.
12. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. : Одісей, 2006. – 456 с.
13. Липов В. В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль II. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії : навч.-практ. посіб. / В. В. Липов. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 368 с.

14. Міжнародна економіка : Конспекти лекцій КНЕУ. Тема 2. Міжнародна торгівля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/614/5/>

15. Міжнародна економіка : навч. посіб. / заг. ред. О. В. Носова. – Харків : ХДУХТ, 2010. – 322 с.

16. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : підручник / В. Є. Новицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 948 с.

17. Основи зовнішньоекономічної діяльності : Конспект лекцій для студентів 5 курсу заочної форми навчання за напрямом підготовки 0501 «Економіка і Підприємництво» спеціальності 6.050100 «Економіка підприємства» / М. П. Пан, В. І. Торкатюк, А. Л. Шутенко, О. С. Вороніна. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 158 с.

18. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацька. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 408 с.

Допоміжна література:

1. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Л. М. Борщ. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. – 318 с.

2. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : навч. посіб. / М. С. Дністрянський. – Тернопіль : Навчальна книга, 2010. – 344 с.

3. Економіка України: національна стратегія розвитку : монографія / [під заг. ред. Л. С. Гринів]. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені І. Франка, 2009. – 443 с.

4. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна // Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>

5. Закон України від 18. 09. 1991 р. № 1560–ХІІ № 1861–ІV «Про інвестиційну діяльність» : за станом на 06. 11. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

6. Закон України від 21. 06. 2012 р. № 5018–VІ «Про індустриальні парки» : за станом на 20. 12. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

7. Закон України від 24. 06. 2004 р. № 1861–ІV «Про транскордонне співробітництво» : за станом на 02. 12. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>

8. Запотоцький С. Особливості механізму залучення інвестицій в регіон / С. Запотоцький // «Часопис соціально-економічної географії» : міжрегіон. зб.

наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – Вип. 4 (1). – С. 134–142.

9. Зовнішньоекономічна політика України // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32836

10. Іванович І. Ю. Вільні економічні зони в Україні: проблеми становлення та розвитку / І. Ю. Іванович // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – № 5. – 2009. – С. 192–196.

11. Інвестиційна та фінансова політика України // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36525

12. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо діяльності євро регіонів України у 2011 році // Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua>

13. Качаєв Ю. Принципи та напрями удосконалення територіальної організації інвестиційної діяльності в Україні / Ю. Качаєв // «Часопис соціально-економічної географії» : міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – Вип. 5 (2). – С. 45–53.

14. Колосов В. А. Геополитика и политическая география : учеб. для вузов / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 479 с.

15. Критерії членства в СОТ, ЄС і НАТО. Інтеграційні перспективи України : аналітичне дослідження [Електронний ресурс] / В. Р. Сіденко, І. І. Жовква, Г. М. Немиря, Г. М. Перепелиця; гол. ред. І. І. Жовква. – Режим доступу : http://www.kas.de/wf/doc/kas_10203-1522-1-30.pdf?070504093016

16. Кузьмина О. М. Внешнеэкономические связи как историческая, экономическая и экономико-географическая категория // Культура народов Причерноморья / О. М. Кузьмина. – Симферополь, 2001. – № 22. – С. 18–22.

17. Кулешова Г. Сучасний стан, проблеми та перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Азії / Г. Кулешова «Часопис соціально-економічної географії» : міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 11 (2). – С. 117–122.

18. Кучер І. Зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами СНД / І. Кучер // «Часопис соціально-економічної географії» : міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 11 (2). – С. 189–192.

19. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. / Т. В. Майорова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.

20. Макогон Ю. В. Формы и направления межрегионального трансграничного экономического сотрудничества / Ю. В. Макогон, В. И. Ляшенко. – 2-е изд. испр. и доп. – Донецк : Юго-Восток, 2003. – 510 с.
21. Мікула Н. А. Євро регіони: досвід та перспективи / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
22. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
23. Недостатки членства в НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ru/nato/imperfection/>
24. Основні показники по спеціальним економічним зонам // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37016&cat_id=36709
25. Основні показники по територіям пріоритетного розвитку // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37005&cat_id=36709
26. Політична географія і геополітика : навч. посіб. / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук, Ю. С. Брайчевський та ін.; за ред. Б. П. Яценка. – К. : Либідь, 2007. – 255 с.
27. Преимущества вступления в НАТО [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.lukyanchenko.donetsk.ua/forum/forum_read.php?f=26&id=26440
28. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2003. – 148 с.
29. Розвиток транскордонного співробітництва : науково-аналітична доповідь / НАН України; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. – Львів, 2015. – 52 с.
30. Румянцев А. П. Міжнародна торгівля послугами : навч. посіб. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 110 с.
31. Система економічних законів і категорій : навч. посіб. / О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко, О. М. Комяков. – К. : КНЕУ, 2005. – 173 с.
32. Студенніков І. Феномен євро регіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень [Електронний ресурс] / І. Студенніков // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – Вип. 22–23. – Київ, 2003. – С. 187–201. – Режим доступу : <http://crs.org.ua/ru/11/16.html>

33. Транскордонне та єврорегіональне співробітництво рубіжних областей : освітній пакет для тематичного короткотермінового семінару / Черніг. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг.; О. Капелюха, Я. Охріменко. – Чернігів : ЦППК, 2009. – 56 с.

34. Філіпенко А. С. Міжнародні торгівельні зв'язки України: генезис і структура : навч. посіб. / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України, 2008. – 223 с.

35. Чепіга Ю. Ю. Проблема інтеграції України в ЄС і НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/60773.doc.htm

36. Чернадчук В. Д. Основи інвестиційного права України : навч. посіб. / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, Т. О. Чернадчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга»; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 384 с.

Інтернет-ресурси:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/>

3. Міжнародна торгова палата [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iccwbo.org>

4. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/>

5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrexport.gov.ua>

6. Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>

7. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua>

8. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>

9. Світова організація торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vto.org>

10. Статистична служба Європейського Союзу «Євростат» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu.int/en/comm/eurostat>

11. Центр зовнішньоекономічних зв'язків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.biz-center.ua>

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ

Абсолютні переваги – характеристика виробничої та збутової діяльності, за якої певна країна здійснює ефективніше виробництво (має нижчі виробничі, часові витрати, володіє більш прогресивними технологіями та доступом до дешевих факторів виробництва, матеріалів) та може контролювати ринок, установлюючи найнижчі ціни. Іншими словами, **абсолютні переваги** – це можливість країни виробляти певний товар із меншими витратами порівняно з іншими країнами. Абсолютні переваги пов'язані з наявністю в певній країні сприятливих природно-кліматичних умов для певних видів господарювання, покладів корисних копалин, кращого географічно-стратегічного розташування тощо. Причинами абсолютних переваг можуть бути і результати людської діяльності – наявність у монопольному володінні передового обладнання, високих технологій, ноу-хау, інших об'єктів інтелектуальної власності, які здешевлюють та роблять ефективнішим виробництво.

Авансові закупки – різновид зутрічних закупок, за якими приблизно 50 % вартості поставленого товару імпортер сплачує грошима, а ще 50 % – зустрічною поставкою товарів, але цю зустрічну поставку він здійснює авансом, попередньо, тобто до основної поставки.

Алокація – початкова стадія виділення міждержавного кордону, на якій відбувається політична домовленість про територіальне розмежування.

Альтернативні витрати – витрати на виробництво одного товару, виражені через витрати на виробництво іншого товару. Альтернативні витрати також називають **витратами втрачених можливостей**.

Антидемпінг – протидія штучному зниженню цін на товари (роботи, послуги) на зовнішніх ринках для їх завоювання, усунення конкурентів.

Бартер – договір міни, що передбачає обмін еквівалентними за вартістю товарами, роботами, послугами, результатами інтелектуальної діяльності без участі грошей.

Безризикові інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в такі об'єкти інвестування, за якими відсутній реальний ризик втрати капіталу (очікуваного доходу) і практично гарантовано отримання розрахункової суми інвестиційного доходу.

Біржова торгівля – оптова торгівля товарами та іншими видами цінностей при посередництві бірж. Біржова торгівля здійснюється шляхом аукціону, тобто публічного продажу (торгів), при якому товар дістається покупцеві, що запропонував за нього більшу, ніж інші покупці, ціну.

Валові інвестиції – сукупний обсяг інвестицій за конкретний період, спрямованих на будівництво, придбання основних засобів і нематеріальних активів, а також на приріст матеріально-виробничих запасів.

Валютна політика – частина зовнішньоекономічної політики держави, що представляє собою сукупність економічних, юридичних та організаційних форм і методів у галузі валютних взаємовідносин між суб'єктами господарювання, домашніми господарствами та органами державного управління, здійснюваних державою і міжнародними валютно-фінансовими організаціями (вироблення основних напрямів формування та використання валютних коштів, розробка заходів, спрямованих на ефективне використання цих коштів).

Виключна морська економічна зона – район за межами територіальних вод завширшки 200 морських миль (370,4 км), в якому приморська держава має суверенні права на розвідку і розробку біологічних та мінеральних ресурсів моря.

Високоризикові інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в об'єкти інвестування, ризик за якими перевищує середньоринковий.

Внутрішні інвестиції – інвестиції однієї країни в об'єкти інвестування цієї самої країни.

Географічна структура зовнішньої торгівлі – розподіл експорту та імпорту суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності між окремими країнами, групами країн, регіонами світу.

Глобалізація – більш поглиблена і поширена за вектором своєї дії форма інтернаціоналізації, яка передбачає процес перетворення світового господарства на єдиний ринок товарів, послуг, робочої сили і капіталу.

«Голландська хвороба» – явище, характерне для індустріальних країн з гіпертрофованим сировинним експортом, коли сировинна промисловість душить інші галузі виробництва, а зростання доходів призводить до підвищення курсу місцевої валюти через здешевлення іноземної валюти. Хвороба загострюється якраз при найбільших успіхах, коли «набухає» ціна експортного товару.

Гроші – особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг.

Деінвестиції – виведення раніше інвестованого капіталу з проектів та програм без подальшого використання в інвестиційних цілях.

Делімітація – визначення державного кордону з описом його проходження та нанесенням на карту, згідно з укладеними договорами.

Демаркація – проведення лінії державного кордону на місцевості та позначення його відповідними прикордонними знаками.

Демпінг – продаж товарів на експорт за заниженими в порівнянні з середнім світовим рівнем цінами, тобто за цінами, нижчими від внутрішніх у країні–імпортері, з метою отримання переваг у конкуренції з іншими постачальниками аналогічної продукції. Демпінг заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

Державні інвестиції – інвестиції, що вкладаються центральними і місцевими органами влади та органами самоуправління за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позикових коштів.

Державний кордон – лінія на поверхні землі (суходолу і водного простору) та уявна вертикальна площина, що проходить через неї в повітряному просторі і в надрах землі, які визначають межі території певної держави щодо сусідніх держав або відкритого моря.

Дискримінаційна торгівля – вид міжнародної торгівлі, що передбачає застосування в торговельно-економічних відносинах жорстких обмежувальних заходів (ембарго, торговельний бойкот, торговельна блокада) або інших інструментів, що дискримінують права торговельного партнера.

Довгострокові інвестиції – інвестиції, що вкладаються на період, який триває більше 3-х років.

Економічний союз – інтеграційне об'єднання, в якому поряд зі спільним митним тарифом та вільним переміщенням товарів і факторів виробництва здійснюється координування макроекономічної політики й уніфікація законодавства щодо валютної, бюджетної та грошової сфер. На цьому етапі розвитку інтеграції виникає потреба в органах, які б не тільки координували діяльність країн–учасниць, а й приймали оперативні рішення від імені відповідної спільноти. Тому в умовах економічного союзу національні уряди добровільно відмовляються від частини своїх функцій і цим самим передають частину свого державного суверенітету на користь наддержавних органів.

Експорт – продаж товарів і послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивіз їх з митної території країни за кордон без зобов'язання про зворотне повернення.

Експортна зовнішньоторговельна політика – частина зовнішньоторговельної політики держави, спрямована на реалізацію на світовому ринку конкурентоспроможних товарів і стимулювання виробництва цих товарів. Для стимулювання експортоспроможних виробництв використовуються державні замовлення, бюджетне фінансування, кредити, фінансування НДДКР і т. п.

Експортна (імпортна) квота – кількісний показник, який характеризує значущість експорту (імпорту) для економіки в цілому та для окремих галузей

господарства. Розраховується як відношення обсягу експорту (імпорту) до ВВП, виражене у відсотках.

Експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту) – відношення обсягу експорту до середньорічної чисельності населення.

Експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота – відношення обсягу експорту та імпорту до ВВП, виражене у відсотках.

Єврорегіон – 1) організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво (Закон України «Про транскордонне співробітництво»);

2) форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національного законодавства і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по різні сторони державного кордону.

Звичайна торгівля і звичайний торговельний режим – вид міжнародної торгівлі, для якої характерна відсутність торговельних, торговельно-економічних угод і домовленостей між країнами. Звичайна торгівля не передбачає надання однією державою іншій на взаємній основі або в односторонньому порядку будь-яких пільг у торговельному режимі. Крім підвищеної ставки митного оподаткування, у торговельних відносинах за цих умов застосовуються і жорсткіші інструменти регулювання товарних потоків – кількісні обмеження, адміністративні формальності, звичайна (не пільгова) система оподаткування імпортних товарів тощо.

Зовнішні інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в підприємства іноземного капіталу.

Зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основана на взаємовідносинах як на території України, так і за її межами.

Зовнішньоекономічна політика – цілеспрямована діяльність держави щодо формування та використання зовнішньоекономічних зв'язків для зміцнення свого потенціалу (політичного, економічного, військового, соціального, екологічного тощо) та ефективної участі в світовій економіці.

Зовнішньоекономічні зв'язки – 1) взаємообмін з іншими країнами світу продуктами матеріального виробництва, енергією, інформацією, послугами на основі міжнародного поділу праці; співпраця політичних органів, спрямована

на ефективне розв'язання глобальних проблем людства; здійснення культурних, освітніх та інших громадських і особистих контактів;

2) міжнародні, господарські, торговельні, політичні, інформаційні відносини, що забезпечують обмін товарами, різноманітні форми економічного і науково-технічного співробітництва, спеціалізацію, кооперацію виробництва, спільне підприємництво, надання послуг, проведення валютних і фінансово-кредитних операцій;

3) комплексна система різноманітних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів у всіх галузях економіки.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) – матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та інших іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Зовнішньоінвестиційна політика – частина зовнішньоекономічної політики держави, що являє собою комплекс заходів щодо залучення і використання іноземних інвестицій на територію держави (політика імпорту іноземних інвестицій) і регулювання вивезення вітчизняних інвестицій за кордон (політика експорту вітчизняних інвестицій).

Зовнішньоторговельна політика – складова частина зовнішньоекономічної політики держави, що передбачає здійснення впливу на зовнішню торгівлю за допомогою економічних та адміністративних важелів (податки, субсидії, прямі обмеження імпорту та експорту, кредитування тощо).

Зовнішньоторговельний оборот – сума вартісних обсягів експорту та імпорту суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за певний проміжок часу.

Зовнішня торгівля – торгівля будь-якої країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввезення (імпорту) та оплачуваного вивозу (експорту) товарів і послуг.

Зона вільної торгівлі – інтеграційне об'єднання, яке представляє собою відокремлену частину митної території країни, що розглядається як така, що знаходиться поза її митною територією, в межах якої скасовуються митні збори і податки, а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. В більшості випадків умови зони вільної торгівлі поширюються на всі товари, крім продукції сільського господарства. Зона вільної торгівлі може координуватися або невеликим міждержавним секретаріатом, який розташовується в одній із країн-членів, або періодичними нарадами керівників відповідних відомств.

Зона (асоціація, угода) преференційної торгівлі – найпростіша форма інтеграції двох або більше країн, яка предсталає собою зону з пільговим

торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів у торгівлі з іншими країнами.

Зона прикордонної торгівлі – частина території держави на кордонах із сусідніми країнами, де діє спрощений порядок перетину кордону і торгівлі. За правилами Світової організації торгівлі, смуга прикордонної торгівлі поширюється на 15 км по обидва боки кордону.

Зустрічна (компенсаційна) торгівля – торгівля, що передбачає зустрічні зобов'язання експортерів купити у імпортерів товари або послуги на частину або повну вартість товарів, що експортуються, з метою досягнення балансу експортно-імпортних операцій.

Імітаційний лаг – проміжок часу між появою новітнього продукту в одній з країн і налагодженням випуску такого товару національними виробниками в інших країнах.

Імпорт – купівля вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів і послуг та ввезення їх на митну територію країни із-за кордону без зобов'язання про зворотний вивіз.

Імпортна зовнішньоторговельна політика – частина зовнішньоторговельної політики держави, спрямована на регулювання ввезення в державу іноземних товарів (робіт, послуг). Інструментами такого регулювання є пряме обмеження імпорту з метою захисту внутрішньої економіки (ліцензування і контингентування імпорту, антидемпінгові і компенсаційні мита, система мінімальних імпортних цін тощо) та адміністративні формальності, які прямо не спрямовані на обмеження імпорту, але їх дія тим не менш обмежує зовнішню торгівлю (митні формальності, санітарні та ветеринарні норми, технічні стандарти і норми тощо).

Інвестиційна діяльність – сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційна політика – комплекс цілеспрямованих заходів, що проводяться державою зі створення сприятливих умов для залучення і раціонального використання інвестицій з метою підйому економіки, підвищення ефективності виробництва і вирішення соціальних проблем всієї держави та окремих її проблем.

Інвестиційна привабливість регіону – сукупність об'єктивних і суб'єктивних характеристик об'єкта інвестування, що характеризують доцільність інвестування коштів у даний регіон.

Інвестиційне законодавство – сукупність нормативних актів, що регулюють інвестиційні відносини щодо безпосереднього здійснення інвестиційної діяльності та керівництва такою діяльністю.

Інвестиційний імідж – комплексне відображення різних аспектів інвестиційного клімату країни в уявленнях інвесторів.

Інвестиційний клімат країни – сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні та визначають ступінь ризику капіталовкладень в її економіку і можливість їх ефективного використання, тобто визначають її привабливість для іноземного інвестора.

Інвестиційний портфель – цілеспрямовано сформована сукупність об'єктів реального і фінансового інвестування, призначених для здійснення інвестиційної діяльності відповідно до розробленої інвестиційної стратегії підприємства.

Інвестиційний потенціал – внутрішні можливості регіону (країни) залучати у виробництво та ефективно використовувати інвестиційні ресурси для здійснення реальних і фінансових інвестицій.

Інвестиційний проект – сукупність цілеспрямованих організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних заходів, які здійснюються суб'єктами інвестиційної діяльності та оформлені у вигляді планово-розрахункових документів, необхідних і достатніх для обґрунтування, організації й управління роботами з реалізації проекту.

Інвестиційний процес – сукупність інвестиційних циклів, що повторюються.

Інвестиційний ризик – потенційна можливість недосягнення запланованих цілей інвестування (у вигляді прибутку або соціального ефекту) та отримання грошових збитків або прибутку менших, ніж планувалося, розмірів.

Інвестиційний цикл – комплекс заходів від моменту прийняття рішення про інвестування до завершальної стадії інвестиційного проекту: науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), прийняття інвестиційних рішень, планування і проектування, підготовка до будівництва, будівництво, вихід на проектні показники і режим окупності вкладень.

Інвестиції – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Інвестиції в людський капітал – інвестиції, що спрямовуються в освіту, підвищення кваліфікації, підготовку фахівців на різноманітних курсах, соціальну сферу.

Інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Індекс концентрації експорту – питома вага експорту певного виду продукції у сукупному виробництві даної продукції.

Індекс стану балансу – див. коефіцієнт покриття експорту імпортом.

Індустріальний (промисловий) парк – визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених законодавством України та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку.

Інжиніринг – надання послуг (виконання робіт) із складення технічних завдань, проектних пропозицій, проведення наукових досліджень і техніко-економічних обстежень, виконання інженерно-розвідувальних робіт з будівництва об'єктів, розроблення технічної документації, проектування та конструкторського опрацювання об'єктів техніки і технології, надання консультації та авторського нагляду під час монтажних та пусконаладжувальних робіт, а також надання консультацій, пов'язаних із такими послугами (роботами).

Інноваційні інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в нематеріальні активи, пов'язані з впровадженням досягнень науково-технічного прогресу.

Іноземні інвестиції – інвестиції, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Іноземні суб'єкти господарської діяльності – суб'єкти господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України.

Інституційні інвестори – портфельні інвестори, які формують інвестиційний портфель на підставі фундаментального прогнозу поведінки в довго- та середньостроковому періодах (банки, інвестиційні фонди, страхові компанії тощо).

Інтелектуальні інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в об'єкти інтелектуальної власності, які виходять з авторського права, винахідницького та патентного права, права на промислові зразки та корисні моделі.

Інтернаціоналізація – процес зростання взаємозалежності економік різних країн, розвиток інтеграційних процесів, інтенсивний перехід цивілізованих країн від замкнутих національних господарств до економіки відкритого типу, розширення господарської діяльності за межі окремих національних економік.

Капітальні інвестиції – інвестиції, що спрямовуються на відтворення основних засобів, нове будівництво, придбання, реконструкцію, розширення і технічне переозброєння потужностей вже діючих об'єктів основних фондів, здійснення технічного прогресу в усіх галузях господарства, спорудження житла, шкіл, лікарень та інших об'єктів соціально-культурного призначення, геологорозвідувальні та проектні роботи.

Кластер – сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм відповідних галузей, а також організацій, пов'язаних з їх діяльністю (наприклад, університетів, агентств із стандартизації, торговельних об'єднань) в певних областях, що конкурують між собою, але разом з тим ведуть спільну роботу.

Кліринг – взаємозалік зустрічних вимог і зобов'язань у торгових розрахунках, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу.

Коефіцієнт відкритості національної економіки – відношення обсягу експорту та імпорту до ВВП. Показує ступінь участі країни в міжнародному поділі праці.

Коефіцієнт імпортової залежності (рівень імпорту) – відношення обсягу імпорту до ВВП. Характеризує імпортозалежність національної економіки від світового господарства. Масштаб імпорту вважається безпечним, якщо показник імпортової залежності менше або дорівнює 15 %.

Коефіцієнт покриття експорту імпортом (індекс стану балансу) – відношення доходів від експорту до витрат на імпорт. Розглядається як міра збалансованості зовнішньої торгівлі.

Консалтинг – діяльність, пов'язана з наданням консультативних послуг управлінцям, виробникам, продавцям і покупцям стосовно широкого кола економічних (у т. ч. зовнішньоекономічних), правових, організаційних та інших питань (наприклад, з дослідження і прогнозування ринку збуту, аналізу виробничо-господарської діяльності підприємства, оцінки економіко-технічних проектів, оподаткування, управління виробництвом тощо).

Консигнаційна торгівля – вид торгівлі, що передбачає постачання продавцем (консигнантом) товарів масового попиту на склад посередника (консигнатора) для реалізації на ринку протягом визначеного періоду.

Контингент (квота) – встановлена для деяких товарів гранична норма їх ввезення, вивезення або транзиту в певні країни, виражена у вагових або вартісних одиницях.

Контингентування – одна з форм державного регулювання зовнішньої торгівлі за допомогою встановлення експортних та імпорتنих квот, тобто контингенту.

Копірайт – юридично-правові норми, що визначають право авторів художніх творів, наукових досліджень і розробок, винаходів, фінансово-економічних програм і проектів розпоряджатися своєю інтелектуальною власністю (інтелектуальним капіталом), а також регулюють правові та майнові, фінансові відносини з контрагентами при реалізації останніми інтелектуальних програм (проектів) їх власників з визначенням порядку, розмірів і строків сплати гонорарів авторам.

Короткострокові інвестиції – інвестиції, що вкладаються на період не більше року (це можуть бути короткострокові депозитні вклади, купівля короткострокових ощадних сертифікатів).

Корпоративні інвестори – це, переважно, акціонерні товариства, а також підприємства інших форм власності, що мають вільні грошові кошти.

Лаг попиту – проміжок часу між моментом появи нового продукту на ринку країни і тим моментом часу, коли споживачі визнають цей продукт як товар–замінник існуючим виробам або як якісно новий предмет споживання.

Лізинг – надання на довгострокову оренду (понад 12 місяців) виробничого устаткування, транспортних засобів, комп'ютерної техніки, складських приміщень.

Лімологія – наука про природні, політичні та інші межі (границі, кордони) та їх функції.

Ліцензія – 1) дозвіл державного органу на право здійснення тієї чи іншої господарської, зокрема зовнішньоекономічної, діяльності;

2) документ, який дозволяє окремим особам чи організаціям використовувати винаходи, захищені патентами, технічні знання, досвід, виробничі секрети, торгову марку тощо;

3) знижка з тарифного мита.

Майно (товар) – сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), що мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Матеріальні (речові) інвестиції – вкладення насамперед в засоби виробництва, спрямовані на розширення, вдосконалення виробництва, поліпшення умов праці робітників тощо (інвестиції в житлові та нежитлові будівлі, інженерні споруди, машини, обладнання та інвентар, транспортні

засоби, землю, довгострокові біологічні активи тваринництва та рослинництва, інші матеріальні активи).

Меркантилізм – економічна теорія та економічна політика, яка представляє інтереси торгової буржуазії в періоди феодалізму та становлення капіталізму (європейські держави XVI–XVIII ст.).

Митна політика – частина зовнішньоекономічної політики держави, що представляє собою сукупність розроблених державою економічних та адміністративних заходів, митних правил, методів і засобів їх застосування в процесі регулювання руху товарів, капіталів, послуг, інтелектуальних і трудових ресурсів на зовнішній і внутрішній ринки в інтересах розвитку національної економіки, поповнення державного бюджету, зміцнення та розширення зовнішніх зв'язків.

Митне регулювання – регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, що стягуються при переміщенні товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України.

Митний союз – інтеграційне об'єднання, яке передбачає створення єдиної митної території, усередині якої скасовуються торговельні бар'єри, не застосовуються мита й інші економічні обмеження, а на зовнішньому кордоні встановлюються однакові митні тарифи. Митний союз вимагає більш розвиненої системи міждержавних органів, які б здійснювали узгодження зовнішньоторговельної політики. Такими органами виступають періодичні наради міністрів відповідних галузей та постійно діючий міждержавний секретаріат.

Міжнародна виставка – демонстрація товарів і послуг перед зарубіжними споживачами та фахівцями для ознайомлення з досягненнями у відповідних галузях науки і техніки.

Міжнародна економічна інтеграція – процес установа і поглиблення господарських зв'язків та розподілу праці між національними економіками, взаємодії їх виробничих структур на різних рівнях і в різних формах.

Міжнародна інфраструктура – сукупність структурних елементів національних господарств і світових інститутів, що забезпечують реалізацію, функціонування і розвиток форм міжнародного співробітництва.

Міжнародна кооперація – взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, при якій здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції або спеціалізації на окремих технологічних стадіях.

Міжнародна міграція робочої сили – переселення працездатного населення з одних країн в інші строком більш ніж на один рік, викликане причинами економічного та іншого характеру.

Міжнародна організація – об'єднання держав відповідно до міжнародного права і на основі міжнародного договору для здійснення співробітництва в політичній, економічній, культурній, науково-технічній, правовій та інших галузях, що має необхідну для цього систему органів, права й обов'язки, похідні від прав і обов'язків держав, і автономну волю, обсяг якої визначається волею держав-членів.

Міжнародна спеціалізація – спеціалізація підприємств різних країн на виготовленні часткових продуктів, пов'язана з науково-технічною революцією.

Міжнародна торгівля – сфера міжнародних товарно-грошових відносин, специфічна форма обміну продуктами праці (товарами і послугами) між продавцями і покупцями різних країн.

Міжнародний аукціон – спосіб міжнародного продажу окремих партій товару або окремих предметів, що по черзі виставляються для огляду та переходять у власність покупця, який запропонував найвищу ціну.

Міжнародний поділ праці – форма суспільного поділу праці, що представляє собою процес процес спеціалізації країн світу на виробництві певних видів продукції та послуг і обмін спеціалізованою продукцією та послугами з іншими країнами, які мають іншу спеціалізацію.

Міжнародний рух технологій – обмін науково-технічними знаннями і виробничим досвідом, який може відбуватися на некомерційних (публікації в науково-технічних виданнях) та комерційних засадах.

Міжнародний транспортний коридор – комплекс наземних та водних транспортних магістралей з відповідною інфраструктурою на визначеному напрямку, включаючи допоміжні споруди, під'їзні дороги, прикордонні переходи, сервісні пункти, вантажні та пасажирські термінали, устаткування для управління рухом, організаційно-технічні заходи, законодавчі і нормативні акти, які забезпечують перевезення вантажів і пасажирів на рівні, що відповідає вимогам Європейського Співтовариства.

Міжнародний туризм – цілеспрямована діяльність, пов'язана з наданням послуг іноземним туристам на території держави, яка їх приймає (в'їзний туризм) і громадянам країни постійного проживання, які мандрують за її межами (виїзний туризм).

Міжнародний ярмарок – великий, періодично діючий відкритий ринок, що проводиться у визначених місці і пору року (час), в установлений термін, метою якого є: укладання угод, демонстрація зразків товарів, обмін науково-технічною інформацією, ділові переговори.

Міжнародні валютні відносини – сукупність економічних відносин між країнами, юридичними і фізичними особами, міжнародними економічними, фінансово-кредитними організаціями, що виникають у процесі кредитно-грошових і розрахунково-кредитних відносин у міжнародній сфері. Їх функціонування передбачає такі компоненти: укладання угод щодо купівлі–продажу валют, отримання й надання різного роду позик з-за кордону, надання економічної та технічної допомоги з-за кордону, функціонування в зовнішньоекономічній торгівлі.

Міжнародні інформаційні відносини – відносини в сфері міжнародних економічних відносин, що полягають у співробітництві суб'єктів міжнародного права в галузі інформації.

Міжнародні кредитні відносини – сукупність економічних відносин між країнами, юридичними і фізичними особами, міжнародними економічними, фінансово-кредитними організаціями, в основі яких лежить рух особливого виду капіталу – позичкового капіталу, пов'язаного з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, терміновості і сплати відсотків.

Міжнародні науково-технічні відносини – відносини між суб'єктами світового господарства, пов'язані з розвитком і використанням світових досягнень науки та техніки. Міжнародні науково-технічні відносини включають обмін результатами науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР); спільне проведення країнами, підприємствами чи організаціями НДДКР з подальшим сумісним чи роздільним використанням їх результатів; спільне розроблення і використання науково-технічних нормативів, вимог і стандартів; обмін загальною науково-технічною, маркетинговою інформацією; впровадження та використання спільних науково-технічних програм.

Міжнародні торги (тендери) – метод укладання договорів купівлі–продажу чи підяду, при якому покупець (замовник) оголошує конкурс для продавців (постачальників) з різних країн на товар чи послугу, які б відповідали певним техніко-економічним даним, і після порівняння отриманих пропозицій підписує контракт із продавцем (постачальником), що запропонував товар на найбільш вигідних для покупця (замовника) умовах.

Міжнародні фінансові відносини – відносини в сфері міжнародних економічних відносин, пов'язані із формуванням, розподілом і використанням грошових коштів з метою забезпечення потреб держави, підприємств (фірм) і громадян (домогосподарств). Міжнародні фінансові відносини складаються при функціонуванні валюти, всіх форм кредитів, всіх видів цінних паперів, операцій із золотом та інших фінансових операцій у світовому господарстві.

Міжтериторіальне співробітництво – бі-, три-, або багатостороннє співробітництво між місцевими і регіональними органами влади (напівгромадські і приватні суб'єкти також можуть бути включені у цей контекст), що здійснюється між несуміжними територіями.

Нематеріальні (потенційні) інвестиції – інвестиції, які використовуються для отримання нематеріальних благ (підвищення кваліфікації персоналу, проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), отримання товарного знака (марки), нових зразків продукції, авторських і суміжних прав, патентів, ліцензій, концесій, забезпечення нормальних умов життєдіяльності працівників (будівництво житла, соціальних, культурних, просвітницьких установ і т.д.) тощо).

Непрямий експорт та імпорт – продаж чи купівля товарів і послуг через торгових посередників.

Непрямі (опосередковані) інвестиції – інвестиції, які передбачають вкладення капіталу інвестора в об'єкти інвестування через фінансових посередників (інституціональних інвесторів – консультантів, як інвестиційних, так і фінансових, а також різні фінансові фонди та організації, наприклад, комерційні банки) за допомогою придбання різних фінансових інструментів.

Низькоризикові інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в об'єкти інвестування, ризик за якими значно нижчий від середньоринкового.

Ноу-хау – знання, не захищені правами власності, які, як правило, є секретними.

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в т. ч. основні фонди та оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Офшорні зони – окремі регіони, адміністративні центри деяких країн, для яких вищими державними органами визначені спеціальні заохочувальні пільгові податки, митні збори, вільне ввезення та вивезення товарів і валют, пільгові процентні ставки за кредит, вільний обіг іноземних валют з метою заохочення іноземного капіталу взяти участь в економічному розвитку цих регіонів. Синоніми офшорної зони – офшорний центр, безподаткова зона, податковий притулок, податкова гавань, податковий рай.

Патент – виданий компетентним державним органом охоронний документ, що засвідчує авторство, пріоритет і виключне право на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка протягом певного строку.

Передумови зовнішньоекономічної діяльності – умови, без яких розвиток зовнішньоекономічної діяльності був би неможливий.

Підприємство з іноземними інвестиціями – підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, утворене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого (за його наявності) становить не менше 10 %.

Платіжний баланс – співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, та сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду.

Показник інтенсивності експорту – див. експортний потенціал держави.

Показник інтенсивності імпорту – відношення обсягу імпорту до середньорічної чисельності населення.

Показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту – відношення обсягу зовнішньоторговельного обороту до середньорічної чисельності населення.

Політика автаркії (економічної ізоляції) – зовнішньоекономічна політика, за якої країна відмовляється від будь-якої торгівлі з іншими країнами.

Політика вільної торгівлі (фритредерство), манчестерство (за назвою школи) – зовнішньоекономічна політика, при якій митні органи тільки реєструють ввезення або вивезення товарів, тобто проголошена свобода торгівлі та невтручання держави в приватнопідприємницьку сферу життя суспільства. Вони не стягують імпортні та експортні мита, не застосовують будь-які кількісні або інші обмеження на зовнішньоторговельний оборот.

Політика протекціонізму – зовнішньоекономічна політика держави, спрямована на підтримку національної економіки, її захист від іноземної конкуренції шляхом введення системи обмежень імпорту, коли вводяться високі митні збори, забороняється ввезення певних продуктів, використовуються інші заходи, що перешкоджають конкуренції іноземних виробів з місцевими.

Політичний союз – таке інтеграційне об'єднання, яке здійснює повну економічну інтеграцію і в якому переважна частина функцій національного уряду в галузі внутрішньої та зовнішньої політики передається наддержавним органам. Така інтеграція означає створення міжнародної конфедерації і втрату суверенності окремими державами. В сучасних умовах такі інтеграційні об'єднання відсутні.

Порівняльні (або відносні) переваги – характеристика виробничої та збутової діяльності, за якої одна країна користується порівняно сприятливішим співвідношенням витрат у процесі виготовлення певного товару в порівнянні з іншими країнами. Підстави для взаємовигідної міжнародної торгівлі виникають тоді, коли в різних країнах мають місце відносно (не обов'язково абсолютно) менші витрати під час виробництва різних товарів. Іншими словами,

порівняльні переваги – це здатність виробляти товар із більш низькими витратами порівняно з виробництвом товарів у інших галузях країни (тобто із більш низькими альтернативними витратами).

Портфельні інвестиції – інвестиції у вигляді цінних паперів (акції, паї, векселі тощо), рухомого та нерухомого майна, майнових прав, питома вага яких у статутному фонді підприємства–резидента складає до 10 %. Портфельними ці інвестиції називають тому, що їх власники не обмежуються купівлею акцій одного підприємства, а мають у своєму володінні частку акцій інших підприємств (інвестиційний портфель), що пояснюється прагненням отримувати стабільний дохід за вкладеними капіталами та зведенню до мінімуму ризику його втрати.

Послуги – вид діяльності, результатом якої є особливий продукт, призначений для продажу, який не має матеріально-речової форми або матеріалізується в зміненому стані чи якості об'єкта і задовольняє потреби особистості, колективу, суспільства в цілому.

Преференційна торгівля – вид міжнародної торгівлі, яка передбачає надання однією державою іншій взаємно або в односторонньому порядку пільг у торговельному режимі.

Приватні інвестиції – інвестиції, які вкладаються громадянами, підприємствами недержавної форми власності, а також неурядовими організаціями.

Приватні (індивідуальні) інвестори – фізичні особи, які використовують свої накопичення для інвестування.

Прикордонна зона – територія радіусом від 10 до 50 км від кордону, що коливається залежно від чинного законодавства конкретної держави (в Україні – до 30 км), в межах якої діє прикордонний режим. Прикордонний режим включає правила в'їзду (проходу), тимчасового перебування, проживання, пересування осіб і транспортних засобів; господарської, промислової та іншої діяльності, проведення масових суспільно-політичних, культурних та інших заходів тощо.

Прикордонна смуга – ділянка місцевості, яка встановлюється безпосередньо вздовж державного кордону (в середньому на глибину до 5 км), призначена для облаштування та утримання інженерно-технічних споруд і огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій та інших об'єктів, необхідних для здійснення охорони Державного кордону.

Прикордонне співробітництво – співпраця між територіями, розташованими вздовж кордонів сусідніх держав.

Прикордонний регіон – адміністративно-територіальна одиниця, розташована безпосередньо вздовж державного кордону.

Прямий експорт та імпорт – операції, які передбачають постачання товарів чи послуг самими виробниками безпосередньо іноземним споживачам, або придбання у них відповідних товарів і послуг.

Прямі інвестиції – інвестиції, які передбачають пряму, безпосередню участь інвестора у вкладенні капіталу в конкретний об'єкт інвестування, будь то придбання реальних активів або вкладення капіталу в статутні фонди організації.

Реальні інвестиції – це вкладення в галузі економіки та види економічної діяльності, які забезпечують приріст виробничих і невиробничих фінансових активів, тобто вкладення в основний капітал, запаси матеріально оборотних коштів, матеріально-речові цінності або придбання земельних ділянок, об'єктів природокористування і т.д. Реальні інвестиції поділяють на матеріальні (речові) та нематеріальні (потенційні).

Реекспорт – вивіз за кордон раніше завезеного товару, який не піддавався в країні експорту будь-якій переробці.

Результати інтелектуальної діяльності (нематеріальні блага) – виключне право фізичної або юридичної особи на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації товарів, виконуваних робіт або послуг, що надаються. Це право полягає в тому, що використання таких результатів інтелектуальної діяльності і засобів індивідуалізації третіми особами може здійснюватися лише за згодою правовласника. Результатами інтелектуальної діяльності можуть бути: витвори мистецтва, літератури, науки; виконання фонограм, передача або організація мовлення; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; селекційні досягнення; топології інтегральних мікросхем; нерозкрита інформація, у тому числі (таємниці) виробництва (ноу-хау).

Реімпорт – ввезення в країну раніше вивезеного товару, який не піддавався в країні імпорту будь-якій переробці (був забракований покупцями, не проданий з аукціону тощо).

Реінвестиції – повторні інвестиції за рахунок використання прибутку, отриманого від первинного вкладення капіталу.

Рівень експорту – відношення обсягу експорту до ВВП.

Рівень імпорту – див. коефіцієнт імпоротної залежності.

Роботи – діяльність, що виконується на основі договорів підряду, надання послуг, комісії, доручення, зберігання, агентських угод тощо.

Роялті – 1) платежі за використання нематеріальних активів підприємства (патентів, торговельних марок, авторських прав, програмних продуктів тощо);

2) періодичні відрахування продавцеві (ліцензіарові), які згідно з ліцензійною угодою сплачує ліцензіат за право користування предметом ліцензійної угоди – винаходом, патентом;

3) плата за право розробляння природних ресурсів (зокрема, й за договорами концесії), яку перераховує користувач (концесіонер) власникові землі або надр;

4) неоподатковувана на території однієї з двох держав, що уклали між собою угоду, частина доходів від ренти й інших сум, отриманих за використання авторських прав, патентів або інших видів інтелектуальної власності.

Сальдо зовнішньої торгівлі (зовнішньоторговельного балансу) – показник ефективності зовнішньої торгівлі країни, який визначається як різниця вартісних обсягів експорту та імпорту.

Середньоризикові інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в об'єкти інвестування, ризик за якими приблизно відповідає середньоринковому.

Середньострокові інвестиції – інвестиції, що вкладаються на період від 1 до 3–х років.

Спекулятивні інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в найризикованіші інвестиційні проекти або інструменти інвестування, за якими очікується найвищий рівень інвестиційного доходу.

Спеціальна (вільна) економічна зона – територія, в межах якої відповідним законом України встановлюється і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності та спеціальний порядок застосування і дії законодавства України (встановлено вільний режим для іноземних інвестицій та пільгові економічні умови – сприятливий валютний режим, податкові пільги, низькі митні ставки, особливості трудового законодавства тощо для підприємців).

Спільне підприємництво – різноманітні форми виробничо-господарської діяльності партнерів двох або кількох країн, яка ґрунтується на об'єднанні зусиль, фінансових засобів, матеріальних ресурсів, довгострокових гарантій збуту товарів, систематичному оновленні продукції, науково-виробничій і торговій кооперації, участі в прибутках, розподілі технічних та інвестиційних ризиків.

Спільний ринок – інтеграційне об'єднання національних ринків декількох країн в єдиний великий ринок з вільним переміщенням в його межах капіталів, товарів, послуг і робочої сили. В умовах спільного ринку органами координування виступають постійно діючий міждержавний секретаріат і періодичні наради глав держав і урядів країн-учасниць, а також наради керівників міністерств фінансів, центральних банків та інших відомств.

Спільні інвестиції – інвестиції, які здійснюються суб'єктами даної країни та іноземних держав.

Спільні підприємства – такі господарські підприємницькі структури, які утворюються різнонаціональними засновниками та характеризуються наявністю спільного майна, спільним управлінням та спільним розподілом прибутку й ризику.

Суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – суб'єкти господарської діяльності, що належать до різних форм власності, самостійно здійснюючи зовнішньоекономічні операції з закордонними партнерами.

Територіальні води – морські води шириною 12 морських миль (22,2 км), що прилягають до сухопутної території або внутрішніх вод держави та входять до її складу і перебувають під її суверенітетом.

Територія пріоритетного розвитку – територія, на якій склалися несприятливі соціально-економічні та екологічні умови, незадовільний стан зайнятості населення і на якій запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць.

Товар – будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі).

Товарна біржа – організація, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, та має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій.

Товарна структура зовнішньої торгівлі – розподіл обсягу експорту та імпорту за основними товарними позиціями, які відображені в Єдиному митному тарифі України.

Торгівля за режимом найбільшого сприяння – вид міжнародної торгівлі, яка передбачає, що держави, які домовляються, на взаємній основі надають одна одній привілеї та пільги щодо ставок мита і митних зборів, а також інших правил і механізмів здійснення зовнішньоторговельних операцій. Режим найбільшого сприяння є одним з головних принципів діяльності країн, що приєдналися до ГАТТ – Генеральної угоди з тарифів і торгівлі.

Торгівля продукцією в рамках кооперації – спосіб реалізації продукції між суб'єктами міжнародної виробничої кооперації, яка здійснюється, як правило, за трансфертними цінами в пільговому режимі.

Традиційна (проста) торгівля – торгівля між суб'єктами різних національних економік за традиційними правилами, тобто за формулою «товар – гроші» (залежно від попиту і пропозиції).

Транзит товарів – переміщення товарів, вироблених за межами митної території України, через територію України без будь-якого використання цих товарів на зазначеній території.

Транскордонне партнерство – організаційна форма транскордонного співробітництва, що здійснюється на основі добровільної співпраці двох або кількох територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій, юридичних та фізичних осіб з різних сторін кордону, що діють відповідно до умов формалізованого договору (статут, рамкова угода, тощо), з метою виконання спільних проєктів, програм та вирішення соціальних, доброчинних, культурних, освітніх, наукових та управлінських завдань.

Транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Транскордонний кластер – добровільне об'єднання незалежних компаній та асоційованих інституцій та інших суб'єктів транскордонного співробітництва, які географічно зосереджені в транскордонному регіоні, співпрацюють і конкурують, спеціалізуються в різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну для виготовлення спільного продукту чи послуги.

Транскордонний промисловий парк – єдиний визначений простір з інженерно підготовленими промисловими майданчиками в рамках прикордонних територій двох або більше країн, на якому запроваджено спеціальний режим економічної діяльності для суб'єктів господарювання з метою виконання визначених регіональних і національних завдань. Спеціальний режим економічної діяльності у рамках транскордонного промислового парку передбачає застосування національного законодавства країни розміщення суб'єкта господарювання для здійснення господарської діяльності (самого виробничого процесу), а також можливість застосування переваг національних законодавств інших країн–учасниць у ході просування готової продукції до споживачів країн–учасниць.

Транскордонний регіон – певна територія, яка характеризується наявністю подібних природно-географічних умов та охоплює прикордонні

території двох або декількох держав, що мають спільний кордон і між якими встановилися тісні виробничі, соціально-економічні зв'язки.

Транснаціональна корпорація (ТНК) – компанія (корпорація), що здійснює міжнародне співробітництво на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми зарубіжними філіями. ТНК складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів і мають (за класифікацією ООН) щорічний оборот не менше 100 млн. дол. США, філії – не менше ніж в 6–ти країнах світу, частку активів за кордоном – не менше 25 %.

Транснаціональне співробітництво – співпраця між національними, регіональними і місцевими органами влади відповідно до транснаціональних програм та проектів. Ця форма співробітництва охоплює великі суміжні території і включає суб'єкти по крайній мірі двох держав–членів ЄС і/або країни–не членів ЄС.

Угода типу «світч» або угода з передаванням фінансових зобов'язань – передача експортером своїх зобов'язань із зустрічної закупівлі третій стороні, як правило, спеціалізованій торговій фірмі.

Угода типу «офсет» або джентльменська угода – угода, що не передбачає юридичного оформлення. Але, хоча угоди такого роду не містять зобов'язання експортера, яке б мало законну силу відносно зустрічної закупівлі, вони передбачають, що експортер згоден купувати товари у імпортера в невстановленій кількості.

Фактор – 1) сила чи сукупність сил, які визначають процес;

2) сукупність причин (умов, ресурсів, передумов тощо), які обумовлюють розміщення та подальший розвиток будь-якого соціально-економічного об'єкта.

Фінансові (номінальні, грошові) інвестиції – інвестиції, що спрямовуються в різні фінансові активи, передусім у цінні папери для придбання прав на участь у діяльності інших фірм, боргових прав тощо. Фінансові інвестиції часто ще називають портфельними.

Франчайзинг – надання компанією–власником (франчайзером) незалежному бізнесмену чи компанії (франчайзі) права вести протягом певного періоду свої справи під її опікуванням, використовувати її обладнання та реалізовувати через неї свою продукцію в обмін на зобов'язання франчайзі продавати цю продукцію:

- із дотриманням певних якісних характеристик;
- з використанням обумовлених технологій;
- за розробленою схемою;
- в чітко зазначеному місці;
- під певним товарним знаком.

Цінні папери – документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Чисті інвестиції – сума нових інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань за деякий період часу.

ТЕЗОВИЙ ЗМІСТ ТЕОРЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ КУРСУ

1. Зовнішньоекономічні зв'язки України: поняття, форми, класифікація, фактори. Зовнішньоекономічна політика України

План

1. «Зовнішньоекономічна діяльність» і «зовнішньоекономічні зв'язки»: сутність і співвідношення понять.
2. Суб'єкти та об'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
3. Зовнішньоекономічні зв'язки: форми, класифікація за різними критеріями.
4. Зовнішньоекономічні зв'язки як історична, економічна та суспільно-географічна категорія.
5. Передумови і фактори зовнішньоекономічної діяльності України.
6. Принципи зовнішньоекономічної діяльності.
7. Зовнішньоекономічна політика: сутність, складові елементи, види, принципи та основні напрями реалізації.

Поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» зустрічається у авторів різних галузей науки, і цей термін трактується по-різному. За одним із визначень, **зовнішньоекономічні зв'язки (ЗЕЗ)** – це взаємообмін з іншими країнами світу продуктами матеріального виробництва, енергією, інформацією, послугами на основі міжнародного поділу праці; співробітництво політичних органів, спрямоване на ефективне розв'язання глобальних проблем людства; здійснення культурних, освітніх та інших громадських та особистих контактів.

В результаті здійснення зовнішньоекономічних реформ, з 1987 р. в нашій країні виникло розділення раніше існуючого поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» на дві дефініції: «зовнішньоекономічні зв'язки» і «зовнішньоекономічна діяльність».

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основана на взаємовідносинах як на території України, так і за її межами (Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Співвідношення понять ЗЕЗ та ЗЕД:

ЗЕЗ – це сукупність видів **ЗЕД** держав і суб'єктів у всіх галузях економіки, відмінною ознакою яких є переміщення між країнами продукції, послуг, ресурсів – матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних (словник–довідник «Митна справа в Україні»).

ЗЕД являє собою процес реалізації **ЗЕЗ**, включаючи основні форми **ЗЕЗ** (Е. Ф. Прокушев).

ЗЕЗ належать до рівня макроекономічного (міждержавного) регулювання та являють собою проекцію на національну економіку міжнародних економічних відносин. **ЗЕД**, як правило, здійснюється на мікрорівні – рівні підприємницьких структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань і т. д.) з повною самостійністю у виборі зовнішнього ринку та іноземного партнера, форм і методів роботи з урахуванням вибраної зовнішньоекономічної стратегії.

За рівнями економічної діяльності всі суб'єкти ЗЕД України можна поділити на 3 рівні:

I. Суб'єкти ЗЕД мікроекономічного рівня:

- *фізичні особи* – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;
- *юридичні особи*, що зареєстровані та мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання та ін.), в т. ч. юридичні особи, майно та / або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;
- *об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб*, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;
- *структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності*, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;
- *спільні підприємства* за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, що зареєстровані та мають постійне місцезнаходження на території України;
- *інші суб'єкти господарської діяльності*, передбачені законами України.

II. Суб'єкти ЗЕД макроекономічного рівня:

1) Україна, як *держава* в особі її повноважних органів у межах їх компетенції;

2) *недержавні органи управління*.

III. Суб'єкти ЗЕД міждержавного рівня:

1) *загальноекономічні міждержавні організації*;

2) *міжнародні неурядові економічні організації*;

3) міжнародні організації з регулювання світової торгівлі;

4) міжнародні валютно-кредитні організації.

Суб'єктів ЗЕД можна класифікувати і за іншими критеріями:

1) за характером власності – приватні, державні, кооперативні тощо;

2) за обсягом операцій – великі, середні, малі;

3) за належністю капіталу – національні, змішані, іноземні;

4) за правовим статусом – повні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства відкритого і закритого типу, командитні товариства тощо;

5) за сферою господарської діяльності – промислові, сільськогосподарські, торговельні, транспортні, страхові, посередницькі, туристичні та ін.

Об'єктами ЗЕД можуть бути тільки такі об'єкти, що не виключені з торговельного обороту рішеннями міжнародних організацій (наприклад, заборона работоргівлі) або національного цивільного (торговельного) обороту (для конкретних суб'єктів певної держави). Усі об'єкти зовнішньоекономічної діяльності є **товаром**. Також використовується термін **майно**. Види об'єктів ЗЕЗ: товар, гроші, цінні папери, результати інтелектуальної діяльності, роботи, послуги.

Під **класифікацією ЗЕЗ** розуміють розподіл даних зв'язків на конкретні групи з певних ознак для досягнення поставлених цілей. Класифікаційна система ЗЕЗ складається з видів і форм зв'язків.

Вид ЗЕЗ – це сукупність зв'язків, яка об'єднана однією загальною ознакою.

Види ЗЕЗ:

1) за напрямом товарного потоку – експортні та імпорتنі;

2) за структурною ознакою – зовнішньоторговельні, фінансові, виробничі, інвестиційні;

3) за функціональною ознакою – зовнішня торгівля, науково-технічне співробітництво, економічне співробітництво, кооперування;

4) за змістом, характером, предметами обміну – політичні, економічні (зовнішньоторговельні, науково-технічні, інвестиційні, кредитно-фінансові, туристичні тощо), наукові, культурні, інформаційні, військові, екологічні, релігійні, гуманітарні та ін.;

5) за часовою ознакою – тимчасові і стабільні, коротко-, середньо- та довгострокові;

6) за територіальною ознакою – з країнами Європи, з країнами Азії, з країнами Америки і т. д.;

7) за організаційною ознакою – з країнами ЄС, з країнами СНД, з країнами–нафтоекспортерами ОПЕК та ін.;

8) за рівнем розвитку країн – з розвиненими країнами, з країнами, що розвиваються;

9) за методами реалізації – виконання спільних програм, створення спільних підприємств, виконання спеціального договору;

10) за структурою зв'язків – міжфірмові зв'язки, міжгалузеві зв'язки, горизонтальні зв'язки (між однорідними підприємствами), вертикальні зв'язки (кожне підприємство робить свою роботу для виконання одного цілого), змішані зв'язки, міждержавні зв'язки;

11) за просторовим охопленням – між двома та більше організаціями, в рамках регіону, міжрегіональні, світові.

12) за кількістю суб'єктів – двосторонні та багатосторонні;

13) за кількістю об'єктів – однопредметні та багатопредметні.

Форма ЗЕЗ – це спосіб існування даного виду зв'язку, зовнішній прояв сутності будь-якого конкретного зв'язку.

Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» **формами ЗЕД** між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності в Україні є:

- *експорт та імпорт* товарів, капіталів та робочої сили;
- *надання послуг* (виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та ін.);
- *наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація*, навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- *міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами*;
- *кредитні та розрахункові операції*, створення банківських, кредитних та страхових установ;
- *спільна підприємницька діяльність*, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;
- *підприємницька діяльність*, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності;
- *організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів*, що здійснюються на комерційній основі; організація та здійснення

оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту;

- *товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі;*
- *орендні, в т. ч. лізингові, операції;*
- *операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;*
- *роботи на контрактній основі фізичних осіб України та іноземних фізичних осіб як на території України, так і за її межами;*
- *інші форми ЗЕД, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.*

ЗЕЗ є історичною та економічною категорією. Як історична категорія ЗЕЗ є продуктом цивілізації. Вони виникають з появою держав і розвиваються разом з ними. Особливо потужний поштовх розвитку цих зв'язків дало розкладання феодалізму. Перехід від натурального господарства до товарно-грошових відносин викликав різкий стрибок у розвитку національних ринків окремих держав і в обміні товарами цих національних ринків, що призвело до розширення і поглиблення міжнародних зв'язків та міжнародного обміну в економічній сфері державних відносин.

Як економічна категорія ЗЕЗ являють собою систему економічних відносин, що виникають при русі ресурсів всіх видів між державами й економічними суб'єктами різних держав. Ці двосторонні відносини охоплюють всі сфери економічного життя держави і передусім його виробничу, торговельну, інвестиційну та фінансову діяльність.

ЗЕЗ як суспільно-географічна категорія є всестороннім просторовим аналізом розгалуженої й всеосяжної системи різноманітних потоків товарів, фінансових коштів і міжнародних послуг, що надаються. Вони утворюють широкі обміни, що одночасно йдуть між державами і регіонами світу. Все це відображає сутність процесів спеціалізації останніх на виробництві та постачанні продукції. Географічне дослідження зовнішньоекономічних зв'язків якнайповніше може розкрити особливості інтернаціоналізації і глобалізації світової економіки.

Передумови ЗЕД – це умови, без яких розвиток ЗЕД був би неможливий. Головні передумови ЗЕД:

- 1) бурхливий розвиток галузей суспільного виробництва;
- 2) поширення суспільного поділу праці;
- 3) можливість отримання більшої рентабельності на світогосподарському рівні;
- 4) інтенсифікація вивозу капіталів;

5) зменшення національних обмежень щодо руху факторів виробництва і кінцевих товарів;

6) розвиток міжнародної інфраструктури.

Міжнародна інфраструктура – сукупність структурних елементів національних господарств і світових інститутів, що забезпечують реалізацію, функціонування і розвиток форм міжнародного співробітництва.

В міжнародній інфраструктурі розрізняють такі складові:

- виробнича (світовий транспорт, складські приміщення, інженерні споруди та пристрої, в т. ч. іригаційні системи, міжнародні інженерні комунікації та світові мережі, в т. ч. лінії електропередач, нафто- і газопроводи, теплотраси, водопровід та ін.);
- соціальна (заклади охорони здоров'я, освіти, громадського харчування, культурно-побутового обслуговування, готельне господарство та ін.);
- інституційна (міжнародні інститути, які здійснюють регулювання світогосподарських процесів);
- валютно-фінансова та кредитна (міжнародні фінансові організації – банки, фондові біржі, страхові компанії, інвестиційні фонди тощо);
- інформаційна (електронний зв'язок, який включає сферу передачі інформації без зміни її змісту і форми (телефонний, телексий, факсимільний і т. д.) та сферу передачі інформації з наданням додаткових послуг (електронна пошта, комутація протоколів і пакетів інформації та ін.)).

Інформаційні технології в поєднанні з дальнім зв'язком зумовили виникнення нових послуг (*послуги телематики*), роль яких в організації регулювання послуг, розширенні можливостей їх надання постійно зростає.

Основні фактори розвитку ЗЕД:

- 1) нерівномірність економічного розвитку країн і регіонів;
- 2) відмінності в забезпеченні ресурсами (сировинними, людськими, фінансовими);
- 3) характер політичних відносин;
- 4) особливості географічного положення;
- 5) особливості природних умов;
- 6) розвиток інтеграційних процесів;
- 7) різний рівень науково-технічного розвитку.

Принципи ЗЕД можна згрупувати наступним чином: загальні, спеціальні та національні.

Загальні принципи ЗЕД – це невелика кількість загальновизнаних правил, що стали своєрідними загальновідомими істинами (аксіомами), яких дотримуються всі учасники міжнародних ділових операцій. І хоча в

різноманітних виданнях набір цих принципів може відрізнятися, однак у кінцевому результаті вони зводяться до трьох головних:

- *науковість* (розвиток ЗЕД здійснюється відповідно до об'єктивних економічних законів);
- *системність* (між окремими складовими ЗЕД існують міцні взаємозв'язки);
- *взаємовигідність* (кожний партнер, який бере участь у міжнародних операціях, одержує свій прибуток).

Специфічні принципи ЗЕД – це список правил ЗЕД, який закріплений у відповідних міжнародних правових актах та є обов'язковим для виконання всіма державами, що підписали той або інший акт.

Найбільш повний перелік принципів міжнародної економічної діяльності відображає *Хартія економічних прав і обов'язків держав* – документ, прийнятий IV Спеціальною Сесією Генеральної Асамблеї ООН (1974 р.). В цьому документі зазначені такі принципи ЗЕД: суверенітет; територіальна цілісність і політична незалежність держав; суверенна рівність усіх держав; ненапад і невтручання у внутрішні справи; взаємна і справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправність і самовизначення народів; мирне регулювання суперечок; усунення несправедливості, що виникає в результаті застосування сили та позбавляє націю засобів для її нормального розвитку; сумлінне виконання міжнародних зобов'язань; повага до прав людини та основних свобод; відсутність прагнення до гегемонії в сферах впливу; сприяння міжнародній соціальній справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до морів для країн, що їх не мають.

Значна частина специфічних принципів діє на регіональному рівні. Для України особливий інтерес становлять принципи ЗЕД у Європейському Союзі, які містяться у т. зв. *Білій книзі* (1985 р.) та включають:

- контроль і оформлення документів на товари, що перетинають національні кордони;
- свобода пересування осіб для працевлаштування або на постійне місце проживання в будь-якій країні;
- уніфікація технічних норм і стандартів;
- відкриття споживчих ринків;
- лібералізація фінансових послуг;
- поступове відкриття ринку інформаційних послуг;
- лібералізація транспортних послуг;
- створення сприятливих умов для промислового співробітництва з урахуванням законодавства про права на інтелектуальну і промислову власність;

- усунення фіскальних бар'єрів.

Національні принципи ЗЕД – це список правил ЗЕД, що закріплюються в законодавчих актах відповідних країн.

Національні принципи ЗЕД України закріплені в Законі «Про зовнішньоекономічну діяльність». Так, суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти господарської діяльності при здійсненні ЗЕД керуються такими принципами:

- 1) принципом суверенітету народу України у здійсненні ЗЕД;
- 2) принципом свободи зовнішньоекономічного підприємництва;
- 3) принципом юридичної рівності і недискримінації;
- 4) принципом верховенства закону;
- 5) принципом захисту інтересів суб'єктів ЗЕД;
- 6) принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів.

Зовнішньоекономічна політика – цілеспрямована діяльність держави щодо формування та використання зовнішньоекономічних зв'язків для зміцнення свого потенціалу (політичного, економічного, військового, соціального, екологічного тощо) та ефективної участі в світовій економіці.

Зовнішньоекономічна політика здійснюється за допомогою регуляторів, тобто важелів, які впливають на виникнення ЗЕЗ і спрямовують їх розвиток в єдину ефективну політико-економічну систему, що захищає інтереси держави:

1) *економічні регулятори* (співвідношення попиту і пропозиції; співвідношення світових і внутрішніх (вітчизняних) цін, тарифів, курсів валют, відсоткових ставок; співвідношення світового та вітчизняного рівнів розвитку виробництва товарів (робіт, послуг) за їх обсягами, якістю та ефективністю; економічні стимули; прогнози, плани, програми та ін.);

2) *адміністративні регулятори* (квотування і ліцензування експорту та імпорту товарів (робіт, послуг); ліцензування окремих видів діяльності; механізм обов'язкового продажу частини валютної виручки від експорту товарів (робіт, послуг); митні режими; митне оформлення ввезення та вивезення товарів; валютний контроль; митний контроль; експортний контроль; імпорتنний контроль та ін.).

Складовими елементами зовнішньоекономічної політики держави є зовнішньоторговельна політика (експортна й імпортна), зовнішньоінвестиційна політика, валютна політика, митна політика.

Історично виділяється кілька видів зовнішньоторговельної політики:

- політика автаркії (економічної ізоляції),
- політика протекціонізму,
- політика вільної торгівлі (фритредерство, манчестерство).

У «чистому вигляді» їх можна умовно виділяти в докапіталістичні епохи, при невеликому зовнішньоторговельному обороті і розвитку ЗЕЗ. У сучасних умовах зовнішньоторговельна політика держав являє собою поєднання різних видів, що оптимізується залежно від обставин.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця між поняттями «зовнішньоекономічні зв'язки» і «зовнішньоекономічна діяльність»?
2. Назвіть суб'єкти ЗЕД різних рівнів економічної діяльності.
3. За якими ще ознаками класифікують суб'єктів ЗЕД? Які виділяють види суб'єктів ЗЕД за цими ознаками?
4. Назвіть об'єкти ЗЕД України.
5. Що таке «вид ЗЕЗ» і «форма ЗЕЗ»? У чому полягає різниця між ними?
6. Назвіть ознаки, за якими класифікують ЗЕЗ. Які виділяють види ЗЕЗ за цими ознаками?
7. Назвіть форми ЗЕД.
8. Дайте характеристику ЗЕЗ як історичної категорії.
9. Охарактеризуйте ЗЕЗ як економічну категорію.
10. Розкрийте суспільно-географічний зміст поняття «зовнішньоекономічні зв'язки».
11. Як співвідносяться поняття «передумови зовнішньоекономічних зв'язків» і «фактори зовнішньоекономічних зв'язків»?
12. Назвіть передумови і фактори ЗЕД.
13. Що таке міжнародна інфраструктура? На які складові вона поділяється? Що до них відноситься?
14. Що таке загальні, специфічні та національні принципи ЗЕД? Перерахуйте загальні, специфічні та національні принципи ЗЕД для України.
15. Що таке зовнішньоекономічна політика? На які складові елементи вона поділяється?
16. Назвіть види зовнішньоторговельної політики. В чому полягають їх переваги і недоліки?

Рекомендовані джерела

1. Багрова І. В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / І. В. Багрова, О. О. Гетьман, В. Є. Власик; за ред. І. В. Багрової. – К. : ЦНЛ, 2004. – 384 с.
2. Вічевич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для екон. спец. вищ. навч. закл. / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. – Львів : Афіша, 2004. – 140 с.
3. Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини : підручник / Л. М. Горбач, О. В. Плотніков. – К. : Кондор, 2009. – 266 с.

4. Закон України від 16. 04. 1991 р. № 959–ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність»: за станом на 15. 09. 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

5. Зінь Е. А. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / Е. А. Зінь, Н. С. Дука. – К. : Кондор, 2009. – 432 с.

6. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

7. Конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність» для студентів 4 курсу денної форми навчання спеціальностей 6.050400 «Туризм», «Готельне господарство» / Є. П. Данильченко, І. А. Островський, О. А. Шекшуєв. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 124 с.

8. Кузьмина О. М. Внешнеэкономические связи как историческая, экономическая и экономико-географическая категория // Культура народов Причерноморья / О. М. Кузьмина. – Симферополь, 2001. – № 22. – С. 18–22.

9. Міжнародна економіка : навч. посіб. / заг. ред. О. В. Носова. – Харків : ХДУХТ, 2010. – 322 с.

10. Основи зовнішньоекономічної діяльності : Конспект лекцій для студентів 5 курсу заочної форми навчання за напрямом підготовки 0501 «Економіка і Підприємництво» спеціальності 6.050100 «Економіка підприємства» / М. П. Пан, В. І. Торкатюк, А. Л. Шутенко, О. С. Вороніна. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 158 с.

2. Показники розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни

План

1. Показники обсягу зовнішньої торгівлі.
2. Показники результативності зовнішньої торгівлі.
3. Показники структури зовнішньої торгівлі.
4. Показники динаміки зовнішньої торгівлі.

Існують певні показники розвитку та збалансованості ЗЕЗ. Оскільки головним видом ЗЕЗ є зовнішня торгівля, розглянемо ці показники на її прикладі.

І. Показники обсягу зовнішньої торгівлі:

- *Обсяг експорту* $V_{екс}$ (сукупного, товарів, послуг).
- *Обсяг імпорту* $V_{имп}$ (сукупного, товарів, послуг).
- *Зовнішньоторговельний оборот* $V_{зто}$ (сукупний, товарів, послуг) – це сума вартісних обсягів експорту та імпорту суб'єктів ЗЕД за певний проміжок часу:

$$V_{зто} = V_{екс} + V_{имп}$$

Аналіз зовнішньоторговельного обороту слід здійснювати в динаміці за країнами, групами товарів чи послуг, в розрізі країн–експортерів і країн–імпортерів товарів і послуг.

- *Обсяг реекспорту* (сукупного, товарів, послуг).
- *Обсяг реімпорту* (сукупного, товарів, послуг).
- Обсяг виробництва продукції іноземними та спільними підприємствами.

II. Показники результативності зовнішньої торгівлі:

• *Сальдо зовнішньоторговельного балансу* S (сукупного, товарами, послугами) – різниця між вартістю експорту та імпорту:

$$S = V_{\text{екс}} - V_{\text{імп}}$$

При позитивному сальдо зовнішньоторговельний баланс називають активним, при негативному – пасивним.

Абсолютні показники обсягів експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту, а також сальдо зовнішньоторговельного балансу дозволяють лише ранжувати регіони за даними показниками. Порівнювати їх та їхні тенденції доречно при використанні низки відносних показників.

• *Коефіцієнт покриття експорту імпортом* $K_{\text{покр}}$ (або *індекс стану балансу*) – відношення доходів від експорту до витрат на імпорт. Розглядається як міра збалансованості зовнішньої торгівлі:

$$K_{\text{покр}} = \frac{V_{\text{екс}}}{V_{\text{імп}}}$$

При активному сальдо зовнішньоторговельного балансу значення коефіцієнта покриття експорту імпортом більше одиниці, при пасивному – менше одиниці. Результат різниці одиниці і коефіцієнта покриття експорту імпортом характеризує масштаб дефіциту (профіциту) зовнішньоторговельного балансу. Скажімо, при коефіцієнті покриття експорту імпортом, щодорівнює 0,87, відповідно 13 % товарного імпорту не покривається експортом і для покриття дефіциту балансу необхідно залучати інші ресурси.

• *Індекс концентрації експорту* $I_{\text{конц. екс.}}$ – питома вага експорту певного виду продукції в сукупному виробництві даної продукції:

$$I_{\text{конц. екс.}} = \frac{V_{\text{екс.і}}}{V_{\text{вироб.і}}},$$

де $V_{\text{екс.і}}$ – обсяг експорту i -го виду продукції;

$V_{\text{вироб.і}}$ – сукупний обсяг виробництва i -го виду продукції.

Чим більше значення цього показника наближається до 100 %, тим більше буде частка експорту в сукупному виробництві, а це свідчить, що регіон є експортером даного виду продукції. Якщо частка експорту дорівнює 100 %, це означає, що регіон повністю експортує вироблену продукцію.

• *Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі* $K_{\text{збаланс.}}$:

$$K_{\text{збаланс.}} = 1 - \frac{2V_{\text{імп}}}{V_{\text{екс}} + V_{\text{імп}}}$$

У даній формулі K є функцією двох змінних ($V_{\text{екс}}$ та $V_{\text{імп}}$). Він має максимум, що дорівнює 1, при $V_{\text{імп}} = 0$ і $V_{\text{екс}} > 0$, і мінімум, що дорівнює -1 , при $V_{\text{екс}} = 0$ і $V_{\text{імп}} > 0$. Нульового значення коефіцієнт набуває при $V_{\text{екс}} = V_{\text{імп}}$. Таким чином, при збалансуванні обсягів експорту та імпорту коефіцієнт збалансування зовнішньоторговельної діяльності стає близьким до нуля. За наявності однобічності відносин, тобто коли значно розрізняються обсяги експорту та імпорту, значення коефіцієнта залежно від знаку зовнішньоторговельного сальдо наближається до «+1» або «-1». Значення коефіцієнта на рівні «+1» або «-1» свідчить про повну однобічність зовнішньоторговельних зв'язків, тобто ці зв'язки представлені або тільки експортними або тільки імпортними поставками. При значенні K , що дорівнює 0, їх слід вважати повністю збалансованими. Для аналізу доцільно враховувати, що в межах зміни значення K від $-0,5$ до $+0,5$ можна говорити про те, що зовнішньоторговельні зв'язки більш-менш збалансовані. У рамках змін K від -1 до $-0,5$ можна говорити про значну незбалансованість зовнішньоторговельних зв'язків при значному перевищенні імпорту. У межах K від $+1$ до $+0,5$ зовнішньоторговельні зв'язки незбалансовані при значному перевищенні експорту. Таким чином, аналіз збалансованості зовнішньоторговельних зв'язків за допомогою коефіцієнта збалансованості зовнішньоторговельної діяльності зводиться до знаходження його кількісного значення та визначення, в яких межах із можливих знаходиться це значення (табл. 1).

Таблиця 1

Економічна інтерпретація зовнішньої торгівлі

Значення коефіцієнта збалансованості зовнішньої торгівлі	Характеристика регіону
-1	регіон абсолютної незбалансованості імпорту
1	регіон абсолютної незбалансованості експорту
від -1 до -0,5	регіон значної незбалансованості імпорту
від -0,5 до 0	регіон порівняної збалансованості імпорту
0	регіон абсолютної збалансованості експорту й імпорту
від 0 до 0,5	регіон порівняної збалансованості експорту
від 0,5 до 1	регіон значної незбалансованості експорту

• *Коефіцієнт відкритості національної економіки* $K_{\text{відкр. ек.}}$ – відношення обсягу експорту та імпорту до ВВП. Показує ступінь участі країни в міжнародному поділі праці:

$$K_{\text{відкр. ек.}} = \frac{V_{\text{екс}} + V_{\text{імп}}}{\text{ВВП}}$$

До коефіцієнта відкритості національної економіки близький такий показник, як експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота.

• *Експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота* $K_{\text{експ.-імп. квота}}$ – відношення обсягу експорту та імпорту до ВВП, виражене у відсотках:

$$K_{\text{експ.-імп. квота}} = \frac{V_{\text{екс}} + V_{\text{імп}}}{\text{ВВП}} * 100 \%$$

• *Рівень експорту* $K_{\text{рівень екс.}}$ – відношення обсягу експорту до ВВП. Залежить від здатності країни конкурувати на світовому ринку і від потреби країни в імпорті, тому доходи від експорту повинні перекривати витрати на імпорт:

$$K_{\text{рівень екс.}} = \frac{V_{\text{екс}}}{\text{ВВП}}$$

До рівня експорту близький такий показник, як експортна квота.

• *Експортна квота* $K_{\text{екс. квота}}$ – відношення обсягу експорту до ВВП, виражене у відсотках:

$$K_{\text{екс. квота}} = \frac{V_{\text{екс}}}{\text{ВВП}} * 100 \%$$

• *Рівень імпорту (коефіцієнт імпортової залежності)* $K_{\text{імп. залежн.}}$ – відношення обсягу імпорту до ВВП. Характеризує імпортозалежність національної економіки від світового господарства. Масштаб імпорту вважається безпечним, якщо показник імпортової залежності менше або дорівнює 15 %:

$$K_{\text{імп. залежн.}} = \frac{V_{\text{імп}}}{\text{ВВП}}$$

До рівня імпорту близький такий показник, як імпортна квота.

• *Імпортна квота* $K_{\text{імп. квота}}$ – відношення обсягу імпорту до ВВП, виражене у відсотках:

$$K_{\text{імп. квота}} = \frac{V_{\text{імп}}}{\text{ВВП}} * 100 \%$$

• *Експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту)* $K_{\text{експ. потенц.}}$:

$$K_{\text{експ. потенц.}} = \frac{V_{\text{екс}}}{H_{\text{сер.}}},$$

де $H_{\text{сер.}}$ – середньорічна чисельність населення країни.

- Показник інтенсивності імпорту $K_{\text{інтенс. імп.}}$:

$$K_{\text{інтенс. імп.}} = \frac{V_{\text{імп}}}{H_{\text{сер.}}}$$

- Показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту $K_{\text{інтенс. зто}}$:

$$K_{\text{інтенс. зто}} = \frac{V_{\text{зто}}}{H_{\text{сер.}}}$$

- Питома вага імпорту в загальному обсязі споживчих товарів $I_{\% \text{ спож.}}$:

$$I_{\% \text{ спож.}} = \frac{V_{\text{імп. і}}}{V_{\text{спож. і}}} * 100 \%$$

де $V_{\text{імп. і}}$ – обсяг імпорту i -го виду продукції;

$V_{\text{спож. і}}$ – сукупний обсяг споживання i -го виду продукції.

Цей показник характеризує рівень задоволення попиту на даний вид продукції за рахунок власних потужностей, тобто завдяки зусиллям місцевих виробників, а також за рахунок імпортних поставок. Якщо показник дорівнює 100 %, це буде свідченням того, що потреба країни в даному виді продукції повністю задовольняється імпортом.

- Коефіцієнт відносної експортної спеціалізації $K_{\text{екс. спец.}}$:

$$K_{\text{екс. спец.}} = \frac{E_{\text{регіону}}}{E_{\text{країни}}}$$

де $E_{\text{регіону}}$ – питома вага товару в експорті регіону (країни);

$E_{\text{країни}}$ – питома вага товару в експорті країни (світу).

Чим вище (> 1) співвідношення на користь структури експорту регіону з певного товару (або групи товарів), тим більш конкретною є міжнародна спеціалізація відповідної галузі.

• *Платіжний баланс ПБ* – співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, та сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду. Платіжний баланс розраховується за формулою:

$$\text{ПБ} = \text{РПО} + \text{РКО} + \text{ПУ},$$

де РПО – рахунок поточних операцій;

РКО – рахунок капітальних операцій;

ПУ – помилки та упущення.

Серед інших показників результативності зовнішньої торгівлі можна назвати питому вагу країни в світовому товарообігу, співвідношення між обсягами залученого капіталу та експортом вітчизняного капіталу, співвідношення цін на зовнішньому і внутрішньому ринках, енерго- і

матеріаломісткість експорту, вплив виробництва експортної продукції на екологію, питому вагу експорту (імпорту) наукомісткої продукції в загальному обсязі експорту (імпорту), участь у міжнародній спеціалізації, ефективність роботи зовнішньоторговельних організацій та ін.

III. Показники структури зовнішньої торгівлі:

- *Товарна структура зовнішньої торгівлі* – це розподіл обсягу експорту та імпорту за основними товарними позиціями, які відображені в Єдиному митному тарифі України.

- *Товарна структура експорту* – це питома вага окремих товарів і послуг у загальному обсязі експорту. Сировинна або технологічна спрямованість структури експорту характеризує місце країни в міжнародній спеціалізації. Так, розвинені країни спеціалізуються на експорті наукомістких товарів, кінцевої продукції, а слаборозвинені країни – на експорті сировини, палива, проміжної продукції. Такий аналіз дозволяє виявити розрив у рівні технічного розвитку окремих країн.

- *Товарна структура імпорту* – це питома вага окремих товарів і послуг у загальному обсязі імпорту. Розрізняють т. зв. критичний імпорт, до якого належать переважно енергоресурси (якщо такі відсутні в країні) та інші вироби, які не виробляються в країні, але є необхідними для нормального розвитку її економіки. До критичного імпорту можуть відноситися також інвестиційні товари – машини, устаткування, без яких неможливі інвестиційні процеси, структурні зрушення в економіці, але випуск яких недостатній у країні.

- *Географічна структура зовнішньої торгівлі* (експорту, імпорту) – це розподіл експорту та імпорту суб'єктів ЗЕД за окремими країнами, групами країн, регіонами світу.

IV. Показники динаміки зовнішньої торгівлі:

- *Темпи росту експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту:*

$$TP_e = E_2 : E_1 \times 100 \%,$$

де TP_e – темпи росту експорту, E_2 – обсяг експорту досліджуваного періоду (року), E_1 – обсяг експорту попереднього періоду (року).

$$TP_i = I_2 : I_1 \times 100 \%,$$

де TP_i – темпи росту імпорту, I_2 – обсяг імпорту досліджуваного періоду (року), I_1 – обсяг імпорту попереднього періоду (року).

$$TP_{зто} = ЗТО_2 : ЗТО_1 \times 100 \%,$$

де $TP_{зто}$ – темпи росту зовнішньоторговельного обороту, $ЗТО_2$ – обсяг зовнішньоторговельного обороту досліджуваного періоду (року), $ЗТО_1$ – обсяг зовнішньоторговельного обороту попереднього періоду (року).

- *Темпи приросту експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту:*

$$ТП_e = (E_2 - E_1) : E_1 \times 100 \%,$$

де $ТП_e$ – темпи приросту експорту, E_2 – обсяг експорту досліджуваного періоду (року), E_1 – обсяг експорту попереднього періоду (року).

$$ТП_i = (I_2 - I_1) : I_1 \times 100 \%,$$

де $ТП_i$ – темпи приросту імпорту, I_2 – обсяг імпорту досліджуваного періоду (року), I_1 – обсяг імпорту попереднього періоду (року).

$$ТП_{зто} = (ЗТО_2 - ЗТО_1) : ЗТО_1 \times 100 \%,$$

де $ТП_{зто}$ – темпи приросту зовнішньоторговельного обороту, $ЗТО_2$ – обсяг зовнішньоторговельного обороту досліджуваного періоду (року), $ЗТО_1$ – обсяг зовнішньоторговельного обороту попереднього періоду (року).

• *Динаміка зовнішньої торгівлі* – зміна обсягів товарообороту, експорту, імпорту за певний проміжок часу.

• *Динаміка цін на експортні та імпорتنі товари (послуги).*

• *Зміна товарної та географічної структури зовнішньої торгівлі.*

• *Динаміка і структура зовнішнього боргу.*

Також всі показники ЗЕД можна поділити на абсолютні і відносні. *Абсолютні показники* зазвичай мають вартісне вираження, але за необхідності для їх вираження застосовуються натуральні одиниці виміру. *Відносні показники* переважно є похідними й виражаються в формі коефіцієнтів, часток, відсотків та інших безрозмірних величин.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть показники, що характеризують обсяг зовнішньої торгівлі. Як їх обчислюють?
2. Назвіть показники, що характеризують результативність зовнішньої торгівлі. Як їх обчислюють?
3. Назвіть показники, що характеризують структуру зовнішньої торгівлі. Як їх обчислюють?
4. Назвіть показники, що характеризують динаміку зовнішньої торгівлі. Як їх обчислюють?
5. Які з показників розвитку зовнішньої торгівлі відносяться до абсолютних, а які – до відносних показників?
6. Що розуміють під поняттям «платіжний баланс» та як він розраховується?

Рекомендована література

1. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник, О. О. Романовський. – К. : Деміург, 2003. – 296 с.
2. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

3. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. : Одісей, 2006. – 456 с.

4. Липов В. В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль II. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії : навч.-практ. посіб. / В. В. Липов. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 368 с.

5. Міжнародна економіка : Конспекти лекцій КНЕУ. Тема 2. Міжнародна торгівля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/614/5/>

6. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2003. – 148 с.

7. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацька. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 408 с.

3. Теорії зовнішньоекономічної діяльності

План

1. Меркантилізм.
2. Класичні і неокласичні теорії.
3. Кейнсіанські теорії.
4. Сучасні теорії.

I. Меркантилізм – економічна теорія та економічна політика, яка представляє інтереси торгової буржуазії в періоди феодалізму та становлення капіталізму (європейські держави XVI–XVIII ст.). Згідно з підходами меркантилізму:

- об'єктами дослідження є торгівля і грошовий обіг як джерела і сфера багатства;
- багатство країни вимірюється кількістю золота та срібла, якими вона володіє;
- безпосереднім джерелом багатства вважається прибуток від зовнішньої торгівлі;
- слід обмежувати імпорт та збільшувати експорт для того, щоб в країні накопичувалось істинне багатство – золото, срібло тощо, а сальдо торговельного балансу було б незмінно активним;
- нагромадження грошового багатства можливе тільки за відповідної економічної політики держави, яка бере під контроль зовнішню торгівлю.

У своїй еволюції меркантилізм пройшов два етапи:

1) *ранній меркантилізм* (монетаризм, XVI ст.) виник ще до Великих географічних відкриттів. Торговельні зв'язки між країнами були малорозвинені і мали епізодичний характер. Для досягнення позитивного сальдо в торгівлі ранні меркантилісти вважали за доцільне: 1) встановлювати максимально високі ціни на експортовані товари; 2) всебічно обмежувати імпорт товарів; 3) не допускати вивезення з країни золота і срібла. Для раннього меркантилізму

характерна теорія грошового балансу (монетарна теорія), яка ставила два завдання: 1) зберегти гроші в певній країні; 2) залучити якомога більше грошей з-за кордону. Вивіз грошей був заборонений як громадянам країни, так і іноземцям;

2) *пізній меркантилізм* (початок XVII – середина XVIII ст.). Основними представниками були Т. Мен, А. Монкретьєн, А. Серра. Торговельні зв'язки між країнами стають більш розвиненими. Для пізнього меркантилізму характерна теорія активного торговельного балансу, яка ґрунтується на таких основних положеннях: 1) джерелом національного багатства є прибуток від зовнішньої торгівлі; 2) вивіз товарів за кордон має перевищувати ввіз, що забезпечує приплив грошей з-за кордону і сприяє зростанню національного багатства; 3) головними засобами збільшення активного торговельного балансу країни вважаються: посередницька торгівля, експортні галузі промисловості, які працюють на вітчизняній і дешевій імпорتنій сировині; 4) недоцільними визнаються заборони вивезення грошей за кордон та обмеження імпорту іноземних товарів. Звідси відповідна зовнішньоторговельна політика держави: субсидії експортним галузям і суб'єктам господарювання, заохочення експорту готової продукції та заборона вивозу сировини, обмеження імпорту тих товарів, які можуть становити конкуренцію вітчизняним аналогам та ін.

II. Основні класичні і неокласичні теорії ЗЕД:

1. Концепція абсолютних переваг А. Сміта:

- кожна країна повинна спеціалізуватися на виробництві та експорті тих товарів і послуг, за якими вона володіє абсолютною перевагою;
- на виручені гроші країна повинна імпортувати тільки ті товари і послуги, виробництво яких їй обходиться дорожче та у випуску яких абсолютні переваги має інша країна.

Абсолютні переваги – це можливість країни виробляти певний товар із меншими витратами порівняно з іншими країнами. Абсолютні переваги можуть бути пов'язані з наявністю в певній країні сприятливіших природно-кліматичних умов для певних видів господарювання, покладів корисних копалин, з кращим економіко-географічним положенням, з наявністю передового обладнання, високих технологій, ноу-хау, інших об'єктів інтелектуальної власності, які здешевлюють та роблять ефективнішим виробництво, тощо.

А. Сміт виділяв: 1) *природні переваги* країни (кліматичні, природні умови) і 2) *набуті переваги* – ті, які визначаються спеціалізацією виробництва.

2. Концепція порівняльних переваг Д. Рікардо:

- головним фактором виробництва, який обумовлює витрати виробництва і, відповідно, вартість продукції, є праця;

- необхідним є зіставлення витрат виробництва не тільки однотипних товарів різних країн, а й різнорідних товарів усередині країни;
- країна повинна спеціалізуватися на випуску та експортувати товари, виробництво яких більш вигідне (менші альтернативні витрати) у порівнянні з виробництвом таких же товарів в інших країнах;
- будь-яка країна завжди володіє порівняльною перевагою в будь-якому виробництві, навіть не маючи абсолютної переваги в жодній галузі.

Порівняльні (або відносні) переваги – це здатність виробляти товар із більш низькими витратами порівняно з виробництвом товарів у інших галузях країни (тобто із більш низькими альтернативними витратами).

Альтернативні витрати – це витрати на виробництво одного товару, виражені через витрати на виробництво іншого товару. Альтернативні витрати також називають *витратами втрачених можливостей*.

Основне положення теорії можна сформулювати таким чином: навіть якщо одній країні виробляти всі товари вигідніше, ніж іншим, все одно їй доцільно відмовитися від низки виробництв і зосередитися на випуску тих товарів, виробництво яких максимально ефективне.

3. Закони Дж. С. Мілла

Подальшу розробку теоретичних проблем із напрямку дослідження порівняльних переваг і поглиблення цього спрямування відображають праці Дж. С. Мілла, який сформулював **закони інтернаціональної вартості і міжнародної конкуренції**.

4. Теорема Хекшера–Оліна:

- окрім праці (як у Д. Рікардо), до факторів виробництва відноситься ще один – капітал;
- різні країни різною мірою забезпечені факторами виробництва – працею і капіталом;
- кожна країна спеціалізується на експорті тих товарів і послуг, для виробництва яких вона володіє відносно надлишковими і дешевими факторами виробництва (тобто **факторними перевагами**). Ця ж країна повинна імпортувати такі товари і послуги, для виробництва яких у неї немає необхідних факторів (дефіцит факторів) або вони відносно дорожчі чи більш працемісткі.

Таким чином, Е. Хекшер і Б. Олін розвинули теорію порівняльних переваг Д. Рікардо, запропонувавши, окрім праці, й інші фактори – капітал, ресурси, енергію, робочу силу тощо. Але якщо Д. Рікардо в основу дослідження було покладено відносні ціни товарів, то Е. Хекшером та Б. Оліном – відносні ціни ресурсів.

5. Парадокс В. Леонтьєва

У 1953 р. В. Леонт'єв опублікував результати своїх досліджень, присвячених практичній перевірці положень та концепції Хекшера–Оліна. В. Леонт'єв показав, що в американському експорті переважають не капіталомісткі товари, як виходило з теорії Хекшера–Оліна, а трудомісткі. Отже, імпорт був представлений здебільшого капіталомісткими товарами.

З метою пояснення цього парадоксу було запропоноване розширене розуміння теореми Хекшера–Оліна: визначаючи місце країни в міжнародній торгівлі, слід враховувати щонайменше три додаткові обставини:

1) неоднорідність ресурсів (була обґрунтована більш докладна (чотирифакторна) модель факторів виробництва, яка дістала назву «модель кваліфікації робочої сили». Така модель відображає відносні ціни чотирьох факторів: капіталу, землі, кваліфікованої і некваліфікованої праці;

2) використання у виробничих процесах природних ресурсів, беручи до уваги масштаби вкладення капіталу;

3) залежність місця країни в міжнародному поділі праці від впливу зовнішньоторговельної політики держави.

6. Теорема Хекшера–Оліна–Самуельсона (теорема HOS): у разі однорідності факторів виробництва, ідентичності техніки, досконалої конкуренції та повної мобільності товарів міжнародний обмін вирівнює ціну факторів виробництва між країнами.

7. Теорема Самуельсона–Джонса: протягом часу зростають доходи власників факторів, які специфічні для експортних галузей, і скорочуються доходи власників факторів, які специфічні для галузей, що конкурують з імпортом.

8. Теорема Столпера–Самуельсона: зростання світових цін на експортний товар зумовлює збільшення його пропозиції на зовнішньому ринку, що стимулює його виробництво. Це, в свою чергу, потребує більшого залучення ресурсів; на внутрішньому ринку підвищується попит на ресурсоінтенсивний фактор, а разом з тим і ціни на нього. Така ситуація веде до збільшення доходів власників відповідного (ресурсоінтенсивного фактора) і водночас зменшує доходи власників інших факторів виробництва.

9. Теорема конкурентних переваг М. Портера:

- наявність в країні природних ресурсів не може стати конкурентною перевагою нації. Навпаки, країни з багатими природними ресурсами можуть відставати в економічному розвитку, а ті країни, які відчувають нестачу природних ресурсів, – активно розвиватися;
- успіхи країн з багатою експортною складовою зумовлені сучасними конкурентними перевагами фірм. М. Портер виділив **чотири детермінанти («ромб національних переваг»)** – складові успіху, які

визначають стан середовища, всередині якого формуються конкурентні переваги галузей і фірм, а саме:

1) *факторні умови*, тобто ті конкретні фактори, які необхідні для успішної конкуренції в даній галузі;

2) *умови попиту*, тобто який на внутрішньому ринку попит на продукцію чи послуги, що пропонуються даною галуззю;

3) *споріднені і підтримуючі галузі*, які забезпечують експортні галузі необхідними матеріалами, комплектуючими виробами, інформацією, утворюючи кластер;

4) *стратегія фірми, її структура та конкуренти*, тобто умови в країні, які визначають те, як утворюються і управляються фірми, та характер конкуренції на внутрішньому ринку.

Конкурентні переваги галузей і фірм країни посилюються при їх об'єднанні в кластери. За М. Портером, **кластер** – це «сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм відповідних галузей, а також організацій, пов'язаних з їх діяльністю (наприклад, університетів, агентств із стандартизації, торговельних об'єднань) в певних областях, що конкурують між собою, але разом з тим ведуть спільну роботу».

10. Теорія технологічного розриву

Розроблена М. Познером, який довів, що кожна індустріальна країна здатна зробити прорив у будь-якому напрямі науки, техніки, технології, в результаті якого одержані винаходи можуть бути освоєні виробництвом. Визначення періоду, впродовж якого країна – продуцент інновації буде найактивніше експортувати новий вид продукції, зроблено М. Познером на основі порівняння імітаційного лага з лагом попиту.

Імітаційний лаг – проміжок часу між появою новітнього продукту в одній з країн і налагодженням випуску такого товару національними виробниками в інших країнах. *Лаг попиту* – проміжок часу між моментом появи нового продукту на ринку країни і тим моментом часу, коли споживачі визнають цей продукт як товар–замінник існуючим виробам або як якісно новий предмет споживання.

11. Теорія «життєвого циклу продукту»

Кожний новий продукт проходить кілька стадій свого циклу життя. Виробництво цього продукту переміщується з країни в країну залежно від етапу циклу:

I. *Розробка й впровадження продукту* – орієнтується на науково-дослідні центри з висококваліфікованими спеціалістами та відповідною

інфраструктурою → виробництво розміщено в економічно високорозвинених країнах або регіонах.

II. *Розширення (або зростання)* – починається масове виробництво. Витрати, а слідом за ними і ціни починають знижуватися, що стимулює зростання попиту, як у своїй власній країні, так і за кордоном, і відповідно – зростання виробництва → виробництво може розміщуватись в країнах (регіонах) із середнім рівнем розвитку.

III. *Стандартизація (зрілість)* – насичення внутрішнього попиту на даний продукт. Зростає кількість фірм–виробників продукту як всередині країни–інноватора, так і за кордоном. Обсяг виробництва даного продукту досягає свого максимуму → переміщення виробництва даного товару в країни з більш низькими витратами виробництва.

IV. *Старіння* – даний продукт вичерпує свій історичний (життєвий) ресурс, застаріває. Ціни на нього знижуються, але одночасно з цим знижується і попит на нього, а слідом за цим знижуються і масштаби його виробництва.

12. Теорема Рибчинського та «голландська хвороба»: збільшення одного фактора виробництва (наприклад, капіталу) повинно зумовити абсолютне розширення виробництва того товару, випуск якого пов'язаний з відносно інтенсивнішим використанням саме цього фактора (порівняно з іншим, наприклад, працею) і до скорочення виробництва того товару, випуск якого засновується на посиленому використанні іншого фактора (тобто праці).

З теоремою Рибчинського пов'язане таке економічне явище як «голландська хвороба» або «голландський синдром».

«Голландська хвороба» – це явище, характерне для індустріальних країн з гіпертрофованим сировинним експортом, коли сировинна промисловість душить інші галузі виробництва, а зростання доходів призводить до підвищення курсу місцевої валюти через здешевлення іноземної валюти. Хвороба загострюється якраз при найбільших успіхах, коли «набухає» ціна експортного товару.

Таким чином, класичні й неокласичні погляди акцентують увагу на пропозиції товарів і чинників для міжнародної торгівлі.

III. Кейнсіанські теорії ЗЕД, навпаки, акцентують увагу на попиті.

1. Теорія перехресного попиту С. Ліндера, або теорія подібності переваг

У 1961 р. шведський економіст С. Ліндер зробив спробу обґрунтування гіпотези, згідно з якою *передумовою міжнародного обміну є не відмінності, а подібність країн*. Він звернув увагу на те, що найбільші обсяги міжнародної торгівлі припадають на країни з близькими рівнями доходів населення, які обумовлюють подібність уподобань споживачів цих країн і визначають структуру попиту (т. зв. **перехресний попит**).

Отже, теорема С. Ліндера пояснює міжнародну торгівлю серед розвинених країн, спираючись на факт відповідності обсягу і структури попиту певному рівню доходів на душу населення. Країна, яка досягла високого рівня споживання, може експортувати товарні надлишки, але цей товар має відповідати можливостям споживача з певним рівнем добробуту. Тому експортний товар певного рівня споживання має шукати ринок збуту серед країн з аналогічним середньодушовим доходом.

2. Теорія реверса попиту: країна у зв'язку з потужним внутрішнім попитом може імпортувати товари, для виробництва й експорту яких вона наділена відносно кращими факторами виробництва в порівнянні з її торговельними партнерами.

3. Дисконтна політика (маніпулювання обліковою процентною ставкою) може стимулювати приплив іноземних капіталів, що суперечливо впливає на економіку країни: з одного боку, зростає обсяг інвестицій; з другого – зростає курс національної валюти, що погіршує торговельний баланс (дорогий експорт і дешевий імпорт).

IV. Сучасні теорії ЗЕД:

Концепція експортних можливостей включає чотири підходи: 1) використання надлишкових потужностей; 2) зменшення витрат виробництва; 3) підвищення прибутковості; 4) розподіл ризику.

Концепція імпортних можливостей. Імпульс до участі в торгівлі може надійти або від експортера, або від імпортера. Імпульс від імпортера полягає в тому, що фірма шукає дешевші і високоякісніші сировинні та інші комплектуючі матеріали, готові вироби, щоб використовувати їх на своїх виробничих підприємствах. Це дозволить компанії більше продукції запропонувати на продаж, а імпортеру – використовувати надлишкові потужності своєї торгово-розподільчої мережі.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність меркантилізму? Чим відрізняється ранній меркантилізм від пізнього?

2. Які виділяють класичні і неокласичні теорії зовнішньоекономічної діяльності?

3. Охарактеризуйте основні положення класичних і неокласичних теорій зовнішньоекономічної діяльності (концепції абсолютних переваг А. Сміта, концепції порівняльних переваг Д. Рікардо, законів Дж. Стюарта Мілла, теореми Хекшера–Оліна, парадокса В. Леонтьєва, теореми Хекшера–Оліна–Самуельсона, теореми Самуельсона–Джонса, теореми Столпера–Самуельсона, теореми конкурентних переваг М. Портера, теорії технологічного розриву,

теорії «життєвого циклу продукту», теореми Рибчинського та «голандської хвороби»).

4. Які виділяють кейнсіанські теорії зовнішньоекономічної діяльності? В чому принципіальна різниця класичних і кейнсіанських теорій зовнішньоекономічної діяльності?

5. Охарактеризуйте основні положення кейнсіанських теорій зовнішньоекономічної діяльності (теорії перехресного попиту С. Ліндера, теорії реверса попиту, дисконтної політики).

6. Які Ви знаєте сучасні концепції зовнішньоекономічної діяльності?

7. Охарактеризуйте основні положення концепцій експортних та імпортних можливостей.

8. Яке значення для практики мають концепції зовнішньоекономічної діяльності?

Рекомендовані джерела

1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

2. Конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність» для студентів 4 курсу денної форми навчання спеціальностей 6.050400 «Туризм», «Готельне господарство» / Є. П. Данильченко, І. А. Островський, О. А. Шекшуєв. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 124 с.

3. Система економічних законів і категорій : навч. посіб. / О. О. Беляєв, М. І. Диба, В. І. Кириленко, О. М. Комяков. – К. : КНЕУ, 2005. – 173 с.

4. Основи зовнішньоекономічної діяльності : Конспект лекцій для студентів 5 курсу заочної форми навчання за напрямом підготовки 0501 «Економіка і Підприємництво» спеціальності 6.050100 «Економіка підприємства» / М. П. Пан, В. І. Торкатюк, А. Л. Шутенко, О. С. Вороніна. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 158 с.

4. Зовнішня торгівля товарами і послугами як головний вид зовнішньоекономічних зв'язків України

План

1. «Зовнішня торгівля» і «міжнародна торгівля»: визначення і співвідношення понять.
2. Класифікація міжнародної торгівлі за різними критеріями.
3. Зовнішня торгівля як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України.
4. Зовнішня торгівля товарами України.
5. Зовнішня торгівля послугами України.

Зовнішня торгівля – торгівля будь-якої країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввезення (імпорту) та оплачуваного вивозу (експорту) товарів і послуг.

Зовнішня торгівля країни є складовим елементом **міжнародної торгівлі**.

Для сучасної міжнародної торгівлі характерна різноманітність її видів, які можна систематизувати за такими ознаками:

1. За специфікою об'єкта:

- торгівля товарами (сировиною, напівфабрикатами, готовими виробами);
- торгівля послугами (виробничими, транспортними, експедиторськими, консультаційними, консигнаційними, посередницькими, туристичними, маркетинговими, обліковими, орендними, ліцензійними та ін.).

2. За специфікою взаємодії суб'єктів:

- традиційна (проста) торгівля;
- торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією;
- зустрічна (компенсаційна) торгівля:
  - а) бартер;
  - б) зустрічна закупівля;
  - в) компенсаційні угоди;
  - г) кліринг;
  - г) угода «світч»;
  - д) угода «офсет»;
- біржова торгівля (товарні біржі бувають спеціалізованими (наприклад, Лондон, Нью-Йорк – кольорові метали; Чикаго, Лондон, Вініпег, Мілан – зерно; Нью-Йорк, Чикаго, Ліверпуль, Бомбей – бавовна; Нью-Йорк, Лондон, Гамбург, Париж – кава, какао) та універсальними (наприклад, Чикаго – зерно, соя, бройлери, срібло, золото; Лондон – кава, какао, цукор, каучук);
- міжнародний аукціон:
  - а) публічний (гласний) аукціон;
  - б) негласний аукціон;
  - в) голландський аукціон.

Аукціони бувають спеціалізованими, універсальними, примусовими (реалізується майно різного роду боржників або конфісковане майно). Найвідоміші в світі міжнародні аукціони знаходяться в Лондоні, Нью-Йорку, Калькутті, Монреалі, Амстердамі, Санкт-Петербурзі (хутро), Москві (коні);

- міжнародні торги (тендери);
- міжнародний ярмарок;
- міжнародна виставка;
- консигнаційна торгівля.

3. За специфікою регулювання:

- звичайна торгівля і відповідний торговельний режим;
- торгівля за режимом найбільшого сприяння;

- дискримінаційна торгівля;
- преференційна торгівля.

Класифікаційна ознака, пов'язана з напрямом товарного потоку, визначає рух товару (послуги, роботи) з однієї країни в іншу. За цією ознакою зовнішньоторговельні зв'язки поділяються на експортні та імпорتنі.

Експорт – продаж товарів і послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивіз їх з митної території країни за кордон без зобов'язання про зворотне повернення.

Імпорт – купівля вітчизняними суб'єктами ЗЕД у іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів і послуг та ввезення їх на митну територію країни із-за кордону без зобов'язання про зворотний вивіз.

Аналіз зовнішньої торгівлі товарами України в ХХІ ст. дозволяє виділити такі особливості:

1) стабільний позитивний приріст експорту й імпорту товарів протягом 2000–2012 рр., окрім 2009 р. (можна пояснити дією світової економічної кризи 2008–2009 рр.);

2) негативна динаміка експорту й імпорту товарів протягом останніх років (2013–2015 рр.), що пояснюється загостренням політичної ситуації в Україні та проведенням військових дій на Донбасі;

3) починаючи з 2005 р. спостерігається негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами (–527 млн. дол. США в 2014 р.), проте в 2015 р. вперше за останні 10 років обсяг експорту перевищив обсяг імпорту, і сальдо зовнішньої торгівлі стало позитивним (610,7 млн. дол. США);

4) невисокі обсяги зовнішньої торгівлі, навіть порівняно з постсоціалістичними країнами (внаслідок переважно сировинної структури експорту обсяги середньомісячного експорту товарів у вимірі на душу населення досі в кілька разів нижчі, ніж у країнах Центральної та Східної Європи);

5) в товарній структурі українського експорту товарів протягом останнього десятиліття переважали (курсивом позначені провідні товари в експорті в 2015 р.): а) *недорогоцінні метали та вироби з них (зокрема, чорні метали)*; б) *мінеральні продукти (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки; руди, шлаки і зола)*; в) *машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (зокрема, реактори ядерні, котли, машини; електричні машини)*; г) *продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості*; г) *транспортні засоби та шляхове обладнання (зокрема, залізничні або трамвайні локомотиви, шляхове обладнання)*; д) *продукти рослинного походження (зокрема, зернові культури)*; е) *жири та олії*

тваринного або рослинного походження; є) готові харчові продукти. Отже, для України характерно:

- закріплення сировинної структури товарного експорту, яка не відповідає національним пріоритетам;
- домінування в експорті такої промислової продукції, яка потребує значних виробничих потужностей, але не має суттєвого наукового вмісту. Її виготовлення супроводжується надмірним навантаженням на навколишнє середовище;
- посилення залежності загальної торговельної динаміки від коливань динаміки експорту недорогоцінних металів, а враховуючи, що експорт металопродукції становив в окремі роки до 45 % загального експорту товарів, коливання цін на світовому ринку металів впливають на всю економіку країни;

б) останніми роками в товарній структурі українського експорту товарів збільшується питома вага продукції АПК (продукти рослинного походження; жири та олії тваринного або рослинного походження; готові харчові продукти; живі тварини, продукти тваринного походження);

7) в товарній структурі українського імпорту товарів протягом останнього десятиліття переважали (курсивом позначені провідні товари в імпорті в 2015 р.): а) *мінеральні продукти (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки, газ природний, нафта); б) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (зокрема, реактори ядерні, котли, машини; електричні машини); в) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; г) засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (зокрема, засоби наземного транспорту, крім залізничного); г) недорогоцінні метали та вироби з них; д) полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; е) недорогоцінні метали та вироби з них; є) готові харчові продукти.*

8) Україна в значних обсягах імпортує паливно-енергетичні ресурси, що передусім пов'язано з неефективністю енергоспоживання в країні. Крім того, на номенклатурі вітчизняного імпорту позначається відставання з низки важливих напрямів НТП та промислового розвитку;

9) головними партнерами України в експорті товарів протягом останнього десятиліття були: Російська Федерація, Туреччина, Німеччина, Польща, Італія, дуже часто – Китай, Білорусь, в окремі роки – Казахстан, Єгипет, США, Угорщина, Індія та ін.;

10) головними партнерами України в імпорті товарів протягом останнього десятиліття завжди були: Російська Федерація, Німеччина, Польща, Італія,

Франція, дуже часто – Китай, Білорусь, США, в окремі роки – Туркменістан, Туреччина, Казахстан, Велика Британія та ін.;

11) в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу переважають країни СНД, Європи і Азії (їх питома вага в загальному обсязі експорту й імпорту становить близько 90 %). Спостерігається тенденція зменшення питомої ваги країн СНД і відповідне збільшення частки інших регіонів світу;

12) найвища питома вага в експорті товарів України стабільно характерна для трьох регіонів – Києва, Дніпропетровської і Донецької областей. Головна спеціалізація експорту останніх – продукція важкої металургії, прокат та заготовки з чорних металів. В імпорті товарів регіональна структура більш рівномірна з переважанням Києва, Дніпропетровської, Київської, Львівської, Харківської, Донецької, Запорізької, Закарпатської і Одеської областей.

Аналіз зовнішньої торгівлі послугами України в ХХІ ст. дозволяє виділити такі особливості:

1) стабільний позитивний приріст експорту й імпорту послуг, окрім 2009, 2012 і 2014–2015 рр. (для експорту) та 2001, 2009 і 2014–2015 рр. (для імпорту), що пов'язано з дією світової економічної кризи 2008–2009 рр. та подіями на сході України;

2) на відміну від торгівлі товарами, сальдо зовнішньої торгівлі послугами України є стабільно позитивним і ніколи не було негативним (4213,6 млн. дол. США в 2015 р.);

3) в структурі українського експорту за видами послуг в ХХІ ст. переважали (курсивом позначені провідні послуги в експорті в 2015 р.):
а) транспортні послуги (особливо послуги трубопровідного транспорту, а також послуги залізничного, повітряного та морського транспорту);
б) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (зокрема, комп'ютерні послуги, телекомунікаційні послуги);
в) ділові послуги (зокрема, професійні та консалтингові послуги, наукові та технічні послуги);
г) послуги з переробки матеріальних ресурсів (зокрема, послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном);
д) послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій;
е) послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю;
ж) послуги з будівництва;

4) в структурі українського імпорту за видами послуг в ХХІ ст. переважали (курсивом позначені провідні послуги в імпорті в 2015 р.):
а) транспортні послуги (зокрема, послуги залізничного, повітряного і морського транспорту);
б) державні та урядові послуги;
в) послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю;
г) ділові послуги (зокрема, професійні та консалтингові послуги, наукові та технічні послуги);
д) послуги, пов'язані з подорожами;

д) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (зокрема, комп'ютерні послуги, телекомунікаційні послуги); е) роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності;

5) головними партнерами України в експорті послуг в ХХІ ст. були: Російська Федерація, Швейцарія, США, Німеччина, Велика Британія, Кіпр, в окремі роки – Бельгія, Туркменістан, Австрія, Віргінські Острови (Брит.), Угорщина та ін.;

6) головними партнерами України в імпорті послуг в ХХІ ст. були: Російська Федерація, Велика Британія, Німеччина, США, Швейцарія, в окремі роки – Австрія, Кіпр, Нідерланди, Туреччина, Польща, Швеція та ін.;

7) в географічній структурі зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу переважають країни СНД і Європи (72,6 і 65 % для експорту та імпорту відповідно). Спостерігається тенденція зменшення питомої ваги країн СНД і відповідне збільшення частки інших регіонів світу;

8) надзвичайно висока питома вага в експорті й імпорті послуг України стабільно характерна для Києва.

Напрями нарощування експортного потенціалу України:

- орієнтація на експорт високоякісного прокату, металомісткої продукції, включаючи транспортні засоби (особливо судна), металорізальні верстати, комплексне устаткування, особливо гірниче, енергетичне, металургійне, хімічне;
- розвиток спеціалізованого, орієнтованого на міжнародні ринки комплексу виробництва ракетної та авіапродукції;
- створення нового виробничого комплексу на основі галузей з видобутку рідкоземельних металів, розвитку мікроелектроніки, випуску комп'ютерів, побутової техніки із залученням іноземного капіталу;
- формування нового наукоємного комплексу на базі виробництв, що безпосередньо пов'язані з реалізацією перспективних науково-технічних досягнень;
- активізація переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі «плюс» між Україною та Європейським Союзом у зв'язку з підписанням України Асоціації з ЄС;
- прискорення діяльності з гармонізації сертифікації української продукції відповідно до стандартів ЄС у зв'язку з тим, що чимало українських підприємств досі акцентують увагу на низькій вартості робочої сили і сировини, а не на підвищенні якості продукції;
- активізація співпраці зі структурами СОТ щодо реалізації позитивного потенціалу членства України – українські підприємці до цього часу не відчули переваг участі країни в СОТ, тому все більшого значення набуває

діяльність представництва України при СОТ, активність торговельно-економічних місій України за кордоном, кваліфікована робота юристів щодо скасування антидемпінгових санкцій проти України, відшкодування збитків, завданих країнами, які не входять до СОТ;

- сприяння динамічному розвитку експорту сільськогосподарської продукції – потужний аграрний потенціал України дає змогу динамічно нарощувати експортні поставки продовольчих товарів. Проте застаріла транспортна інфраструктура, брак зерносховищ, відсутність держави як потужного гравця на ринку для забезпечення прийнятних для виробників цін, відсутність системи сертифікації продукції, гармонізованої відповідно до норм ЄС, не дозволяють аграрному сектору повністю реалізувати експортні можливості;
- забезпечення створення структури кредитного сприяння експорту, що особливо важливо в умовах погіршення становища банківського сектору України під впливом як внутрішніх суперечностей, так і світової фінансової кризи;
- ініціювання використання гривні у зовнішньоторговельних розрахунках – доцільно розпочати роботу щодо поступового поширення використання гривні в експортно-імпортних операціях передусім із сусідніми країнами-партнерами – Білоруссю, Грузією, Молдовою та ін. Це дасть змогу зменшити курсові ризики учасників зовнішньої торгівлі.

Основні напрями оптимізації імпорту в Україні:

- проведення радикальної раціоналізації енерго- та матеріалоспоживання, поширення заощадливих технологій у виробництві та в побуті;
- перехід на використання енергоносіїв, альтернативних імпортом, – сонячної, вітрової енергії, супутнього газу, метану вугільних шарів, етилового спирту (його джерелом можуть бути побічна продукція та відходи сільського господарства й агропереробки, зокрема, цукрових буряків після технологічного процесу виготовлення цукру); доцільним є переведення низки електростанцій, які використовують газ, на вугільне паливо;
- збільшення розвідок та власного видобутку нафти й газу, більш повний видобуток паливних родовищ;
- поширення виробництва на території України тих товарів іноземних марок, які характеризуються найкращими споживчими властивостями та користуються високим попитом;
- запровадження ефективних механізмів антидемпінгових розслідувань та процедур стосовно тих іноземних фірм, які можуть бути звинуваченими в недобросовісній конкуренції;

- розвиток виробництв, альтернативних імпортом поставкам (з урахуванням того, що магістральним напрямом формування відкритої економіки України має стати модель національної спеціалізації, а не економіки, яка будується за принципом «все – сам»);
- стимулювання інвестицій у розвиток тих галузей економіки, які програють у міжнародній конкурентній боротьбі, зокрема, і на національному ринку через об'єктивний дефіцит у них фінансових ресурсів.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність понять «зовнішня торгівля» і «міжнародна торгівля». Як співвідносяться ці поняття?
2. Які виділяють види міжнародної торгівлі?
3. Охарактеризуйте динаміку зовнішньої торгівлі товарами і послугами в ХХІ ст.
4. Яке сальдо зовнішньої торгівлі товарами характерне для України – позитивне чи негативне? А яке сальдо зовнішньої торгівлі послугами України?
5. Які товари переважають в структурі експорту, а які – в структурі імпорту України?
6. Які послуги мають найвищу питому вагу в структурі експорту, а які – в структурі імпорту України?
7. Назвіть головних партнерів України в експорті та імпорті товарів.
8. Охарактеризуйте географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу.
9. Назвіть головних партнерів України в експорті та імпорті послуг.
10. Охарактеризуйте географічну структуру зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу.
11. Які є проблеми у використанні експортного потенціалу України?
12. Назвіть основні напрями оптимізації імпорту в Україні.

Рекомендовані джерела

1. Вічевич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для екон. спец. вищ. навч. закл. / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. – Львів : Афіша, 2004. – 140 с.
2. Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини : підручник / Л. М. Горбач, О. В. Плотніков. – К. : Кондор, 2009. – 266 с.
3. Зовнішньоекономічна діяльність // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
5. Міжнародна економіка : Конспекти лекцій КНЕУ. Тема 2. Міжнародна торгівля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/614/5/>

6. Румянцев А. П. Міжнародна торгівля послугами : навч. посіб. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 110 с.

7. Філіпенко А. С. Міжнародні торгівельні зв'язки України: генезис і структура : навч. посіб. / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України, 2008. – 223 с.

5. Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України

План

1. Сутність категорії «інвестиції». Класифікація інвестицій за різними критеріями.
2. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів. Фактори, що обумовлюють інвестиційну привабливість регіонів.
3. Прямі іноземні інвестиції України (динаміка, географічна структура і структура за видами економічної діяльності, регіональні відмінності).
4. Значення іноземних інвестицій для соціально-економічного розвитку території (позитивні і негативні наслідки).
5. Інвестиційна політика України.
6. Спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку та індустріальні парки як засоби залучення іноземних інвестицій.

Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність», **інвестиційна діяльність** – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій. **Інвестиціями** є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (ноу-хау);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності.

Об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, в т. ч. основні фонди та оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Суб'єктами (інвесторами та учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави.

Інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

За своїм статусом інвестори можуть бути корпоративними, інституційними та індивідуальними.

Класифікація інвестицій:

1) за об'єктами вкладення (інвестування) – реальні і фінансові інвестиції. Реальні, в свою чергу, поділяються на інвестиції в матеріальні активи та інвестиції в нематеріальні активи (в т. ч. інноваційні, інтелектуальні, інвестиції в людський капітал). Реальні інвестиції часто називають капітальними, а фінансові – портфельними;

2) за характером участі інвестора в інвестиційному процесі – прямі і непрямі (опосередковані) інвестиції;

3) за роллю інвестицій в економіці – валові і чисті інвестиції;

4) за періодом інвестування – короткострокові, середньострокові і довгострокові інвестиції;

5) за джерелом інвестицій – інвестиції з внутрішніх і зовнішніх джерел;

6) за рівнем інвестиційного ризику – безризикові, низькоризикові, середньоризикові, високоризикові, спекулятивні інвестиції;

7) за місцем вкладення інвестицій – внутрішні і зовнішні інвестиції;

8) за характером використання капіталу в інвестиційному процесі – первинні інвестиції, реінвестиції і деінвестиції;

9) за формами власності інвестиції – приватні, державні, спільні та іноземні інвестиції.

Потік інвестицій у той чи інший регіон в першу чергу залежить від інвестиційного клімату в країні, інвестиційного іміджу та привабливості самого регіону.

Інвестиційна привабливість регіону – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних характеристик об'єкта інвестування, що характеризують доцільність інвестування коштів у даний регіон. До *об'єктивних чинників інвестиційної привабливості регіону* можна віднести:

1) соціально-економічні особливості регіонів (галузева і територіальна структура господарства, його рівень і динаміка, виробничий потенціал, ступінь економічного розвитку регіону, рівень корупції в регіоні, рівень конкуренції в регіоні, розвиненість інфраструктури, конкурентоздатність виробленої продукції, працересурсний потенціал території, рівень доходів населення і його купівельна спроможність, фінансова стійкість та інші фактори);

2) суспільно-географічні особливості території регіону (економіко-географічне положення, природно-ресурсний потенціал, екологічний стан, геодемографічний потенціал тощо).

Суб'єктивні чинники (політичні) – дії місцевої влади, спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату. Так, місцева влада повинна:

- визначити пріоритетні сфери і галузі інвестування;
- сприяти зменшенню зовнішніх ризиків і бюрократичних перепон для розвитку спільного підприємництва;
- забезпечити інвесторів достовірною інформацією про особливості регіону, підприємницькі можливості та ризики (скласти т. зв. інвестиційний портрет регіону);
- створити інфраструктуру інвестиційного ринку (інвестиційні агентства, бізнес-центри, торгово-промислові палати, банки, страхові компанії, біржі тощо);
- забезпечити інтеграцію регіонального інвестиційного ринку з міжнародним ринком інвестиційних ресурсів.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (м. Київ) щороку визначає індекс інвестиційної привабливості регіонів України за цілою низкою чинників – жорстких і м'яких (рис. 1).

З поняттям «інвестиційна привабливість» тісно пов'язані поняття «інвестиційний клімат», «інвестиційний імідж». Дуже часто ці поняття вважають синонімами, хоча між ними існують деякі відмінності.

Поняттям «інвестиційний клімат» оперують при аналізі інвестиційної ситуації на рівні країни в цілому. **Інвестиційний клімат** – сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні та визначають ступінь ризику капіталовкладень в її економіку і можливість їх ефективного використання, тобто визначають її привабливість для іноземного інвестора. Серед цих факторів:

- політична та фінансова стабільність;
- ступінь державного втручання в економіку;
- рівень загальноекономічного розвитку країни;
- рівень розвитку ринкової та інвестиційної інфраструктури;

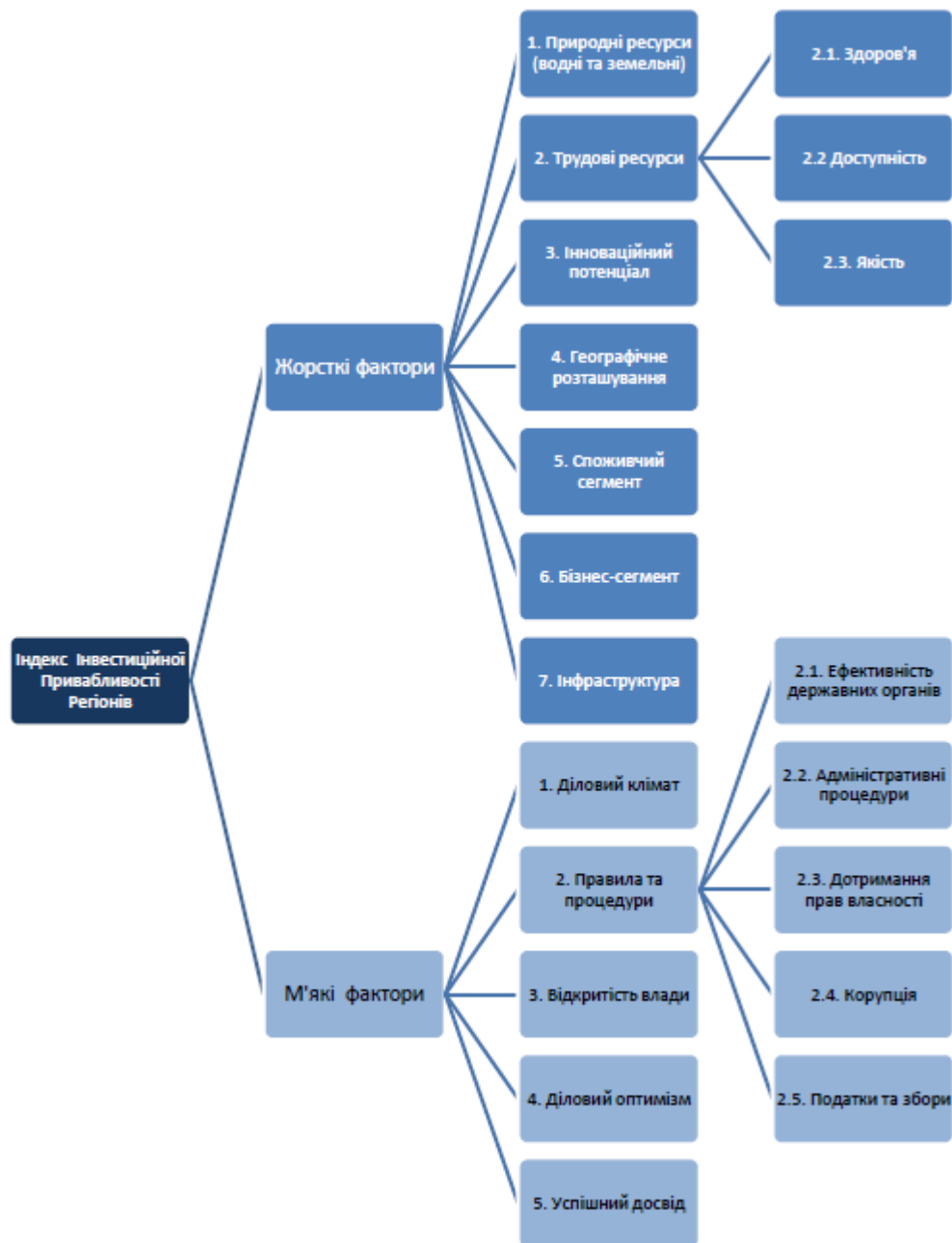

Рис. 1. Жорсткі і м'які чинники інвестиційної привабливості регіонів

- характеристика банківської сфери;
- стабільність національної валюти;
- характеристика податкової системи;
- вартість і кваліфікація робочої сили;
- купівельна спроможність населення;
- наявність і доступ до факторів виробництва;
- рівень криміногенних та інших ризиків тощо.

Інвестиційний клімат складається з трьох складових:

- інвестиційний потенціал;
- інвестиційний ризик;

- інвестиційне законодавство.

Інвестиційний імідж – комплексне відображення різних аспектів інвестиційного клімату в уявленнях інвесторів (рис. 2).

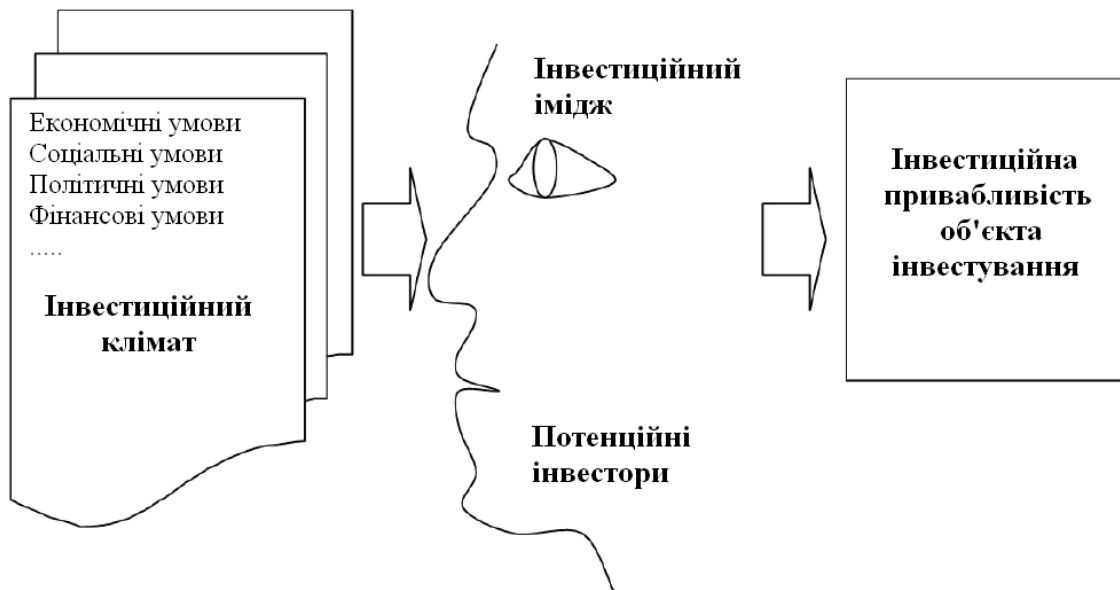

Рис. 2. Механізм взаємодії категорій «інвестиційний клімат», «інвестиційний імідж», «інвестиційна привабливість»

Фактори привабливості України для іноземного інвестування:

- переваги: вигідне географічне положення, значні промислові потужності, дешева і кваліфікована робоча сила, наявність низки важливих корисних копалин, 43–мільйонне населення (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції), яке в перспективі може стати привабливим ринком збуту.
- негативні чинники: наявність територіального конфлікту, послаблення центральної влади, висока залежність економіки від цін на енергоресурси, інфляція.

Аналіз іноземної інвестиційної діяльності України в XXI ст. дозволяє виділити такі особливості:

- стабільний позитивний приріст як іноземних інвестицій в економіку України (окрім 2014–2015 рр.), так і інвестицій з України (окрім 2001–2002, 2012 рр. і 2014–2015 рр.). За 2015 р. в економіку України надійшло 43371,4 млн. дол. США, а з України в інші країни – 6210 млн. дол. США;
- незважаючи на постійний позитивний приріст іноземних інвестицій в економіку України, держава залишається недостатньо інвестиційно привабливою, отримуючи в багато разів менше інвестицій, ніж, наприклад, сусідня Польща;

- в структурі іноземного інвестування в економіку України за видами економічної діяльності протягом останнього десятиліття переважали: а) промисловість (а саме переробна промисловість, в якій інвестиційно найпривабливішим було спочатку виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а потім – металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування); б) фінансова та страхова діяльність; в) оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Останніми роками в п'ятірку інвестиційно найпривабливіших видів економічної діяльності увійшли операції з нерухомим майном; професійна, наукова та технічна діяльність; інформація та телекомунікації;
- серед країн, які вкладають інвестиції в економіку України, спочатку лідирували США, а потім беззмінним лідером став Кіпр. Велику питому вагу в обсязі загального іноземного інвестування завжди мали Російська Федерація, Німеччина, Велика Британія, Нідерланди, останніми роками – Австрія;
- серед країн, в економіку яких Україна вкладає інвестиції, беззаперечним лідером на протязі останніх років є Кіпр. Велику питому вагу в обсязі загального інвестування України завжди мала Російська Федерація, в окремі роки – Латвія, Польща;
- для регіонів України характерний різкий дисбаланс у надходженні прямих іноземних інвестицій. Так, надзвичайно висока питома вага в обсязі загального іноземного інвестування в економіку України стабільно характерна для Києва, а також Дніпропетровської області. Іншими лідерами із залучення прямих іноземних інвестицій є індустриальні області України: Харківська, Київська, Донецька, Одеська, Полтавська, Запорізька.

Інвестиційна політика – комплекс цілеспрямованих заходів, що проводяться державою щодо створення сприятливих умов для залучення і раціонального використання інвестицій з метою підйому економіки, підвищення ефективності виробництва та вирішення соціальних проблем всієї держави та окремих її проблем.

Держава може впливати на інвестиційну активність за допомогою різних джерел: кредитно-фінансова і податкова політика (наприклад, надання пільгових кредитів, державних субсидій, заохочення створення підприємств з іноземними інвестиціями, міжнародних концернів і консорціумів); надання різних податкових пільг підприємствам, які вкладають інвестиції на реконструкцію і технічне переозброєння виробництва (наприклад, податкові пільги і канікули); регулювання фондового ринку; законодавче забезпечення

прав інвесторів та їх захист; амортизаційна політика шляхом створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, науково-технічної політики тощо.

Серед заходів, які вживає Україна для збільшення інвестиційної привабливості регіонів та залучення іноземних інвестицій, можна назвати створення територій пріоритетного розвитку, спеціальних (вільних) економічних зон, індустріальних (промислових парків).

Територія пріоритетного розвитку (ТПР) – територія, на якій склалися несприятливі соціально-економічні та екологічні умови, незадовільний стан зайнятості населення і на якій запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць.

Спеціальна (вільна) економічна зона (СЕЗ) – територія, в межах якої відповідним законом України встановлюється і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності та спеціальний порядок застосування і дії законодавства України (встановлено вільний режим для іноземних інвестицій та пільгові економічні умови – сприятливий валютний режим, податкові пільги, низькі митні ставки, особливості трудового законодавства тощо для підприємців).

Залежно від господарської спрямованості та економіко-правових умов діяльності в Україні можуть створюватися такі **типи СЕЗ**:

а) зовнішньоторговельні зони (вільні порти (порто–франко), вільні митні зони (зони франко), експортні, імпорتنі, транзитні зони, митні склади тощо);

б) комплексні виробничі зони (експортні виробничі зони, імпортоорієнтовані зони);

в) науково-технічні зони (інноваційні центри, технополіси, райони інтенсивного наукового розвитку, високотехнологічні промислові комплекси, науково-виробничі парки (технологічні, дослідницькі, промислові, агропарки) та ін.);

г) туристсько-рекреаційні зони;

г) банківсько-страхові (офшорні) зони;

д) зони прикордонної торгівлі;

е) точкові зони.

Крім перерахованих, в Україні можуть створюватися СЕЗ інших типів, а також комплексні СЕЗ, які поєднують у собі риси та елементи зон різних типів.

Свого часу в Україні було створено:

1) 68 ТПР в 9–ти регіонах України (АР Крим, Донецька, Луганська, Закарпатська, Сумська, Житомирська, Харківська, Волинська, Чернігівська області);

2) 12 СЕЗ:

- Північно-кримська експериментальна економічна зона «Сиваш» (міста Красноперекопськ і Армянськ, а також Красноперекопський район АР Крим);
- СЕЗ «Донецьк» (на півдні м. Донецька);
- СЕЗ «Азов» (на півдні м. Маріуполя);
- СЕЗ «Закарпаття» (Ужгородський та Мукачівський райони Закарпатської області);
- СЕЗ «Яворів» (Яворівський район Львівської області);
- СЕЗ «Інтерпорт Ковель» (частина території Ковельського району та м. Ковеля Волинської області);
- СЕЗ «Миколаїв» (м. Миколаїв);
- СЕЗ «Порто-франко» (Одеський морський торговельний порт);
- СЕЗ «Рені» (м. Рені Одеської області);
- СЕЗ «Порт Крим» (м. Керч АР Крим);
- СЕЗ «Славутич» (м. Славутич Київської області);
- СЕЗ туристсько-рекреаційного типу «Курортотоліс Трускавець» (м. Трускавець Львівської області).

Індустріальний (промисловий) парк – визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, в межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених законодавством України та договором про здійснення господарської діяльності в межах індустріального парку.

В Україні станом на 2015 р. зареєстровано 12 індустріальних (промислових) парків:

- «Львівський індустріальний парк «Рясне-2» (м. Львів в межах промислового вузла «Рясне-2»);
- «Долина» (м. Долина Івано-Франківської області);
- «Славута» (м. Славута Хмельницької області);
- «Свема» (м. Шостка Сумської області);
- «Соломоново» (с. Соломоново Ужгородського району Закарпатської області);
- «Індустріальний парк «Центральний» у місті Кременчук» (м. Кременчук Полтавської області);
- «Індустріальний парк «Коростень» (м. Коростень Житомирської області);
- Індустріальний парк «Перший український індустріальний парк» (смт. Велика Димерка Броварського району Київської області);

- «BIONIC Hill» (м. Київ);
- «iPark» (с. Визирка Комінтернівського району Одеської області);
- «Індустріальний парк «Кривбас» (м. Кривий Ріг Дніпропетровської області);
- «Тростянець» (м. Тростянець Сумської області).

Серед проблем інвестиційних зв'язків України варто виділити: політичну нестабільність країни, громіздке і слабодієве законодавство, недосконалу систему оподаткування, несприятливий інвестиційний клімат, бюрократію в адміністративному апараті.

Стратегічні завдання інвестиційної політики України пов'язують передусім з формуванням макро- і мікроекономічного середовища, за якого процес міжнародного обігу капіталів сприятиме на вітчизняному ринку не тільки відновленню обсягів, а й забезпеченню технологічного прориву національного виробництва. Актуальним є намагання досягти гармонійного об'єднання законодавства України з нормами міжнародного права про режим іноземного інвестування, а також ведення обґрунтованої обмежувальної політики.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність понять «інвестиції» та «інвестиційна діяльність».
2. Назвіть об'єкти і суб'єкти інвестиційної діяльності.
3. Назвіть ознаки, за якими класифікують інвестиції. Які виділяють види інвестицій за цими ознаками?
4. Розкрийте сутність понять «інвестиційна привабливість», «інвестиційний клімат» та «інвестиційний імідж». Як співвідносяться ці поняття?
5. Охарактеризуйте фактори, які впливають на інвестиційну привабливість регіону.
6. Назвіть позитивні та негативні фактори привабливості України для іноземного інвестування.
7. Які є особливості залучення іноземних інвестицій в економіку України?
8. В яких галузях економіки України переважно зосереджені іноземні інвестиції?
9. Визначте країни, що є основними інвесторами України.
10. Охарактеризуйте регіональні особливості іноземного інвестування в Україні.
11. Що таке інвестиційна політика? Якими засобами вона проводиться?

12. Що таке території пріоритетного розвитку? В яких регіонах України і з якою метою вони були створені?

13. Що таке спеціальні (вільні) економічні зони? Які виділяють типи СЕЗ? З якою метою і де в Україні вони були створені?

14. Що таке індустріальні (промислові) парки? З якою метою і де в Україні вони були створені?

15. Назвіть проблеми та перспективи інвестиційної діяльності України.

Рекомендовані джерела

1. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Л. М. Борщ. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. – 318 с.

2. Закон України від 18.09.1991 р. № 1560–ХІІ № 1861–IV «Про інвестиційну діяльність»: за станом на 06.11.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

3. Закон України від 21.06.2012 р. № 5018–VI «Про індустріальні парки»: за станом на 20.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

4. Зовнішньоекономічна діяльність // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Іванович І. Ю. Вільні економічні зони в Україні: проблеми становлення та розвитку / І. Ю. Іванович // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – № 5. – 2009. – С. 192–196.

6. Інвестиційна та фінансова політика України // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=36525

7. Качаєв Ю. Принципи та напрями удосконалення територіальної організації інвестиційної діяльності в Україні / Ю. Качаєв // «Часопис соціально-економічної географії»: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – Вип. 5 (2). – С. 45–53.

8. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. / Т. В. Майорова. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.

9. Основні показники по спеціальним економічним зонам // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37016&cat_id=36709

10. Основні показники по територіям пріоритетного розвитку // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37005&cat_id=36709

11. Чернадчук В. Д. Основи інвестиційного права України: навч. посіб. / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, Т. О. Чернадчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 384 с.

6. Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України

План

1. Державний кордон: визначення поняття, види, функції, етапи встановлення. Державний кордон України.
2. Транскордонне і прикордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків.
3. Прикордонні регіони України та сусідніх держав.
4. Євро регіони України та їх коротка характеристика.
5. Міжнародні транспортні коридори, що проходять через територію України.
6. Нові форми транскордонного співробітництва.

Державний кордон – лінія на поверхні землі (суходолу і водного простору) та уявна вертикальна площина, що проходить через неї в повітряному просторі і в надрах землі, які визначають межі території певної держави щодо сусідніх держав або відкритого моря.

Наукою про кордони, що вивчає прикордонні території, прикордонні інститути, функції кордонів тощо, є *лімологія*.

Загальноприйнятої класифікації державних кордонів на сьогоднішній день не існує. Різні вчені використовують цілу низку підходів і критеріїв класифікації державних кордонів:

- 1) за природою – природні, етнічні (або етнографічні, етнокультурні), штучні або геометричні, зокрема, астрономічні кордони;
- 2) за середовищем проходження – сухопутні (орографічні, рівнинні), морські, річкові, озерні, повітряні, кордони між секторами Арктики;
- 3) за послідовністю виникнення – антецедентні, субсективні кордони;
- 4) за генетичною, або історичною класифікацією – накладені, післявоєнні, договірні, арбітражні, плебісцитні, колоніальні, диференційовані, інтеграційні, компенсаційні, відновлені, нав'язані, встановлені в односторонньому акті, реліктові кордони;
- 5) за фактичним правовим статусом – договірні, спірні, силові кордони;
- 6) класифікація кордонів за їх режимом – відчужувальні, напівпроникні, з'єднуючі, інтеграційні, прозорі або проникні кордони;
- 7) морфологічна класифікація (за конфігурацією) – геометричні, звивисті кордони;
- 8) за інтенсивністю взаємодії – кордони з інтенсивною та екстенсивною взаємодією.

Процес встановлення державних кордонів проходить у три етапи: алокація, делімітація і демаркація.

Однією з найбільш складних і важливих характеристик державного кордону є його **функції**, які залежать від морфології кордону, політичного режиму в країні, специфіки сусідства тощо. Відповідно до класифікаційного підходу в лімології державні кордони виконують такі функції: бар'єрну функцію, функцію відображення, функцію відділення, функцію регулювання, функцію співставлення, трансляційну функцію.

Зміни в поглядах на функції державних кордонів безпосередньо вплинули на територіальний вимір, відсунувши на другий план значущість прикордонних зон, які поступилися місцем прикордонним регіонам. **Прикордонна зона** – територія радіусом від 10 до 50 км від кордону, який коливається залежно від чинного законодавства конкретної держави (в Україні – до 30 км), в межах якої діє прикордонний режим. Прикордонний режим включає правила в'їзду (проходу), тимчасового перебування, проживання, пересування осіб і транспортних засобів; господарської, промислової та іншої діяльності; проведення масових суспільно-політичних, культурних та інших заходів тощо. **Прикордонний регіон** – адміністративно-територіальна одиниця, розташована безпосередньо вздовж державного кордону.

Також виділяють прикордонну смугу та зону прикордонної торгівлі. **Прикордонна смуга** – ділянка місцевості, яка встановлюється безпосередньо уздовж державного кордону (в середньому на глибину до 5 км), призначена для облаштування та утримання інженерно-технічних споруд і огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій та інших об'єктів, необхідних для здійснення охорони державного кордону.

Зона прикордонної торгівлі – частина території держави на кордонах із сусідніми країнами, де діє спрощений порядок перетину кордону і торгівлі. За правилами Світової організації торгівлі, смуга прикордонної торгівлі поширюється на 15 км по обидва боки кордону.

Прикордонні регіони беруть участь у прикордонному співробітництві. **Прикордонне співробітництво** – співпраця між територіями, розташованими вздовж кордонів сусідніх держав, у всіх сферах життєдіяльності.

До поняття «прикордонний регіон» близьке поняття «транскордонний регіон». **Транскордонний регіон** – певна територія, яка характеризується наявністю східних природно-географічних умов та охоплює прикордонні території двох або декількох держав, що мають спільний кордон і між якими встановилися тісні виробничі, соціально-економічні зв'язки.

Транскордонні регіони беруть участь у транскордонному співробітництві. **Транскордонне співробітництво** – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх

представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Суб'єкти транскордонного співробітництва – територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво.

Учасники транскордонного співробітництва – юридичні та фізичні особи, громадські організації, що беруть участь у транскордонному співробітництві.

Метою транскордонного співробітництва є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва на основі таких принципів:

- повага до державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів держав;
- урахування під час укладення угод про транскордонне співробітництво повноважень суб'єктів та прав учасників транскордонного співробітництва;
- узгоджене усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці.

Транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних окраїнах держав і має на меті покращення умов життя населення. Можна навести одне досить вдале образне сприймання транскордонного співробітництва, яке пропонують Ю. Макогон та В. Ляшенко: «Майже у всіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються у глибині території, відповідно з чим розвивається інфраструктура. Прикордонні райони сусідніх держав при цьому як би обернені спиною один до одного. Наслідком цього є більш слабкий соціально-економічний розвиток цих прикордонних територій, більш низький життєвий рівень населення. Звідси витікає природна потреба в заміні позиції «спина до спини» позицією «обличчя до обличчя».

За своєю суттю транскордонне співробітництво передбачає різного роду контакти (зв'язки) людей, які, за певних обставин, зумовлюють появу спільної діяльності. Систематизуємо ці зв'язки за мірою зростання їх складності та умов їх здійснення.

1. Родинні контакти.

2. Соціо-гуманітарні зв'язки.
  3. Прикордонна торгівля.
  4. Зовнішня торгівля товарами та послугами на прикордонних територіях.
  5. Виробнича кооперація.
  6. Спільні підприємства.
  7. Транснаціональні компанії в прикордонних територіях.
  8. Взаємодопомога в надзвичайних ситуаціях, у боротьбі з контрабандою, нелегальною міграцією.
  9. Спільне використання природних ресурсів, природоохоронні заходи.
- Екологічна безпека.
10. Територіальне (просторове) планування та облаштування території.
  11. Спільне використання об'єктів інфраструктури.
  12. Стратегія розвитку транскордонного регіону.

Основні чинники розвитку транскордонного співробітництва можна представити у двох групах: а) об'єктивні та б) суб'єктивні.

До об'єктивних чинників належать:

- необхідність користування спільними природними ресурсами;
- наявність спільних проблем, для вирішення яких доцільно об'єднувати зусилля (передусім, екологічні проблеми);
- реалізація єдиної політики просторового облаштування європейського континенту.

Суб'єктивні чинники включають:

- можливості прискореного соціально-економічного та екологічного розвитку прикордонних регіонів та підвищення якості життя мешканців;
- можливості отримання значної фінансової підтримки з ЄС та інших міжнародних структур;
- формування єдиного інтегрованого простору в межах транскордонного регіону.

Поряд з поняттям «транскордонне співробітництво» зустрічаються поняття «міжтериторіальне співробітництво» та «транснаціональне співробітництво». Відмінності в поняттях можуть бути викликані при визначенні співпраці в таких випадках:

- **транскордонне співробітництво** – це бі-, три- або багатостороннє співробітництво між місцевими та регіональними органами влади (напівгромадські і приватні суб'єкти також можуть бути включені в цей контекст), що здійснюється в географічно суміжних територіях. Це стосується і територій, відокремлених морем;
- **міжтериторіальне співробітництво** – це бі-, три- або багатостороннє співробітництво між місцевими і регіональними органами влади

(напівгромадські і приватні суб'єкти також можуть бути включені в цей контекст), що здійснюється між несуміжними територіями;

- **транснаціональне співробітництво** – це співпраця між національними, регіональними і місцевими органами влади відповідно до транснаціональних програм та проектів. Ця форма співробітництва охоплює великі суміжні території і включає суб'єкти принаймні двох держав–членів ЄС і/або країн–не членів ЄС.

Відповідно до концептуальної класифікаційної моделі європейських транскордонних територій виділяють 10 критеріальних напрямів класифікації транскордонних територій Європи:

- 1) позиційний географічний (континентальний, субрегіональний і державний підходи);
- 2) позиційний геополітичний;
- 3) ландшафтно-географічний (за переважаючим типом природно-ландшафтного середовища);
- 4) територіальний (підходи за площею території та кількістю учасників транскордонного співробітництва – країн або регіонів);
- 5) демографічний (підходи абсолютний за кількістю і відносний за щільністю населення);
- 6) історико-географічний (за періодом утворення);
- 7) адміністративний (за статусом учасників транскордонного співробітництва);
- 8) організаційно-правовий (за юридично-правовою формою транскордонного співробітництва);
- 9) функціональний (підходи за сферою переважаючої проектної діяльності та господарською спеціалізацією);
- 10) економічний (підходи за рівнем ВВП на 1 жителя, різницею рівнів та часткою в сукупному ВВП країн–учасників).

На основі наведених критеріїв виділяються типи та підтипи (групи) певних транскордонних територій Європи.

Транскордонне співробітництво може здійснюватися:

- шляхом створення єврорегіонів;
- шляхом укладання угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах;
- шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва.

Однією з найпоширеніших форм транскордонного співробітництва є створення транскордонних регіонів (єврорегіонів). **Єврорегіон** –

- 1) організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних

одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво; 2) форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національного законодавства і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по різні сторони державного кордону.

Виділяють три групи діяльності єврорегіонів:

I – єврорегіони всередині ЄС;

II – єврорегіони між країнами–членами ЄС та їх сусідами–не членами ЄС;

III – єврорегіони між постсоціалістичними державами.

Перший єврорегіон був створений у 1963 р. – «Базелієнсіс» (Німеччина, Франція, Швейцарія). Нині в межах Європи та сусідніх з нею країнах нараховується близько 185–ти функціонуючих та перспективних єврорегіонів.

Початком єврорегіонального руху в Україні можна вважати 1993 р., коли був створений Карпатський єврорегіон. Останнім на території України було створено єврорегіон «Дністер» (2012 р.). Всього в країні було створено десять єврорегіонів:

1) «Буг» – Україна (Волинська область, Жовківський та Сокальський райони Львівської області) + Білорусь (Брестська область) + прикордонні регіони Польщі;

2) Карпатський – Україна (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області, яка в 2006 р. вийшла зі складу єврорегіону) + прикордонні регіони Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини;

3) Нижній Дунай – Україна (Одеська область) + прикордонні регіони Молдови;

4) Верхній Прут – Україна (Чернівецька область, з 2003 р. Івано-Франківська область) + прикордонні регіони Молдови і Румунії;

5) Дніпро – Україна (Чернігівська область) + Білорусь (Гомельська область) + Росія (Брянська область);

6) Слобожанщина – Україна (Харківська область) + Росія (Белгородська область);

7) Ярославна – Україна (Сумська область) + Росія (Курська область);

8) Чорне море – прикордонні території десяти країн (Азербайджану, Вірменії, Болгарії, Греції, Грузії, Молдови, Російської Федерації, Румунії, Туреччини та України). До складу Чорноморського регіону від України входять

Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, АР Крим, а також місто Севастополь;

9) Донбас – Україна (Донецька і Луганська області) + Росія (Ростовська і Воронежська області);

10) Дністер – Україна (Вінницька область) + прикордонні регіони Молдови.

Одним з основних об'єктів політики транскордонного співробітництва має бути кордон, а також система забезпечення доступу до прикордонного регіону і пропускних пунктів через кордон. Серед завдань, які необхідно вирішити для реалізації цієї мети, слід назвати розвиток транспортних шляхів, які перетинають державні кордони, тобто забезпечення та обслуговування міжнародних транспортних коридорів.

Міжнародний транспортний коридор – комплекс наземних та водних транспортних магістралей з відповідною інфраструктурою на визначеному напрямку, включаючи допоміжні споруди, під'їзні дороги, прикордонні переходи, сервісні пункти, вантажні та пасажирські термінали, устаткування для управління рухом, організаційно-технічні заходи, законодавчі і нормативні акти, які забезпечують перевезення вантажів і пасажирів на рівні, що відповідає вимогам Європейського Співтовариства.

В Європі вони називаються **пан'європейськими коридорами**. Їх список був визначений на II пан'європейській конференції з транспорту на Криті в березні 1994 р., а на III конференції в Гельсінках у 1997 р. були внесені доповнення. Тому, незалежно від географічного положення, ці транспортні коридори також іноді називають *критськими коридорами* або *Гельсінкськими коридорами*. Виділяють 10 таких пан'європейських транспортних коридорів. Через територію України проходять такі:

1) транспортний коридор Гданьськ – Одеса (Балтійське море – Чорне море): Польща, Україна;

2) пан'європейський транспортний коридор № 9 (Гельсінки – Санкт-Петербург – Вітебськ – Київ (Москва) – Одеса – Кишинів – Пловдив – Бухарест – Александрополіс): Фінляндія, Росія, Білорусь, Україна, Молдова, Румунія, Греція;

3) пан'європейський транспортний коридор № 5 (Трієст – Любляна – Будапешт – Братислава – Чоп – Ужгород – Львів): Італія, Словенія, Угорщина, Україна;

4) пан'європейський транспортний коридор № 3 (Берлін (Дрезден) – Вроцлав – Львів – Київ): Німеччина, Польща, Україна;

5) пан'європейський транспортний коридор № 7 – Дунайський річковий коридор: Австрія, Угорщина, країни колишньої Югославії, Болгарія, Румунія, Молдова, Україна.

Останнім часом велика увага приділяється розвитку трансконтинентальних транспортних зв'язків, зокрема, євразійських:

6) Євразійський транспортний коридор ТРАСЕКА (Європа – Кавказ – Азія): Україна, Молдова, Болгарія, Румунія, Туреччина, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Киргизстан, Таджикистан, Казахстан, Узбекистан; по Україні через Одесу – Миколаїв – Херсон – Джанкой – Керч;

7) транспортний коридор Європа – Азія (по Україні через Краковець – Львів – Ріне – Житомир – Київ – Полтаву – Харків – Дебальцеве – Ізварине);

8) транспортний коридор Чорноморського Економічного Співробітництва (по Україні через Рені – Ізмаїл – Одесу – Миколаїв – Херсон – Мелітополь – Бердянськ – Новоазовськ)

9) «Євразійський» (ЄАТК): Іллічівськ (Одеса) – Поті (Батумі) – Тбілісі – Баку): Україна, Грузія, Азербайджан.

Окрім традиційних форм транскордонного співробітництва, останнім часом у транскордонному просторі країн з'являються та поширюються **нові форми**, а саме: транскордонні кластери, партнерства, промислові парки і зони, проекти, прикордонна торгівля; нові підходи до стратегічного планування розвитку транскордонного регіону та простору; поширення сучасних механізмів регіонального розвитку в транскордонний простір.

Однією із сучасних форм транскордонного співробітництва є **транскордонні кластери**. В транскордонному просторі України з країнами-сусідами виявлено наступні транскордонні кластери та кластерні ініціативи: транскордонний логістичний кластер (Закарпатська область); науковий інформаційно-статистичний кластер «Інфостат – Україна – Польща» (Львівська область); транскордонний туристично-рекреаційний кластер в українсько-польському транскордонному регіоні; «Люблінський Екоенергетичний Кластер» (Україна – Польща); польсько-білорусько-український транскордонний туристичний кластер (Волинська область); лісовий транскордонний та транскордонний туристично-рекреаційний кластери (Україна – Румунія) в Івано-Франківській області; українсько-польський «Транскордонний кластер інновацій» (Волинська область); туристичний транскордонний кластер на основі мережі регіонів-переможців Всеукраїнського конкурсу «Сім чудес України» (Чернівецька область); українсько-румунський «Перший аграрний кластер» (Чернівецька область). Крім того, на кордоні з Білоруссю створено кластер транскордонного

сільського туризму «Дніпро», який об'єднує в собі шість суміжних прикордонних районів Гомельської та Чернігівської областей.

Ще однією з організаційних форм транскордонного співробітництва, можливості якої доцільно використати в Україні, є **транскордонні партнерства**. Метою їх створення є виконання спільних проектів, програм та вирішення соціальних, доброчинних, культурних, освітніх, наукових та управлінських завдань. Їх діяльність спрямована на охорону здоров'я, розвиток фізичної культури та спорту, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб, охорону прав і законних інтересів громадян та організацій, залагодження конфліктів та надання юридичної допомоги, а також інші цілі, направлені на досягнення суспільних благ. Найбільш яскравим прикладом партнерства, досвід якого можливо використати при заснуванні в Україні, є мережа партнерств під егідою EURES (Європейська служба зайнятості).

Актуальним напрямом транскордонного співробітництва на сьогоднішній день є створення **транскордонних промислових парків і зон**. Транскордонний промисловий парк, з точки зору інвесторів, надає економічні переваги в наступних сферах: діяльність сектору переробної промисловості, логістичні послуги високого рівня із одночасним забезпеченням перетину кордону та митним оформленням. Перша спроба створення транскордонних промислових парків в Україні була здійснена Закарпатською областю та угорською стороною (транскордонні промислові кластери Дийда, Уска, Соловка).

Питання для самоконтролю

1. Що таке лімологія?
2. Дайте визначення поняття «державний кордон».
3. В чому полягає сутність процесів алокації, демаркації та делімітації?
4. Назвіть ознаки, за якими класифікують державні кордони. Які виділяють види державних кордонів за цими ознаками?
5. Назвіть головні функції державного кордону. Дайте їх характеристику.
6. Дайте визначення понять «прикордонний регіон», «прикордонна зона», «прикордонна смуга», «зона прикордонної торгівлі», «транскордонний регіон», «єврорегіон». Як співвідносяться ці поняття?
7. Дайте визначення понять «прикордонне співробітництво», «транскордонне співробітництво», «міжтериторіальне співробітництво», «транснаціональне співробітництво». Як співвідносяться ці поняття?
8. Назвіть суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва.
9. Яка головна мета транскордонного співробітництва?
10. Охарактеризуйте чинники розвитку транскордонного співробітництва.

11. За якими характеристиками відбувається класифікація транскордонних територій Європи?
12. Які виділяють групи діяльності єврорегіонів?
13. Перерахуйте єврорегіони за участю регіонів України.
14. Що таке міжнародний транспортний коридор? Перерахуйте міжнародні транспортні коридори, що проходять через територію України.
15. Перерахуйте нові форми транскордонного співробітництва. Які з них вже розвиваються в транскордонному просторі України та сусідніх держав?
16. Які транскордонні кластери та кластерні ініціативи існують в транскордонному просторі України?

Рекомендовані джерела

1. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : навч. посіб. / М. С. Дністрянський. – Тернопіль : Навчальна книга, 2010. – 344 с.
2. Закон України від 24.06.2004 р. № 1861–IV «Про транскордонне співробітництво»: за станом на 02.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>
3. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо діяльності єврорегіонів України у 2011 році // Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua>
4. Колосов В. А. Геополитика и политическая география : учеб. для вузов / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 479 с.
5. Макогон Ю. В. Формы и направления межрегионального трансграничного экономического сотрудничества / Ю. В. Макогон, В. И. Ляшенко. – 2-е изд. испр. и доп. – Донецк : Юго-Восток, 2003. – 510 с.
6. Мікула Н. А. Єврорегіони: досвід та перспективи / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
7. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
8. Розвиток транскордонного співробітництва : науково-аналітична доповідь / НАН України; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. – Львів, 2015. – 52 с.
9. Студенніков І. Феномен єврорегіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень [Електронний ресурс] / І. Студенніков // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – Вип. 22–23. – Київ, 2003. – С. 187–201. – Режим доступу : <http://crs.org.ua/ru/11/16.html>
10. Транскордонне та єврорегіональне співробітництво рубіжних областей : освітній пакет для тематичного короткотермінового семінару / Черніг. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг.; О. Капелюха, Я. Охріменко. – Чернігів : ЦППК, 2009. – 56 с.

7. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України

План

1. Міжнародний туризм за участю України.
2. Еміграція та імміграція робочої сили за участю України.
3. Міжнародний поділ праці та місце України в ньому. Міжнародна спеціалізація і міжнародна кооперація як види зовнішньоекономічних зв'язків України.
4. Міжнародна економічна інтеграція України.
5. Україна у складі міжнародних організацій. Входження України до СОТ: позитивні та негативні наслідки. ЄС і НАТО: «+» і «-» входження.
6. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України (міжнародні кредитно-фінансові відносини, міжнародні науково-технічні зв'язки, спільне підприємництво, інформаційні зв'язки та ін.).

Міжнародна міграція робочої сили – переміщення працездатного населення із одних країн в інші терміном більше ніж на один рік, викликане причинами економічного, політичного чи іншого характеру.

У результаті міграції робочої сили був сформований світовий ринок праці. На сьогоднішній день у світі сформувалися **чотири основних ринки робочої сили**: США та Канада, країни Західної та Північної Європи, країни Близького Сходу, країни Латинської Америки.

У сучасному світі міграція робочої сили є важливою частиною економічного життя країн, адже цей процес є практично неконтрольованим, хаотичним. Саме тому держава має забезпечувати певний набір заходів щодо упорядкування міграційних процесів.

Міграційна політика – політика держави в сфері міграції населення. Міграційна політика поділяється на еміграційну та імміграційну. Імміграційна політика – регламентація правил і норм прийняття іноземних громадян в країну. Еміграційна політика – регламентація правил і порядку виїзду громадян країни за кордон і захист їх прав у країнах, що їх приймають.

Основними інструментами регулювання імміграційних процесів є обмеження особистого характеру (контроль за здоров'ям іммігрантів, недопущення іммігрантів–наркоманів, людей з психічними розладами, ВІЛ–інфікованих), кількісне квотування (у більшості країн існує певна кількісна межа іммігрантів, яка зазвичай регулюється законами і контролюється правоохоронними органами), економічне регулювання (введення певних фінансових обмежень, наприклад, сплата іммігрантами певного внеску в державну казну країни, до якої вони іммігрують), часові обмеження (введення обмежень на максимальний строк перебування іноземних робітників у країні),

географічні пріоритети (установлення географічної та національної структури імміграції, тобто надання переваги іммігрантам з певної країни), заборони (тобто законодавчі акти, які забороняють іноземцям обіймати певні посади).

Наслідками міжнародної міграції робочої сили для України є:

- зміна кількості населення, його статеві-вікової структури (оскільки виїжджають переважно молоді чоловіки) → вплив на шлюбність і розлучуваність → зменшення народжуваності та природного приросту;
→ старіння населення → зменшення народжуваності та природного приросту;
- зміна етнічного складу населення;
- «витік м'язів» (виїзд переважно фізично сильної молоді, яка через кілька років якщо й повертається на батьківщину, то часто в стані «вичавленого лимону»);
- «витік мізків» (відтік переважно висококваліфікованих кадрів);
- зниження напруженості на ринку праці в Україні;
- приплив грошей в Україну від тих, хто працює за кордоном;
- формування української діаспори.

Міжнародний поділ праці (МПП) – форма суспільного поділу праці, що представляє собою процес процес спеціалізації країн світу на виробництві певних видів продукції та послуг і обмін спеціалізованою продукцією та послугами з іншими країнами, які мають іншу спеціалізацію. МПП виступає як найвища стадія розвитку суспільного поділу праці і як найвищий рівень географічного поділу праці.

Участь у МПП дає можливість кожній країні мати доступ до освоєння природних ресурсів світу, незалежно від їх розміщення, дозволяє їй найбільш повно і з найменшими витратами забезпечувати свої потреби. Приклад Японії та нових індустриальних країн з вкрай обмеженими власними природними ресурсами показує, яку величезну роль може відігравати МПП в стрімкому розвитку національної економіки.

Серед головних факторів, що забезпечують участь держави в МПП, слід назвати:

- природно-географічні відмінності між країнами (на даний момент залежність господарства від природних ресурсів стала незначною, але повністю позбавитися її неможливо);
- географічне положення (особливо транспортно-географічне положення);
- розмір території держави (чим більше територія держави, тим різноманітніші її природні умови і ресурси, тим менше її потреба в імпорті, тим більшими і різноманітнішими можуть бути її можливості в експорті тих чи інших продуктів. Чим менше розмір території держави, тим більше

роль її зовнішньоекономічних зв'язків для задоволення власних потреб та розвитку);

- населення держави, зокрема, його чисельність, професійна підготовка, кваліфікація, різноманітність занять.

Головна особливість сучасного етапу розвитку МПП пов'язана зі зростаючою інтернаціоналізацією та глобалізацією світового господарства.

Інтернаціоналізація світового господарства – процес зростання взаємозалежності економік різних країн, розвиток інтеграційних процесів, інтенсивний перехід цивілізованих країн від замкнутих національних господарств до економіки відкритого типу, розширення господарської діяльності за межі окремих національних економік.

Глобалізація – більш поглиблена і поширена за вектором своєї дії форма інтернаціоналізації, яка передбачає процес перетворення світового господарства на єдиний ринок товарів, послуг, робочої сили і капіталу.

Проста сукупність національних економік поступово переростає в єдину систему світового господарства.

В організації сучасного МПП все зростаючу роль відіграють **транснаціональні корпорації (ТНК)**. На даний час ТНК використовують надзвичайно глибокий поділ праці між різними країнами, який враховує різницю між ними щодо рівнів зарплати, наявних трудових ресурсів, екологічних обмежень, податкових норм тощо.

МПП супроводжується міжнародною економічною інтеграцією.

Міжнародна економічна інтеграція – процес установа і поглиблення господарських зв'язків і розподілу праці між національними економіками, взаємодії їх виробничих структур на різних рівнях і в різних формах.

За ступенем посилення взаємозалежності виділяють наступні види інтеграційних міждержавних об'єднань:

1. **Зона преференційної торгівлі** – найпростіша форма інтеграції двох або більше країн, яка представляє собою зону з пільговим торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів у торгівлі з іншими країнами. Наприклад, в таку зону входили всі члени Британської співдружності націй.

2. **Зона вільної торгівлі** – інтеграційне об'єднання, яке представляє собою відокремлену частину митної території країни, в межах якої скасовуються митні збори і податки, а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором. В більшості випадків умови зони вільної торгівлі поширюються на всі товари, крім продукції сільського господарства. Зона вільної торгівлі може координуватися або невеликим

міждержавним секретаріатом, який розташовується в одній із країн–членів, або періодичними нарадами керівників відповідних відомств. Найбільша в світі зона вільної торгівлі – зона Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС).

3. **Митний союз** – інтеграційне об'єднання, яке передбачає створення єдиної митної території, всередині якої скасовуються торговельні бар'єри, не застосовуються мита й інші економічні обмеження, а на зовнішньому кордоні встановлюються однакові митні тарифи. Митний союз вимагає більш розвиненої системи міждержавних органів, які б здійснювали узгодження зовнішньоторговельної політики. Такими органами виступають періодичні наради міністрів відповідних галузей та постійно діючий міждержавний секретаріат. Наприклад, Євразійський економічний союз у складі Білорусії, Казахстану та Росії.

4. **Спільний ринок** – інтеграційне об'єднання національних ринків декількох країн в єдиний великий ринок з вільним переміщенням в його межах капіталів, товарів, послуг і робочої сили. В умовах спільного ринку органами координування виступають постійно діючий міждержавний секретаріат і періодичні наради глав держав і урядів країн–учасниць, а також наради керівників міністерств фінансів, центральних банків та інших відомств.

5. **Економічний союз** – інтеграційне об'єднання, в якому поряд зі спільним митним тарифом та вільним переміщенням товарів і факторів виробництва здійснюється координування макроекономічної політики й уніфікація законодавства щодо валютної, бюджетної та грошової сфер. На цьому етапі розвитку інтеграції виникає потреба в органах, які б не тільки координували діяльність країн–учасниць, а й приймали оперативні рішення від імені відповідної спільноти. Тому в умовах економічного союзу національні уряди добровільно відмовляються від частини своїх функцій і цим самим передають частину свого державного суверенітету на користь наддержавних органів.

6. **Політичний союз** утворюється, коли до економічних заходів додаються заходи політичні – створення наддержавних органів управління, ліквідація державних кордонів. Отже, політичний союз – це таке інтеграційне об'єднання, яке здійснює повну економічну інтеграцію і в якому переважна частина функцій національного уряду в галузі внутрішньої та зовнішньої політики передається наддержавним органам. Така інтеграція означає створення міжнародної конфедерації і втрату суверенності окремими державами. В сучасних умовах такі інтеграційні об'єднання відсутні.

Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві. Відповідно «Єдиного державного реєстру міжнародних організацій, членом яких є

Україна», наша держава на 01.01.2016 р. входить до складу 78-ми таких інтеграційних об'єднань.

Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, найважливішими з яких є підтримання міжнародного миру і безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини.

Окрім зазначених у попередніх темах видів зовнішньоекономічних зв'язків, Україна є активним учасником й інших видів зовнішньоекономічних зв'язків – кредитних, фінансових, валютних, науково-технічних, інформаційних тощо.

Питання для самоконтролю

1. Що таке міжнародний туризм? Яке місце в міжнародному туризмі займає Україна? Які природні та історико-культурні об'єкти України є найбільш привабливими для іноземних туристів? Які Ви знаєте туристичні маршрути по території України? Які з них є найбільш цікавими для іноземних туристів? Які країни є найбільш відвідуваними українськими туристами?

2. Що таке міжнародна міграція робочої сили? Охарактеризуйте місце України на міжнародному ринку праці.

3. Розкрийте сутність поняття «міжнародний поділ праці».

4. Назвіть головні фактори, що забезпечують участь держави в міжнародному поділі праці.

5. Охарактеризуйте місце України в міжнародному поділі праці.

6. Що таке міжнародна економічна інтеграція? Які виділяють види міждержавних інтеграційних об'єднань? Які з них відносяться до України?

7. Членом яких міжнародних організацій є Україна?

8. Охарактеризуйте особливості інших видів зовнішньоекономічних зв'язків України – кредитно-фінансових відносин, науково-технічних зв'язків, спільного підприємництва, інформаційних зв'язків та ін.

Рекомендовані джерела

1. Багрова І. В. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / І. В. Багрова, О. О. Гетьман, В. Є. Власик; за ред. І. В. Багрової. – К. : ЦНЛ, 2004. – 384 с.

2. Вічевич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для екон. спец. вищ. навч. закл. / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. – Львів : Афіша, 2004. – 140 с.

3. Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини : підручник / Л. М. Горбач, О. В. Плотніков. – К. : Кондор, 2009. – 266 с.

4. Зінь Е. А. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / Е. А. Зінь, Н. С. Дука. – К. : Кондор, 2009. – 432 с.

5. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
6. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна // Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>
7. Критерії членства в СОТ, ЄС і НАТО. Інтеграційні перспективи України : аналітичне дослідження [Електронний ресурс] / В. Р. Сіденко, І. І. Жовква, Г. М. Немиря, Г. М. Перепелиця; гол. ред. І. І. Жовква. – Режим доступу : http://www.kas.de/wf/doc/kas_10203-1522-1-30.pdf?070504093016
8. Недостатки членства в НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ru/nato/imperfection/>
9. Преимущества вступления в НАТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.lukyanchenko.donetsk.ua/forum/forum_read.php?f=26&id=26440
10. Чепіга Ю. Ю. Проблема інтеграції України в ЄС і НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/60773.doc.htm

8. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України

План

1. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.
2. Перспективи співробітництва України з регіонами світу.

Проблеми підвищення ефективності зовнішньоекономічної політики держави набувають на сучасному етапі виняткового значення. Це пов'язано, по-перше, з низкою факторів внутрішнього характеру: молодістю ринкової економіки господарювання; знаходженням країни в ситуації об'єктивної незбалансованості структури економіки та її повільної структурної перебудови; надмірною енерго- і ресурсоемністю галузей економіки; низькою конкурентоспроможністю національного виробництва; поступовим занепадом науково-технічного і високотехнологічного промислового потенціалів; наявністю гострого територіального конфлікту з Російською Федерацією; наявністю на території України самопроголошених держав та ін.

По-друге, це обумовлено системою зовнішніх факторів: надлишковою (від 20 до 90 %) залежністю економіки України від монопольних імпорتنих ринків постачань стратегічно важливих товарних позицій (енергоносіїв, сировинних та інших матеріальних ресурсів) для життєво важливих галузей виробництва; наявністю тисяч українських підприємств, задіяних у виробничих циклах, кінцева продукція яких проводиться за межами України; високою залежністю процесу структурного і технологічного реформування економіки України від різних форм зовнішніх джерел фінансування; відсутністю розвиненої зовнішньоторговельної інфраструктури (інформаційної, законодавчої, маркетингової, організаційної, трейдерської, біржової,

виставкової, рекламної тощо); певним тиском інших країн на зовнішньоекономічну діяльність України через прямі і непрямі форми різноманітних торговельних, інвестиційних, фітосанітарних, технологічних і фінансових обмежень.

Отже, серед проблем зовнішньоекономічних зв'язків України слід назвати: подолання зовнішніх та внутрішніх факторів, що мають негативний вплив; поліпшення якісних характеристик вітчизняних товарів; підвищення ролі держави, для чого потрібно: створення державної довгострокової концепції та політики дій у галузі відновлення зовнішніх економічних зв'язків та їх регулювання; формування збалансованої системи державного регулювання, прискорене створення регулятивної інфраструктури та правової бази; підвищення якості продукції та надання їй товарного виду; зниження рівня інфляції в українській економіці; знаходження нових ринків збуту для українських товарів тощо.

До перспектив подальшого розвитку та вдосконалення зовнішньоекономічних зв'язків України можна віднести: проведення єдиної зовнішньоекономічної політики держави, реалізацію її економічних інтересів і безпеки; проникнення та зміцнення позицій національного товаровиробника на зовнішніх ринках товарів і послуг; посилення конкурентоспроможності української продукції, збільшення її експорту, надходжень іноземних інвестицій; здійснення контролю за надходженням в Україну валютних цінностей; захист прав і законних інтересів України, вітчизняних та зарубіжних суб'єктів господарської діяльності тощо.

Основні напрями подальшого розвитку зовнішніх економічних зв'язків України з урахуванням їх світової і регіональної геополітичної структури можуть бути визначені таким чином.

Україна в майбутньому має розвивати співробітництво в межах СНД відповідно до її геополітичних та геоekonomічних інтересів. При цьому найефективнішим напрямом оптимізації взаємин як для Співдружності в цілому, так і для України зокрема можуть бути спільні дії щодо кардинальної перебудови механізму економічних відносин з їх переведенням з міждержавного рівня в мікроекономічну площину, активніше залучення до співробітництва виробничих та торговельних структур країн–партнерів.

З метою підвищення ефективності присутності України на ринку Європи та підвищення конкурентоспроможності українських товарів, необхідно кардинально змінити нинішні структурні характеристики вітчизняної економіки; особливо важливим є значне піднесення рівня розвитку високих технологій та включення України до глобального високотехнологічного

обміну; важливу роль може відіграти реалізація потенціалу в галузі транзиту енергоносіїв, авіаційних транспортних перевезень тощо.

Система зовнішньоекономічних зв'язків України та її зацікавленість у співпраці з іншими регіонами і країнами світового співтовариства є дуже широкими, тому реалізуються також проекти і програми щодо зовнішньоекономічних взаємовідносин із країнами Азії. Важливого значення набувають країни Близького та Середнього Сходу. Вони можуть стати великим споживачем інженерно-технічних послуг України зі спорудження промислових та цивільних об'єктів, транспортної і комунальної інфраструктури. Подальше збільшення масштабів торговельних операцій з Китаєм та Індією повинно доповнюватися розвитком виробничої кооперації з ефективним використанням фінансово-економічних можливостей Китаю, дешевої сировини для легкої, харчової і хімічної промисловості – з Індії, а також науково-технічного потенціалу України. Дуже перспективною з погляду диверсифікації джерел енергопостачання може бути участь України в розробці покладів нафти та газу на континентальному шельфі В'єтнаму. Розширенню відносин України з найрозвиненішими країнами Азії могло б сприяти і вдосконалення національної правової системи, особливо в питаннях захисту прав інтелектуальної власності, розвиток патентно-ліцензійної системи.

Співробітництво України з країнами Африки є дуже перспективним. Африканські країни розглядатимуть купівлю товарів, послуг і технологій з України як додаткове джерело та водночас конкурентну альтернативу імпорту із Заходу. Україна має можливості експортувати в країни Африки машини, обладнання, транспортні засоби. Значна частина експорту припадає на комплектне обладнання для об'єктів, що споруджувалися за радянського сприяння. Однією з гостро актуальних проблем для Африки є продовольча проблема. Тут Україна може запропонувати допомогу в будівництві гребель і водосховищ, штучних зрошувальних систем, геологорозвідувальні роботи з метою виявлення підземних вод, інженерні роботи, поставки будівельної й сільськогосподарської техніки та обладнання, допомогу кадрами кваліфікованих фахівців. Африканські країни зацікавлені в безпосередньому виході на український ринок із продукцією національного виробництва, зокрема, з такими актуальними для України товарами, як нафта й окремі види мінеральної сировини, продукція обробної промисловості (взуття, тканини, готовий одяг, вироби із шкіри), деякі види продукції хімічної, електронної та машинобудівної галузей. Африка має також велике значення для розвитку шляхів морського й повітряного сполучення України з іншими континентами. Країни півдня Африки відчують постійно зростаючу потребу у вантажних авіаційних перевезеннях – як міжконтинентальних, так і внутрішніх. Видається

перспективним використання (на умовах лізингу) української вітчизняної авіатехніки, зокрема, літаків Ан-24, Ан-32, Ан-12, що мають низку незаперечних переваг, визнаних авіаційними спеціалістами ПАР.

Стратегія України щодо країн Америки має реалізуватися за такими напрямками: встановлення і розвиток сталих відносин з усіма країнами регіону; налагодження і поглиблення зв'язків з інтеграційними об'єднаннями континенту; зміцнення позицій в окремих субрегіонах і в регіоні в цілому. Перспективи економічної співпраці України з країнами Латинської Америки зумовлюються також тим, що ці країни реалізують сьогодні нову економічну стратегію, яка передбачає глобальне зниження протекціоністських тарифів, всебічне стимулювання експорту та міжнародного туризму, лібералізацію фінансових та обмінних ринків, залучення національних і зарубіжних інвесторів без обмеження капіталу та прибутку, прискорення економічної регіональної інтеграції, реформу держави та державного управління. Україна може знайти в цій програмі своє місце, до того ж партнери мають чималий набір товарів і послуг для взаємної торгівлі.

Перспективними для двостороннього співробітництва України та Австралії вважаються такі галузі: авіакосмічна, науково-технічна, зокрема, галузь інформаційних технологій, спільне освоєння та експлуатація природних родовищ, сільське господарство та харчова промисловість, морський транспорт, металургія, фінансова сфера, туризм.

Питання для самоконтролю

1. Які проблеми характерні для зовнішньоекономічної діяльності України?
2. Охарактеризуйте перспективи подальшого розвитку та вдосконалення зовнішніх економічних зв'язків України.
3. Назвіть перспективні напрями співробітництва України з країнами СНД.
4. Визначте перспективи співробітництва України з країнами Європи.
5. Запропонуйте перспективи розвитку співробітництва України з країнами Азії.
6. Які перспективи існують у зовнішньоекономічному співробітництві України з країнами Африки?
7. Запропонуйте перспективні напрями розвитку співробітництва України з країнами Америки.

Рекомендовані джерела

1. Вічевич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для екон. спец. вищ. навч. закл. / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. – Львів : Афіша, 2004. – 140 с.
2. Економіка України: національна стратегія розвитку: монографія / заг. ред. Л. С. Гринів. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені І. Франка, 2009. – 443 с.
3. Кулешова Г. Сучасний стан, проблеми та перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Азії / Г. Кулешова «Часопис соціально-економічної географії» : міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 11 (2). – С. 117–122.
4. Кухарська Н. О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. : Одісей, 2006. – 456 с.
5. Кучер І. Зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами СНД / І. Кучер // «Часопис соціально-економічної географії» : міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 11 (2). – С. 189–192.

ТЕМИ І ЗМІСТ ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ КУРСУ

РОЗДІЛ І

Практично-семінарське заняття 1

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ СВІТУ та УКРАЇНИ

Мета: схарактеризувати основні етапи розвитку міжнародної торгівлі;
розглянути глобалізацію та інтернаціоналізацію як визначальні
риси сучасної міжнародної торгівлі;
простежити еволюцію зовнішньоекономічних зв'язків України,
виділивши основні етапи їх розвитку;
дати стислу характеристику етапів розвитку
зовнішньоекономічних зв'язків України, виділивши їх головні
особливості.

Питання для самостійної підготовки

1. Етапи розвитку міжнародної торгівлі:
  - 1.1) I – початковий (з XVIII до першої половини XIX ст.);
  - 1.2) II – довоєнний (друга половина XIX ст. – початок Першої світової війни (1914 р.));
  - 1.3) III – міжвоєнний – період між двома світовими війнами (1914–1939 рр.);
  - 1.4) IV – повоєнний (50–60–ті роки XX ст.);
  - 1.5) V – сучасний (з початку 70–х років XX ст.):
    - конкуренції двох світових систем господарства – капіталістичної та соціалістичної (до початку 1990–х років);
    - глобалізації світової економіки (з початку 90–х років XX ст.).
2. Глобалізація та інтернаціоналізація як визначальні риси сучасної міжнародної торгівлі.
3. Основи періодизації зовнішньоекономічної діяльності України.
4. Етапи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України:
  - 4.1) міжнародне співробітництво народів, які населяли територію сучасної України, в античну епоху;
  - 4.2) формування та інтенсивний розвиток зовнішніх економічних зв'язків Київської Русі;
  - 4.3) колоніальний період розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України;

- 4.4) радянський період розвитку національної спеціалізації та міжнародної торгівлі (1917–1987 рр.);
- 4.5) перехідний від радянського період (1987–1991 рр.);
- 4.6) сучасний період (1991 р. – сучасність).

Завдання до практично-семінарського заняття

1. Підготувати доповідь і презентацію на один з етапів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України *(на вибір студента)*.

Практичні заняття 2–3

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ, ВИДИ, ФАКТОРИ, ПОКАЗНИКИ. ТЕОРІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: закріпити основні поняття теми;

розкрити поняття «зовнішньоекономічна політика», «зовнішньоекономічна діяльність», «зовнішньоекономічні зв'язки»;

розглянути основні форми і види зовнішньоекономічних зв'язків; виділити передумови і фактори, що визначають розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, та з'ясувати їх вплив на зовнішньоекономічні зв'язки України;

розглянути показники, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність держави;

розглянути основні теорії зовнішньоекономічної діяльності;

визначити основні складові зовнішньоекономічної політики та історичні типи зовнішньоторговельної політики.

Ключові поняття: зовнішньоекономічні зв'язки, міжнародний поділ праці, зовнішньоекономічна діяльність; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (мікроекономічного, макроекономічного та міждержавного рівня); об'єкти зовнішньоекономічної діяльності: товар (майно), гроші, цінні папери, результати інтелектуальної діяльності, роботи, послуги; експорт, імпорт, прямий і непрямий експорт (імпорт), реекспорт, реімпорт; передумови зовнішньоекономічної діяльності, фактори зовнішньоекономічної діяльності, міжнародна інфраструктура (виробнича, соціальна, інституційна, валютно-фінансова та кредитна, інформаційна); показники зовнішньоекономічної діяльності: абсолютні та відносні; показники обсягу зовнішньої торгівлі: обсяг експорту, обсяг імпорту, обсяг реекспорту, обсяг реімпорту, зовнішньоторговельний оборот та ін.; показники результативності зовнішньої

торгівлі: сальдо зовнішньоторговельного балансу, коефіцієнт покриття експорту імпортом (індекс стану балансу), індекс концентрації експорту, коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі, коефіцієнт відкритості національної економіки, експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота, рівень експорту, експортна квота, рівень імпорту (коефіцієнт імпортової залежності), імпортна квота, експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту), показник інтенсивності імпорту, показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту, питома вага імпорту в загальному обсязі споживчих товарів, коефіцієнт відносної експортної спеціалізації, платіжний баланс та ін.; показники структури зовнішньої торгівлі: товарна структура зовнішньої торгівлі (експорту, імпорту), географічна структура зовнішньої торгівлі (експорту, імпорту) та ін.; показники динаміки зовнішньої торгівлі: темпи росту зовнішньоторговельного обороту (експорту, імпорту), темпи приросту зовнішньоторговельного обороту (експорту, імпорту) та ін.; зовнішньоекономічна політика, зовнішньоторговельна політика (експортна та імпортна), контингентування, контингент (квота), політика протекціонізму, політика вільної торгівлі (фритредерство, манчестерство), політика автаркії (економічної ізоляції), зовнішньоінвестиційна політика, валютна політика, митна політика; меркантилізм; класичні теорії зовнішньоекономічної діяльності: концепція абсолютних переваг А. Сміта, концепція порівняльних переваг Д. Рікардо, закони Дж. С. Мілла, теорема Хекшера–Оліна, парадокс В. Леонтьєва, теорема Хекшера–Оліна–Самуельсона, теорема Самуельсона–Джонса, теорема Столпера–Самуельсона, теорема конкурентних переваг М. Портера, теорія технологічного розриву, теорія «життєвого циклу продукту», теорема Рибчинського; кейнсіанські теорії зовнішньоекономічної діяльності: теорія перехресного попиту С. Ліндера, теорія реверса попиту, дисконтна політика; сучасні теорії зовнішньоекономічної діяльності: концепція експортних можливостей, концепція імпортних можливостей.

Питання для самостійної підготовки

1. «Зовнішньоекономічна діяльність» і «зовнішньоекономічні зв'язки»: сутність і співвідношення понять.
2. Суб'єкти та об'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
3. Зовнішньоекономічні зв'язки: форми, класифікація за різними критеріями.
4. Передумови і фактори розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.
5. Показники, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність держави.
6. Основні теорії зовнішньоекономічної діяльності (меркантилізм, класичні теорії, кейнсіанські теорії, сучасні теорії).

7. Зовнішньоекономічна політика: сутність, складові елементи, види, принципи та основні напрями реалізації.

Завдання до практичних занять

1. Поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» зустрічається у авторів різних галузей науки, і цей термін трактується по-різному. Знайдіть різні визначення поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» (не менше 3–4) і випишіть їх, заповнивши табл. 1 за прикладом.

Таблиця 1

Визначення поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» (ЗЕЗ)

Автор (джерело)	Визначення
Розміщення продуктивних сил: посібник / Л. Л. Тарангул, І. О. Горленко, Г. І. Євтушенко. – К., 2000. – 264 с.	ЗЕЗ – це взаємообмін з іншими країнами світу продуктами матеріального виробництва, енергією, інформацією, послугами на основі міжнародного поділу праці; співробітництво політичних органів, спрямоване на ефективне розв'язання глобальних проблем людства; здійснення культурних, освітніх та інших громадських та особистих контактів.

2. В яких формах можуть здійснюватися зовнішньоекономічні зв'язки? Користуючись Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», побудуйте схему форм зовнішньоекономічних зв'язків.
3. За якими критеріями можна класифікувати зовнішньоекономічні зв'язки? Побудуйте схеми класифікації зовнішньоекономічних зв'язків за різними критеріями – змістом, напрямом товарного потоку, тривалістю, регіональною ознакою, рівнем розвитку країн–партнерів тощо.
4. На зовнішньоекономічні зв'язки України впливає ціла низка факторів – особливості економіко-географічного положення, природно-ресурсний потенціал, працересурсний потенціал, екологічна ситуація, науково-технічний потенціал, особливості національного господарства та ін. Заповніть табл. 2, вказавши фактори та їх вплив на зовнішньоекономічні зв'язки України (за прикладом).

Таблиця 2

Фактори розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України

Фактор	Вплив на зовнішньоекономічні зв'язки України
1) ЕГП:	

а) розташування в Європі (Східній та Центральній)	→ староосвоєна частина світу, де розташовані провідні розвинені країни, що є потенційними економічними партнерами; → «відплив мізків» і «відплив м'язів» (молодої трудової сили) в розвинені країни Європи; → інтеграція з Європейським Союзом; → входить у всі європейські інтеграційні організації;
б)	.....

5. Обчисліть основні показники зовнішньої торгівлі України в 2015 р. (табл. 3), користуючись такими даними:

експорт¹ (Е) = 1047953,0 млн. грн.

імпорт¹ (І) = 941513,3 млн. грн.

ВВП¹ = 1979458 млн. грн.

середньорічна чисельність населення (Н_с)¹ = 42844,9 тис. осіб.

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 3

Показники рівня розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі України в 2015 р.

Показник	Формула	Розрахунки
Сальдо зовнішньоторговельного балансу		
Зовнішньоторговельний оборот		
Рівень експорту		
Рівень імпорту (коефіцієнт імпортої залежності)		
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (індекс стану балансу)		
Коефіцієнт відкритості національної економіки		
Експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота		
Експортна квота		
Імпортна квота		
Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі		
Експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту)		
Показник інтенсивності імпорту		
Показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту		

Зробіть висновок про рівень розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі України в 2015 р.

6. Користуючись даними табл. 9 і табл. 17, рис. 1, на якому побудована секторна діаграма зовнішньоторговельного обороту товарами і послугами України в 2000 р., побудуйте секторну діаграму зовнішньоторговельного обороту товарами і послугами України в 2015 р. (синім кольором покажіть експорт, білим – імпорт, штрихуванням виділіть в експорті й імпорті торгівлю послугами, відсутністю штрихування – торгівлю товарами).

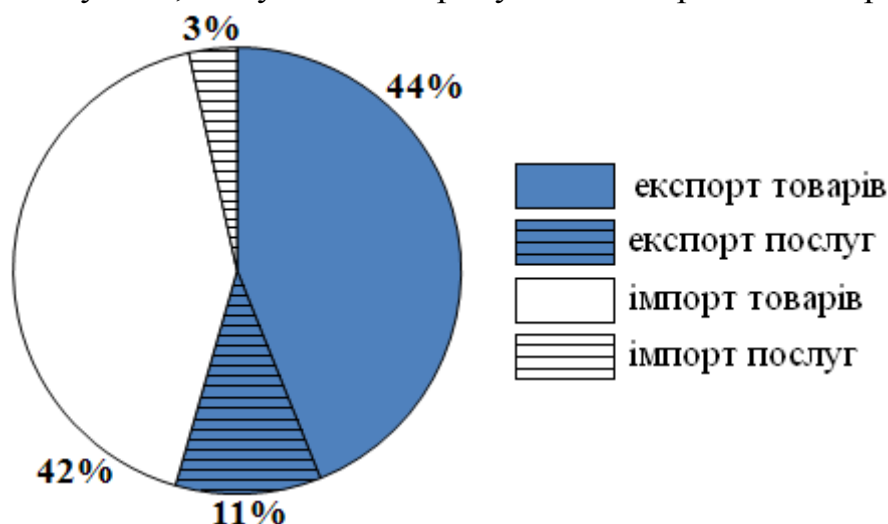

Рис. 1. Структура зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг України в 2000 р.

Письмово проаналізуйте діаграми, зазначивши питому вагу експорту (товарами і послугами) та імпорту (товарами і послугами) у зовнішньоторговельному обороті України в ці роки. Як змінилася структура зовнішньоторговельного обороту України за останні 15 років? Як Ви вважаєте, це позитивна чи негативна динаміка? Про які зміни в економіці України це свідчить?

7. Користуючись даними табл. 16 і табл. 24, обчисліть загальну суму експорту (товарів і послуг) та імпорту (товарів і послуг) за регіонами України (табл. 4). Розрахуйте коефіцієнт збалансованості зовнішньоторговельної діяльності регіонів.

Таблиця 4

**Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі
за регіонами України, 2015 р.**

Регіони України	Експорт товарів і послуг, млн. дол. США	Імпорт товарів і послуг, млн. дол. США	Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі
Україна ¹			
області			

Вінницька			
Волинська			
Дніпропетровська			
Донецька			
Житомирська			
Закарпатська			
Запорізька			
Івано-Франківська			
Київська			
Кіровоградська			
Луганська			
Львівська			
Миколаївська			
Одеська			
Полтавська			
Рівненська			
Сумська			
Тернопільська			
Харківська			
Херсонська			
Хмельницька			
Черкаська			
Чернівецька			
Чернігівська			
<i>міста</i>			
м. Київ			

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Користуючись табл. 5, згрупуйте адміністративно-територіальні одиниці України за коефіцієнтом збалансованості зовнішньої торгівлі та нанесіть виділені групи регіонів на картосхему, позначивши їх різним фоном. Оберіть будь-яку з виділених Вами груп регіонів України та письмово поясніть, чому тут склався саме такий рівень збалансованості зовнішньої торгівлі.

Таблиця 5

Економічна інтерпретація зовнішньої торгівлі

Значення коефіцієнта збалансованості зовнішньої торгівлі	Характеристика регіону
–1	регіон абсолютної незбалансованості імпорту
1	регіон абсолютної незбалансованості експорту

від -1 до -0,5	регіон значної незбалансованості імпорту
від -0,5 до 0	регіон порівняної збалансованості імпорту
0	регіон абсолютної збалансованості експорту й імпорту
від 0 до 0,5	регіон порівняної збалансованості експорту
від 0,5 до 1	регіон значної незбалансованості експорту

8. Користуючись концепціями абсолютних і відносних переваг А. Сміта та Д. Рікардо, розв'яжіть такі задачі (*приклад на розв'язку деяких задач представлені нижче*):

А) Вкажіть, що повинні експортувати та імпортувати країни, спираючись на концепцію абсолютних переваг А. Сміта, якщо відомо таке (табл. 6):

Таблиця 6

Країна		Виробництво транспортних засобів на 10 одиниць ресурсів, шт.
А	автомобілі	50
	мотоцикли	70
Б	автомобілі	40
	мотоцикли	80

Б) Вкажіть, які переваги (окремо за концепцією абсолютних переваг А. Сміта і за концепцією порівняльних переваг Д. Рікардо) має країна А і які – країна Б і що мають експортувати й імпортувати ці країни, якщо відомо таке (табл. 7):

Таблиця 7

Країна		Виробництво продукції на 1 одиницю ресурсів, т
А	пшениця	10
	нафта	40
Б	пшениця	20
	нафта	50

В) В табл. 8 представлені дані про співвідношення продуктивності праці України і ФРН з випуску товарів А, В, С і D. Припустимо, що співвідношення заробітної плати в Україні та ФРН становить 1 : 8 (тобто заробітна плата у ФРН у 8 разів вище, ніж в Україні). Користуючись концепцією порівняльних переваг Д. Рікардо, з'ясуйте, виробництво яких товарів вигідніше здійснювати в Україні, а яких – у ФРН?

Товари	Співвідношення продуктивності праці	
	Україна	ФРН
A	1	12
B	2	18
C	4	24
D	15	30

Приклади на розв'язку задач

А) Вкажіть, що повинні експортувати та імпортувати країни, спираючись на концепцію абсолютних переваг А. Сміта, якщо відомо таке:

Країна		Витрати часу на видобуток 1 т
А	вугілля	60
	нафта	20
Б	вугілля	40
	нафта	30

Розв'язання

В таблиці наведені витрати на видобуток 1 т вугілля і 1 т нафти в країнах А і Б. У країні А витрати часу на видобуток нафти менші, ніж у країні Б ($20 < 30$), і тому вона має абсолютні переваги у виробництві нафти. У країні Б – абсолютні переваги у виробництві вугілля, оскільки її витрати часу на видобуток вугілля нижчі, ніж у країні А ($40 < 60$). Спираючись на концепцію абсолютних переваг А. Сміта, країна А повинна експортувати нафту й імпортувати вугілля, а країна Б – експортувати вугілля та імпортувати нафту.

Б) Вкажіть, які переваги (окремо за концепцією абсолютних переваг А. Сміта і за концепцією порівняльних переваг Д. Рікардо) має країна А, а які – країна Б і що мають експортувати й імпортувати ці країни, якщо відомо таке:

Країна		Витрати часу на видобуток 1т
А	вугілля	20
	нафта	40
Б	вугілля	60
	нафта	80

Розв'язання

В таблиці наведені витрати часу на видобуток 1 т вугілля та 1 т нафти в країнах А і Б. У країні А витрати на видобуток нафти менші, ніж у країні Б ($40 < 80$), менші в неї витрати і на видобуток вугілля ($20 < 60$), тому країна А має абсолютні переваги як у виробництві нафти, так і у виробництві вугілля.

Для того щоб визначити порівняльні переваги країн, розрахуємо їх альтернативні витрати.

- Альтернативні витрати виробництва вугілля:

- в країні А: $1 \text{ т вугілля} = 0,5 \text{ т нафти}$ ($20 : 40 = 1 : 0,5$) – це означає, що за один і той же час в країні А можна виробити 1 т вугілля або 0,5 т нафти;

- в країні Б: $1 \text{ т вугілля} = 0,75 \text{ т нафти}$ ($60 : 80 = 1 : 0,75$) – за один й той же час в країні Б можна виробити 1 т вугілля або 0,75 т нафти.

Таким чином, альтернативні витрати виробництва вугілля менші у країні А, отже вона має порівняльні переваги у виробництві вугілля.

• Альтернативні витрати виробництва нафти:

- в країні А: $1 \text{ т нафти} = 2 \text{ т вугілля}$ ($40 : 20 = 1 : 2$) – це означає, що за один і той же час в країні А можна виробити 1 т нафти або 2 т вугілля;

- в країні Б: $1 \text{ т нафти} \approx 1,3 \text{ т вугілля}$ ($80 : 60 \approx 1 : 1,3$) – за один і той же час в країні Б можна виробити 1 т нафти або 1,3 т вугілля.

Таким чином, альтернативні витрати виробництва нафти менші у країні Б, отже вона має порівняльні переваги у виробництві нафти.

Відповідь: 1) спираючись на концепцію абсолютних переваг А. Сміта, країна А повинна експортувати і вугілля, і нафту, а країна Б – все імпортувати;

2) спираючись на концепцію порівняльних переваг Д. Рікардо, країна А повинна експортувати вугілля й імпортувати нафту, а країна Б – експортувати нафту та імпортувати вугілля.

Можна це завдання вирішити інакше:

країні А вигідніше виробляти вугілля тому, що при його виробництві вона виграє в роботі в 3 рази ($60 : 20$), а при виробництві нафти – всього в 2 рази ($80 : 40$);

країні Б вигідніше виробляти нафту тому, що при її виробництві вона програє в роботі всього в 2 рази ($80 : 40$), а при виробництві вугілля – аж у 3 рази ($60 : 20$).

9. У наш час для пояснення і прогнозування зовнішньоекономічної діяльності країни використовують переважно **моделі факторів виробництва або багатфакторні моделі (теорема Хекшера–Оліна)**. Уважно вивчіть, які фактори можуть обумовлювати спеціалізацію тих чи інших країн і письмово дайте відповідь на такі запитання:

А) Чому експорт багатьох країн, що розвиваються, представлений трудомісткими товарами, а імпорт – капітало- і наукомісткими товарами? Так, зокрема, чому в останні роки, незважаючи на значний приріст експорту інформаційних послуг, основну частину експортних товарів Індії, як і раніше, становить продукція аграрного сектору?

Б) Завдяки чому Японія, яка практично не має дешевих природних ресурсів і в якій досить високі вартість землі та заробітна плата робітників, є провідним світовим експортером новітніх наукомістких видів продукції?

В) Завдяки чому Голландія, більша частина території якої розташована нижче рівня моря і має не надто сприятливий клімат, експортує квіти на суму більше 1 млрд. дол. на рік і є одним з найбільших експортерів цієї продукції в світі?

РОЗДІЛ II
Практичні заняття 3–4
ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ
ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

Мета: ознайомити студентів зі структурою та динамікою зовнішньої торгівлі товарами як основного виду зовнішньоекономічних зв'язків України, чинниками формування та їх значенням в економіці держави;
закріпити навички аналізу статистичних матеріалів.

Ключові поняття: зовнішня торгівля, міжнародна торгівля; види міжнародної торгівлі за специфікою взаємодії суб'єктів: традиційна (проста) торгівля, торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією, зустрічна (компенсаційна) торгівля (бартер, зустрічна закупівля, компенсаційні угоди, кліринг, угода «світч», угода «офсет»), біржова торгівля, міжнародний аукціон, міжнародні торги (тендери), міжнародний ярмарок, міжнародна виставка, консигнаційна торгівля; товарні біржі (спеціалізовані, універсальні); види міжнародних аукціонів: публічні (гласні), негласні, голландські, спеціалізовані, універсальні, примусові; види міжнародної торгівлі за специфікою регулювання: звичайна торгівля і відповідний торговельний режим, торгівля за режимом найбільшого сприяння, дискримінаційна торгівля, преференційна торгівля.

Питання для самостійної підготовки

1. «Зовнішня торгівля» і «міжнародна торгівля»: визначення і співвідношення понять. Зовнішня торгівля як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України.
2. Класифікація міжнародної торгівлі за різними критеріями – специфікою об'єкту, специфікою взаємодії суб'єктів, специфікою регулювання тощо.
3. Зовнішня торгівля товарами України:
  - 3.1) сучасне сальдо зовнішньої торгівлі товарами України, його динаміка за останнє десятиліття, аналіз та причини змін;
  - 3.2) сучасна товарна структура експорту й імпорту торгівлі товарами України, її динаміка за останнє десятиліття, аналіз та причини змін;
  - 3.3) сучасна географічна структура експорту й імпорту торгівлі товарами України, її динаміка за останнє десятиліття, аналіз та причини змін;
  - 3.4) торгівля товарами за регіонами України.

4. Зовнішня торгівля товарами України з різними регіонами і країнами світу в 2015 р.

Завдання до практичних занять

1. Користуючись статистичними даними про зовнішню торгівлю товарами України протягом 2000–2015 рр. (табл. 9), розрахуйте сальдо зовнішньої торгівлі товарами за цей період.

Таблиця 9

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України протягом 2000–2015 рр.

(за даними Держслужби статистики України)

Роки	Експорт товарів, млн. дол. США	Імпорт товарів, млн. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі товарами, млн. дол. США
2000	14572,5	13956,0	
2001	16264,7	15775,1	
2002	17957,1	16976,8	
2003	23066,8	23020,1	
2004	32666,1	28996,8	
2005	34228,4	36136,3	
2006	38368,0	45038,6	
2007	49296,1	60618,0	
2008	66967,3	85535,3	
2009	39695,7	45433,1	
2010	51405,2	60742,2	
2011	68394,2	82608,2	
2012	68830,4	84717,6	
2013	63320,7	76986,8	
2014 ¹	53901,7	54428,7	
2015 ¹	38127,1	37516,4	

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Побудуйте графіки динаміки експорту, імпорту та сальдо торгівлі товарами України протягом досліджуваного періоду. Письмово проаналізуйте динаміку сальдо зовнішньої торгівлі товарами держави в ХХІ ст., зазначивши:

- а) загальні тенденції динаміки експорту, імпорту й сальдо зовнішньої торгівлі товарами;
- б) роки, коли Україна мала позитивне сальдо торгівлі товарами;
- в) роки, коли Україна мала негативне сальдо торгівлі товарами;
- г) рік, коли Україна мала найвище сальдо торгівлі товарами (*пояснити чому*);

- г) рік, коли Україна мала найнижче сальдо торгівлі товарами (*пояснити чому*);
 д) вплив на зовнішню торгівлю товарами України того факту, що Автономна Республіка Крим, м. Севастополь та частина Донбасу є тимчасово окупованими територіями.

2. Обчисліть основні показники зовнішньої торгівлі товарами України в 2015 р. (табл. 10), користуючись такими даними:

експорт товарів¹ (E_T) = 835049,1 млн. грн.

імпорт товарів¹ (I_T) = 820686,3 млн. грн.

ВВП¹ = 1979458 млн. грн.

середньорічна чисельність населення (H_c)¹ = 42844,9 тис. осіб.

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 10

Показники рівня розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі товарами України в 2015 р.

Показник	Розрахунки
Сальдо зовнішньоторговельного балансу	
Зовнішньоторговельний оборот	
Рівень експорту	
Рівень імпорту (коефіцієнт імпортової залежності)	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (індекс стану балансу)	
Коефіцієнт відкритості національної економіки	
Експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота	
Експортна квота	
Імпортна квота	
Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі товарами	
Експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту)	
Показник інтенсивності імпорту	
Показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту	

Зробіть висновок про рівень розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі України товарами в 2015 р.

3. Проаналізуйте статистичні дані про товарну структуру зовнішньої торгівлі України в 2015 р. (табл. 11). Письмово дайте відповідь на питання:

- а) які види товарів переважають в експорті (3–5 позицій)? Подумайте, з чим це пов'язано? Обчисліть їх питому вагу в загальній сумі експорту товарів (за кожним із виділених видів товарів);
- б) які види товарів переважають в імпорті (3–5 позицій)? Подумайте, з чим це пов'язано? Обчисліть їх питому вагу в загальній сумі імпорту товарів (за кожним із виділених видів товарів);
- в) назвіть трійку товарів, сальдо торгівлі якими в 2015 р. було найвищим (прибутковим);
- г) назвіть трійку товарів, сальдо торгівлі якими в 2015 р. було найнижчим (збитковим).

Таблиця 11

Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2015 рік¹
(за даними Держслужби статистики України)

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт, млн. дол. США	Імпорт млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США
Усього	38127,1	37516,4	610,7
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	823,4	548,2	275,3
01 живі тварини	25,6	59,7	–34,1
02 м'ясо та їстівні субпродукти	377,7	99,3	278,3
03 риба і ракоподібні	13,0	291,1	–278,1
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	386,5	79,8	306,7
05 інші продукти тваринного походження	20,7	18,3	2,4
II. Продукти рослинного походження	7971,5	1146,2	6825,3
06 живі дерева та інші рослини	2,3	19,3	–16,9
07 овочі	97,2	62,8	34,4
08 їстівні плоди та горіхи	154,1	467,1	–313,0
09 кава, чай	10,6	185,8	–175,2
10 зернові культури	6057,5	154,7	5902,8
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	117,9	14,0	103,9
12 насіння і плоди олійних рослин	1475,5	215,0	1260,5
13 шелак природний	0,5	26,5	–26,0
14 рослинні матеріали для виготовлення	55,9	1,0	54,9
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3299,8	182,3	3117,5
IV. Готові харчові продукти	2468,4	1607,7	860,7
16 продукти з м'яса, риби	12,5	42,5	–30,0

17 цукор і кондитерські вироби з цукру	169,5	34,8	134,7
18 какао та продукти з нього	187,3	193,5	-6,3
19 готові продукти із зерна	267,9	85,6	182,4
20 продукти переробки овочів	183,9	114,0	69,9
21 різні харчові продукти	117,2	339,8	-222,6
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	183,6	233,6	-50,0
23 залишки і відходи харчової промисловості	995,8	158,3	837,5
24 тютюн і промислові замінники тютюну	350,8	405,7	-54,9
V. Мінеральні продукти	3099,5	11690,0	-8590,5
25 сіль; сірка; землі та каміння	395,0	225,9	169,1
26 руди, шлак і зола	2216,5	581,6	1634,8
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	488,0	10882,4	-10394,4
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2130,8	5009,2	-2878,3
28 продукти неорганічної хімії	967,4	284,2	683,2
29 органічні хімічні сполуки	66,5	568,8	-502,3
30 фармацевтична продукція	155,4	1367,0	-1211,6
31 добрива	534,1	708,4	-174,3
32 екстракти дубильні	74,9	276,2	-201,4
33 ефірні олії	106,5	491,2	-384,7
34 мило, поверхнево-активні органічні речовини	73,2	254,7	-181,4
35 білкові речовини	56,9	89,3	-32,4
36 порох і вибухові речовини	7,9	11,9	-4,0
37 фотографічні або кінематографічні товари	0,3	26,4	-26,1
38 різноманітна хімічна продукція	87,6	931,1	-843,5
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	412,6	2646,2	-2233,7
39 пластмаси, полімерні матеріали	342,5	2093,0	-1750,4
40 каучук, гума	70,0	553,2	-483,2
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	114,7	167,4	-52,7
41 шкури	59,7	104,3	-44,7
42 вироби із шкіри	37,2	57,3	-20,1
43 натуральне та штучне хутро	17,8	5,8	12,0
IX. Деревина і вироби з деревини	1107,2	148,2	959,0
44 деревина і вироби з деревини	1106,4	139,7	966,7
45 корок та вироби з нього	0,2	6,8	-6,6
46 вироби із соломи	0,6	1,7	-1,1
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	617,1	878,1	-261,0
47 маса з деревини	0,4	95,4	-95,0
48 папір та картон	534,7	752,0	-217,3
49 друкована продукція	82,0	30,7	51,3
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	634,2	1414,6	-780,4

50 шовк	0,0	2,1	-2,0
51 вовна	4,2	42,1	-37,8
52 бавовна	3,5	160,1	-156,6
53 інші текстильні волокна	1,3	8,9	-7,6
54 нитки синтетичні або штучні	4,4	185,0	-180,5
55 синтетичні або штучні штапельні волокна	12,5	176,5	-164,0
56 вата	52,9	122,2	-69,3
57 килими	6,3	20,5	-14,2
58 спеціальні тканини	3,7	43,3	-39,6
59 текстильні матеріали	12,6	86,7	-74,1
60 трикотажні полотна	9,9	70,8	-60,9
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	96,9	159,4	-62,5
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	330,9	178,9	151,9
63 інші готові текстильні вироби	95,0	158,1	-63,0
XII. Взуття, головні убори, парасольки	150,8	248,3	-97,4
64 взуття	144,7	230,7	-86,0
65 головні убори	2,6	8,6	-6,1
66 парасольки	3,3	2,6	0,7
67 оброблені пір'я та пух	0,3	6,3	-6,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	331,6	510,0	-178,4
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	76,0	156,7	-80,7
69 керамічні вироби	139,3	140,7	-1,3
70 скло та вироби зі скла	116,2	212,6	-96,4
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	82,0	71,9	10,2
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	9470,7	2004,2	7466,5
72 чорні метали	8077,6	685,7	7391,9
73 вироби з чорних металів	917,0	522,0	395,0
74 мідь і вироби з неї	116,7	48,0	68,7
75 нікель і вироби з нього	5,7	107,3	-101,5
76 алюміній і вироби з нього	112,4	255,0	-142,6
78 свинець і вироби з нього	22,7	5,2	17,5
79 цинк і вироби з нього	0,1	36,3	-36,2
80 олово і вироби з нього	0,0	3,2	-3,2
81 інші недорогоцінні метали	97,1	66,1	31,0
82 інструменти, ножові вироби	17,9	133,7	-115,8
83 інші вироби з недорогоцінних металів	103,3	141,7	-38,4
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3940,9	6273,4	-2332,5
84 реактори ядерні, котли, машини	1961,6	3578,2	-1616,6
85 електричні машини	1979,2	2695,2	-716,0
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	679,2	1743,6	-1064,5
86 залізничні локомотиви	210,8	37,2	173,6

87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	175,6	1619,9	–1444,3
88 літальні апарати	190,6	54,9	135,8
89 судна	102,1	31,7	70,4
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	158,6	463,8	–305,3
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	156,0	448,5	–292,5
91 годинники	2,0	10,5	–8,5
92 музичні інструменти	0,5	4,8	–4,2
XX. Різні промислові товари	524,3	511,9	12,4
94 меблі	397,2	162,0	235,2
95 іграшки	71,5	134,4	–62,9
96 різні готові вироби	55,6	215,5	–159,9
XXI. 97 Твори мистецтва	0,3	0,6	–0,3
Товари, придбані в портах	4,0	182,9	–178,9

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

4. В табл. 12 представлені провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2012, 2009, 2006, 2003, 2001 рр. (вказані товари, питома вага яких в загальному обсязі експорту чи імпорту складає понад 3,5 %). Порівняйте їх (за варіантами). Зробіть висновки, вказавши які зміни відбулися в товарній структурі зовнішньої торгівлі України в порівнювальні роки, і які причини ці зміни обумовили.

Варіанти:

- 1) провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2012 рр.;
- 2) провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2009 рр.;
- 3) провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2006 рр.;
- 4) провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2003 рр.;
- 5) провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2001 рр.

Таблиця 12

Провідні товари у зовнішній торгівлі України в 2001–2012 рр.

(за даними Держслужби статистики України)

Рік	Експорт товарів	Імпорт товарів
2012	1) Недорогоцінні метали та вироби з них – 27,5 % від всієї вартості експорту (зокрема, чорні метали – 22,3 %; вироби з чорних металів – 4,1 %); 2) продукти рослинного походження – 13,4 % (зокрема, зернові культури – 10,2 %);	1) Мінеральні продукти – 32,5 % від всієї вартості імпорту (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 30,9 %, у т. ч. газ природний – 16,6 %); 2) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 15,6 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 8,5 %; електричні машини – 7,0 %);

	<p>3) мінеральні продукти – 11,1 % (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 5,3 %; руди, шлаки і зола – 4,8 %);</p> <p>4) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 10,2 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 5,5 %; електричні машини – 4,7 %);</p> <p>5) засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 8,7 % (зокрема залізничні локомотиви – 6,0 %);</p> <p>6) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,4 %;</p> <p>7) жири та олії тваринного або рослинного походження – 6,1 %;</p> <p>8) готові харчові продукти – 5,1 %.</p>	<p>3) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 10,1 % (зокрема, фармацевтична продукція – 3,9 %);</p> <p>4) засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 9,5 % (зокрема, засоби наземного транспорту, крім залізничного – 7,0 %);</p> <p>5) недорогоцінні метали та вироби з них – 6,2 %;</p> <p>6) полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 5,3 % (зокрема, полімерні матеріали, пластмаси – 4,0 %);</p> <p>7) готові харчові продукти – 3,5 %.</p>
2009	<p>1) Недорогоцінні метали та вироби з них – 32,3 % від всієї вартості експорту (зокрема, чорні метали – 25,8 %; вироби з чорних металів – 4,9 %);</p> <p>2) продукти рослинного походження – 12,7 % (зокрема, зернові культури – 9,0 %);</p> <p>3) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 12,6 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 7,0 %; електричні машини – 5,6 %);</p> <p>4) мінеральні продукти – 9,8 % (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 5,4 %);</p> <p>5) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 6,3 %;</p> <p>6) готові харчові продукти – 5,3 %;</p> <p>7) жири та олії тваринного або рослинного походження – 4,5 %;</p> <p>8) транспортні засоби та шляхове обладнання – 4,0 %.</p>	<p>1) Мінеральні продукти – 34,5 % від всієї вартості імпорту (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 32,2 %, у т. ч. газ природний – 17,6 %, нафта сира – 6,6 %);</p> <p>2) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 13,8 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 8,7 %; електричні машини – 5,1 %);</p> <p>3) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 11,7 % (зокрема, фармацевтична продукція – 4,7 %);</p> <p>4) недорогоцінні метали та вироби з них – 5,9 %;</p> <p>5) полімерні матеріали, пластмаси та каучук – 5,9 % (зокрема, полімерні матеріали, пластмаси – 4,7 %);</p> <p>6) транспортні засоби та шляхове обладнання – 4,8 % (зокрема, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 4,3 %);</p> <p>7) готові харчові продукти – 4,5 %.</p>
2006	<p>1) Недорогоцінні метали та вироби з них – 42,8 % від всієї вартості експорту (зокрема, чорні метали – 34 %; вироби з чорних металів –</p>	<p>1) Мінеральні продукти – 30,0 % від всієї вартості імпорту (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 28,2 %, у т. ч. газ природний – 10,6 %,</p>

	<p>6,2 %);</p> <p>2) мінеральні продукти – 10,1 % (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 6,7 %);</p> <p>3) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 8,8 %;</p> <p>4) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 8,7 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 5,3 %);</p> <p>5) транспортні засоби та шляхове обладнання – 5,4 %;</p> <p>6) продукти рослинного походження – 5,1 % (зокрема, зернові культури – 3,5 %);</p> <p>7) готові харчові продукти – 3,6 %.</p>	<p>нафта сира – 9,8 %);</p> <p>2) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 17,5 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 11,5 %; електричні машини – 6,0 %);</p> <p>3) транспортні засоби та шляхове обладнання – 11,4 % (зокрема, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 10,9 %);</p> <p>4) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 8,6 %;</p> <p>5) недорогоцінні метали та вироби з них – 7,4 %;</p> <p>6) полімерні матеріали, пластмаси та каучук – 5,6 % (зокрема, полімерні матеріали, пластмаси – 4,4 %);</p> <p>7) готові харчові продукти – 3,7 %.</p>
2003	<p>1) Недорогоцінні метали та вироби з них – 36,8 % від всієї вартості експорту (зокрема, чорні метали – 29,2 %; вироби з чорних металів – 4,7 %);</p> <p>2) мінеральні продукти – 15,2 % (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 11,9 %);</p> <p>3) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 10,1 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 6,2 %; електричні машини – 3,9 %);</p> <p>4) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 8,4 %;</p> <p>5) транспортні засоби та шляхове обладнання – 4,3 %;</p> <p>6) готові харчові продукти – 3,9 %.</p>	<p>1) Мінеральні продукти – 36,8 % від всієї вартості імпорту (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 34,1 %, у т. ч. нафта сира – 16,0 %, газ природний – 13,9 %);</p> <p>2) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 15,1 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 10,7 %; електричні машини – 4,4 %);</p> <p>3) транспортні засоби та шляхове обладнання – 8,1 % (зокрема, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 7,4 %);</p> <p>4) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,7 %;</p> <p>5) недорогоцінні метали та вироби з них – 5,2 %;</p> <p>6) готові харчові продукти – 4,8 %;</p> <p>7) полімерні матеріали, пластмаси та каучук – 4,5 %;</p> <p>8) текстиль та вироби з текстилю – 3,7 %;</p> <p>9) маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів – 3,6 %.</p>
2001	<p>1) Недорогоцінні метали та вироби з них – 41,3 % від всієї вартості експорту (зокрема, чорні метали – 30,6 %; вироби з чорних металів –</p>	<p>1) Мінеральні продукти – 42,6 % від всієї вартості імпорту (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 39,6 %, у т. ч. газ природний – 20,8 %,</p>

4,0 %); 2) мінеральні продукти – 10,8 % (зокрема, паливо мінеральне; нафта і продукти її перегонки – 7,3 %); 3) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 10,5 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 7,7 %); 4) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 9,1 %; 5) продукти рослинного походження – 4,3 %; 6) текстиль та текстильні вироби – 3,8 %.	нафта сира – 13,3 %); 2) машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 15,1 % (зокрема, реактори ядерні, котли, машини – 10,5 %; електричні машини – 4,5 %); 3) транспортні засоби та шляхове обладнання – 4,7 % (зокрема, наземні транспортні засоби, крім залізничних – 4,0 %); 4) продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,1 %; 5) недорогоцінні метали та вироби з них – 5,2 %; 6) готові харчові продукти – 3,7 %; 7) полімерні матеріали, пластмаси та каучук – 4,4 %; 8) текстиль та вироби з текстилю – 4,1 %.
--	---

5. Користуючись статистичними даними табл. 13, проаналізуйте географічну структуру зовнішньої торгівлі України товарами в 2015 р., письмово відповівши на питання:

- які країни були головними партнерами України в експорті товарів у 2015 році? (*перерахувати першу десятку*);
- які країни були головними партнерами України в імпорті товарів у 2015 році? (*перерахувати першу десятку*);
- назвіть першу п'ятірку країн, з якими сальдо торгівлі товарами України в 2015 році було найвищим;
- назвіть першу п'ятірку країн, з якими сальдо торгівлі товарами України в 2015 році було найнижчим (найзбитковішим).

Таблиця 13

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами за 2015 рік¹

(за даними Держслужби статистики України)

Країна	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо торгівлі, млн. дол. США
Усього	38127,1	37516,4	610,7
Австралія	10,7	159,3	-148,6
Австрія	347,2	369,6	-22,5
Азербайджан	318,8	30,3	288,5
Албанія	24,9	2,9	21,9
Алжир	205,6	17,1	188,6

Ангола	5,9	0,1	5,8
Аргентина	9,6	52,6	-43,0
Афганістан	9,0	0,3	8,7
Бангладеш	207,0	54,0	153,0
Бахрейн	0,7	0,1	0,7
Беліз	3,7	0,0	3,6
Бельгія	296,8	366,8	-69,9
Бенін	3,4	0,0	3,4
Білорусь	870,7	2449,1	-1578,4
Болгарія	419,5	253,1	166,4
Болівія	0,2	0,8	-0,6
Боснія і Герцеговина	7,4	9,7	-2,3
Бразилія	33,5	166,1	-132,6
Буркіна-Фасо	1,5	0,0	1,4
Бурунді	1,8	0,0	1,8
Велика Британія	367,9	570,1	-202,2
В'єтнам	87,0	252,0	-165,0
Віргінські Острови (Брит.)	8,1	0,4	7,7
Вірменія	101,6	7,4	94,2
Габон	1,8	0,0	1,8
Гамбія	2,3	-	2,3
Гана	37,5	104,2	-66,8
Гвінея	13,3	114,1	-100,8
Гондурас	0,0	1,0	-0,9
Гонконг	15,4	12,2	3,2
Греція	153,8	238,6	-84,8
Грузія	402,7	61,8	341,0
Гайана	-	55,2	-55,2
Гватемала	6,5	89,0	-82,5
Гренландія	-	1,4	-1,4
Данія	144,7	147,6	-2,9
Джібуті	59,8	0,0	59,8
Домініканська Республіка	6,5	3,6	2,9
Еквадор	1,8	119,4	-117,6
Екваторіальна Гвінея	10,0	0,0	9,9
Естонія	66,2	77,5	-11,3
Ефіопія	138,0	1,4	136,7
Єгипет	2079,8	55,6	2024,2
Ємен	14,8	0,1	14,7
Замбія	3,2	1,4	1,8
Зімбабве	0,2	6,6	-6,4
Ізраїль	597,1	169,9	427,1
Індія	1444,1	443,7	1000,4
Індонезія	185,9	168,8	17,1

Ірак	472,5	0,0	472,5
Іран, Ісламська Республіка	533,6	30,5	503,1
Ірландія	59,2	75,4	-16,2
Ісландія	0,3	31,2	-30,9
Іспанія	1043,6	440,8	602,9
Італія	1979,8	976,3	1003,5
Йорданія	135,8	4,8	131,1
Казахстан	712,7	377,6	335,2
Камбоджа	0,4	10,1	-9,7
Камерун	11,0	1,7	9,3
Канада	30,2	206,3	-176,1
Катар	16,0	8,4	7,6
Кенія	49,9	6,0	43,9
Киргизстан	75,5	5,8	69,7
Китай	2399,1	3771,0	-1371,9
Кіпр	61,5	16,9	44,6
Колишня Югославська Республіка Македонія	12,9	12,2	0,8
Колумбія	23,0	25,6	-2,6
Конго	2,2	0,1	2,0
Конго, Демократична Республіка	9,2	6,8	2,4
Корейська Народно-Демократична Республіка	33,7	2,0	31,7
Корея, Республіка	395,4	256,4	139,0
Коста-Ріка	8,5	14,4	-5,8
Кот-д'Івуар	23,8	39,6	-15,8
Куба	36,4	1,2	35,2
Кувейт	6,9	0,0	6,9
Лаоська Народно-Демократична Республіка	1,6	0,5	1,1
Латвія	150,3	87,1	63,1
Литва	236,3	552,6	-316,3
Ліберія	4,2	0,5	3,7
Ліван	300,1	1,3	298,8
Лівія	182,7	0,0	182,6
Ліхтенштейн	2,3	0,4	1,8
Люксембург	5,9	57,7	-51,8
Мавританія	23,5	4,0	19,5
Маврікій	0,9	0,3	0,6
Мадагаскар	0,3	1,7	-1,4
Малаві	1,0	15,6	-14,6
Малайзія	159,6	132,1	27,5
Малі	6,1	0,0	6,0
Мальта	12,2	16,4	-4,1
Марокко	212,5	28,5	184,0

Маршаллові Острови	0,7	0,2	0,6
Мексика	118,2	61,7	56,5
Мозамбік	12,8	18,1	-5,3
Молдова, Республіка	524,3	41,2	483,1
Монголія	28,2	0,9	27,3
М'янма	12,1	0,9	11,1
Намібія	6,4	0,1	6,3
Непал	9,4	0,0	9,4
Нігер	1,3	0,0	1,3
Нігерія	120,9	2,3	118,6
Нідерланди	905,7	452,6	453,0
Німеччина	1328,7	3975,6	-2646,9
Нова Зеландія	1,9	10,0	-8,1
Норвегія	12,8	741,7	-728,9
Об'єднані Арабські Емірати	301,8	57,6	244,2
Оман	28,0	5,9	22,1
Пакистан	111,0	61,3	49,7
Палестина	13,7	0,0	13,7
Панама	9,9	11,8	-1,9
Перу	3,4	5,0	-1,7
Південна Африка	54,4	151,1	-96,7
Південний Судан	22,3	0,3	22,0
Польща	1977,3	2324,0	-346,7
Португалія	320,5	45,2	275,4
Пуерто-Ріко	0,1	3,0	-2,8
Російська Федерація	4827,7	7492,7	-2665,0
Руанда	1,4	0,0	1,4
Румунія	569,9	318,2	251,7
Сан-Маріно	3,6	0,5	3,2
Саудівська Аравія	761,6	145,0	616,6
Сенегал	53,2	0,2	53,0
Сербія	105,9	83,3	22,7
Сирійська Арабська Республіка	132,8	4,8	128,0
Сінгапур	5,2	21,3	-16,2
Словаччина	468,5	346,3	122,2
Словенія	16,3	128,9	-112,6
Сомалі	0,6	0,0	0,6
Судан	75,2	0,2	75,0
США	481,8	1480,7	-998,9
Сьєрра-Леоне	2,0	0,1	1,9
Таджикистан	30,0	2,8	27,2
Таїланд	334,9	120,6	214,3
Тайвань, Провінція Китаю	41,5	141,3	-99,8
Танзанія, Об'єднана Республіка	13,9	11,3	2,6

Того	4,0	0,0	3,9
Туніс	333,5	8,5	325,0
Туреччина	2771,8	851,7	1920,0
Туркменістан	170,3	16,3	154,0
Уганда	6,3	3,4	2,8
Угорщина	909,7	1608,5	-698,8
Узбекистан	174,5	62,3	112,2
Уругвай	0,0	5,1	-5,1
Фарерські Острови	-	7,3	-7,3
Філіппіни	107,4	17,4	89,9
Фінляндія	48,0	223,0	-174,9
Фолклендські (Мальвінські) Острови	-	1,6	-1,6
Франція	497,9	892,8	-394,8
Хорватія	26,1	15,1	10,9
Чад	2,2	-	2,2
Чехія	541,0	479,7	61,2
Чілі	2,3	25,9	-23,6
Чорногорія	1,1	4,9	-3,7
Швейцарія	123,2	457,7	-334,5
Швеція	60,6	273,5	-212,9
Шрі-Ланка	4,2	27,9	-23,7
Ямайка	0,0	2,9	-2,9
Японія	235,6	382,2	-146,7

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

6. В табл. 14 представлений перелік головних партнерів України в зовнішній торгівлі товарами в 2012, 2009, 2006, 2003, 2001 рр. Порівняйте їх (за варіантами). Зробіть висновки, вказавши, які зміни відбулися в географічній структурі зовнішньої торгівлі України товарами в порівнювальні роки, і які причини ці зміни обумовили.

Варіанти:

- 1) головні партнери у зовнішній торгівлі товарами України в 2015 і 2012 рр.;
- 2) головні партнери у зовнішній торгівлі товарами України в 2015 і 2009 рр.;
- 3) головні партнери у зовнішній торгівлі товарами України в 2015 і 2006 рр.;
- 4) головні партнери у зовнішній торгівлі товарами України в 2015 і 2003 рр.;

5) головні партнери у зовнішній торгівлі товарами України в 2015 і 2001 рр.

Таблиця 14

Головні партнери у зовнішній торгівлі товарами України в 2001–2012 рр.
(за даними Держслужби статистики України)

Рік	Експорт товарів	Імпорт товарів
2012	Російська Федерація, Туреччина, Єгипет, Польща, Італія, Казахстан, Індія, Білорусь, Китай, Німеччина	Російська Федерація, Китай, Німеччина, Білорусь, Польща, США, Італія, Туреччина, Франція, Республіка Корея
2009	Російська Федерація, Туреччина, Китай, Казахстан, Білорусь, Німеччина, Італія, Польща, Індія, Єгипет	Російська Федерація, Німеччина, Китай, Польща, Казахстан, Білорусь, Узбекистан, США, Італія, Франція
2006	Російська Федерація, Італія, Туреччина, Польща, Німеччина, Білорусь, США, Угорщина, Індія, Казахстан	Російська Федерація, Німеччина, Туркменістан, Китай, Польща, Італія, Білорусь, Франція, Казахстан, Республіка Корея
2003	Російська Федерація, Німеччина, Італія, Китай, Туреччина, Угорщина, Польща, США, Румунія, Молдова	Російська Федерація, Німеччина, Туркменістан, Польща, Італія, Велика Британія, Франція, Китай, США, Казахстан
2001	Російська Федерація, Туреччина, Італія, Німеччина, США, Китай, Польща, Угорщина, Велика Британія, Болгарія, Ірак	Російська Федерація, Туркменістан, Німеччина, Казахстан, США, Польща, Італія, Білорусь, Франція, Велика Британія

7. Розрахуйте питому вагу кожного регіону (СНД, Європи, ЄС, Азії, Африки, Америки, Австралії з Океанією, інших країн) в експорті та імпорті товарів України в 2015 р. (табл. 15).

Таблиця 15

**Географічна структура експорту–імпорту товарів
протягом 1996–2015 рр., млн. дол. США**
(за даними Держслужби статистики України)

Рік	Усього ¹	Кра- їни СНД	Інші кра- їни світу	Євро- па	Кра- їни ЄС (28)	Азія	Аф- рика	Аме- рика	Австра- лія і Океанія
Експорт									
1996	14400,8	7222,0	7178,8	3456,9	3321,2	2894,2	209,3	598,3	20,1
1997	14231,9	5536,3	8695,6	3675,3	3491,0	3878,6	472,4	652,5	16,8

1998	12637,4	4170,8	8438,6	3993,0	3873,0	3028,5	562,0	865,4	17,4
1999	11581,6	3210,1	8371,5	3790,2	3663,7	3225,9	617,1	692,4	45,1
2000	14572,5	4459,7	10112,8	4680,2	4576,3	3475,7	731,5	1217,5	7,0
2001	16264,7	4639,0	11625,7	5720,9	5536,1	4006,6	877,0	1011,9	7,4
2002	17957,1	4320,1	13637,0	6515,8	6384,0	5125,0	1055,2	936,9	4,1
2003	23066,8	5942,0	17124,8	9147,4	8705,9	5503,1	1250,3	1219,2	4,8
2004	32666,1	8409,4	24256,7	11764,3	11061,6	8178,3	1758,0	2544,2	11,7
2005	34228,4	10531,1	23697,3	10881,4	10293,3	8576,9	2393,9	1831,2	13,7
2006	38368,0	12351,1	26016,9	12625,5	12166,3	8446,2	2373,7	2550,9	17,9
2007	49296,1	18087,0	31209,1	14773,8	14021,3	10881,6	2792,0	2686,3	15,7
2008	66967,3	23166,3	43801,0	19732,8	18265,7	15887,0	3902,4	4144,0	64,0
2009	39695,7	13472,9	26222,8	10264,5	9514,3	12131,7	2627,8	1124,2	21,6
2010	51405,2	18740,6	32664,6	13829,6	13085,3	13715,4	3018,7	2000,0	28,4
2011	68394,2	26177,0	42217,2	18442,4	18021,5	17737,8	3344,2	2552,3	29,8
2012	68830,4	25318,6	43511,8	17424,0	17123,7	17681,1	5638,2	2607,7	50,9
2013	63320,7	22077,3	41243,4	17064,2	16758,6	16813,0	5094,7	2163,6	40,1
2014²	53901,7	14882,3	39019,4	17122,1	17002,9	15350,9	5098,2	1372,2	23,5
2015²	38127,1	7806,1	30321,0	13248,3	13015,2	12378,9	3803,3	785,6	13,6
Імпорт									
1996	17603,4	11172,1	6431,3	4655,6	4500,9	672,6	141,5	931,0	24,3
1997	17128,0	9871,7	7256,3	5451,6	5261,7	844,9	136,8	797,9	22,0
1998	14675,6	7889,2	6786,4	4998,5	4843,0	886,9	118,7	755,5	20,9
1999	11846,1	6737,2	5108,9	3547,4	3460,8	762,7	157,8	588,4	27,2
2000	13956,0	8029,6	5926,4	4311,5	4047,7	842,3	136,4	581,4	54,7
2001	15775,1	8821,0	6954,1	4981,7	4755,0	982,0	198,5	740,9	51,0
2002	16976,8	8952,4	8024,4	5751,1	5516,8	1187,4	177,3	856,7	51,5
2003	23020,1	11468,4	11551,7	8165,6	7883,2	2011,3	248,8	1072,2	53,4
2004	28996,8	15189,2	13807,6	9887,2	9564,8	2592,8	279,7	966,1	81,5
2005	36136,3	16988,3	19148,0	12666,4	12211,3	4685,5	426,2	1265,5	103,9
2006	45038,6	20112,3	24926,3	16804,2	16232,2	6143,7	413,0	1465,3	99,5
2007	60618,0	25469,3	35148,7	23048,9	22274,5	9042,2	673,1	2255,4	128,4
2008	85535,3	33377,8	52157,5	30477,0	28928,6	15497,7	1559,1	4190,6	431,7
2009	45433,1	19692,6	25740,5	16233,8	15438,5	6538,6	617,6	2197,9	149,4
2010	60742,2	26697,4	34044,8	20004,5	19151,4	10023,3	874,4	2879,4	261,4
2011	82608,2	37212,4	45395,8	27065,9	25805,8	13279,9	940,6	3913,9	194,0
2012	84717,6	34497,2	50220,4	27569,6	26237,2	17140,5	851,3	4446,7	195,7
2013	76986,8	27941,6	49045,2	28566,2	27046,5	15237,3	749,8	4339,9	93,7
2014²	54428,7	17276,8	37151,9	22383,0	21069,1	10848,3	679,9	3021,5	182,2
2015²	37516,4	10485,5	27030,9	16665,3	15330,2	7235,8	601,7	2336,6	169,6

¹ З урахуванням нерозподілених обсягів товарів.

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Побудуйте секторні діаграми географічної структури зовнішньої торгівлі України товарами в 2015 та іншому роках (за *варіантами*) за регіонами світу (окремо з експорту та імпорту). Порівняйте їх. Зробіть висновки, вказавши, які зміни відбулися в географічній структурі зовнішньої торгівлі України товарами в порівнювальні роки, і які причини ці зміни обумовили.

Варіанти:

- 1) географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу в 2015 і 2012 рр.;
- 2) географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу в 2015 і 2009 рр.;
- 3) географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу в 2015 і 2006 рр.;
- 4) географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу в 2015 і 2003 рр.;
- 5) географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу в 2015 і 2000 рр.;
- 6) географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами світу в 2015 і 1997 рр.

8. Проаналізуйте статистичні дані про зовнішню торгівлю товарами за регіонами України (табл. 16), письмово відповівши на питання:

- а) які регіони мають найвищу питому вагу в експорті товарів України (2–3 регіони)?
- б) які регіони мають найнижчу питому вагу в експорті товарів України (2–3 регіони)?
- в) які регіони мають найвищу питому вагу в імпорті товарів України (2–3 регіони)?
- г) які регіони мають найнижчу питому вагу в імпорті товарів України (2–3 регіони)?
- г) які регіони мають найвище позитивне сальдо торгівлі товарами (2–3 регіони)?
- д) які регіони мають найнижче негативне сальдо торгівлі товарами (2–3 регіони)?

Таблиця 16

Обсяги експорту–імпорту товарів за регіонами України за 2015 рік¹

(за даними Держслужби статистики України)

Регіони України	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	

Україна	38127149,7	100,0	37516443,0²	100,0	610706,7
<i>області</i>					
Вінницька	846856,0	2,2	266668,6	0,7	580187,4
Волинська	631693,7	1,7	622087,5	1,7	9606,2
Дніпропетровська	6398976,4	16,8	3225259,1	8,6	3173717,3
Донецька	3695324,4	9,7	1202633,4	3,2	2492691,0
Житомирська	441318,7	1,2	246377,7	0,7	194941,0
Закарпатська	1094379,6	2,9	1011507,0	2,7	82872,6
Запорізька	2931027,4	7,7	1085450,6	2,9	1845576,8
Івано-Франківська	373000,4	1,0	294496,8	0,8	78503,6
Київська	1690436,6	4,4	2587043,9	6,9	-896607,3
Кіровоградська	406551,9	1,1	105420,5	0,3	301131,4
Луганська	257771,8	0,7	318426,2	0,8	-60654,4
Львівська	1206324,8	3,2	1447944,9	3,9	-241620,1
Миколаївська	1603063,6	4,2	574741,1	1,5	1028322,5
Одеська	1727480,4	4,5	967276,0	2,6	760204,4
Полтавська	1481082,0	3,9	814488,8	2,2	666593,2
Рівненська	378286,5	1,0	202338,5	0,5	175948,0
Сумська	606604,7	1,6	403547,9	1,1	203056,8
Тернопільська	290982,8	0,8	259432,7	0,7	31550,1
Харківська	1311586,9	3,4	1284945,9	3,4	26641,0
Херсонська	238440,0	0,6	140901,5	0,4	97538,5
Хмельницька	401620,9	1,1	259270,4	0,7	142350,5
Черкаська	434189,9	1,1	228094,4	0,6	206095,5
Чернівецька	108294,5	0,3	78384,1	0,2	29910,4
Чернігівська	551601,7	1,4	379972,4	1,0	171629,3
<i>міста</i>					
м. Київ	8742884,2	22,9	14495410,9	38,6	-5752526,7

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

² З урахуванням не розподілених за регіонами поставок нафти сирови та газу природного.

Проаналізуйте, які причини обумовили такі регіональні особливості зовнішньої торгівлі України товарами в 2015 р. за варіантами.

Варіанти:

- 1) *причини регіональних особливостей експорту товарів України в 2015 р.;*
- 2) *причини регіональних особливостей імпорту товарів України в 2015 р.;*
- 3) *причини регіональних особливостей сальдо торгівлі товарами України в 2015 р.*

Користуючись даними табл. 16, побудуйте картосхему, на якій фоном покажіть регіональні особливості експорту товарів України, штриховкою – регіональні особливості імпорту товарів, стовпчиковою діаграмою – сальдо зовнішньої торгівлі товарами.

9. Користуючись статистичними даними Державної служби статистики України (розділ «Статистична інформація» підрозділ «Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД» складіть повну характеристику зовнішньої торгівлі товарами України в 2015 р. з будь-якою країною світу (*на вибір студента*): місце обраної держави в зовнішній торгівлі України, товарна структура, динаміка протягом останніх років, проблеми і перспективи тощо.

Практичні заняття 6–7

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

Мета: ознайомити студентів із структурою і динамікою зовнішньої торгівлі послугами як основного виду зовнішньоекономічних зв'язків України, чинниками формування та їх значенням в економіці держави;
закріпити навички аналізу статистичних матеріалів.

Питання для самостійної підготовки

1. Зовнішня торгівля послугами України:
  - 1.1) сучасне сальдо зовнішньої торгівлі послугами України, його динаміка за останнє десятиліття, аналіз та причини змін;
  - 1.2) сучасна структура зовнішньої торгівлі за видами послуг України, її динаміка за останнє десятиліття, аналіз та причини змін;
  - 1.3) сучасна географічна структура торгівлі послугами України, її динаміка за останнє десятиліття, аналіз та причини змін;
  - 1.4) торгівля послугами за регіонами України.
2. Зовнішня торгівля послугами України з різними регіонами і країнами світу в 2015 р.

Завдання до практичних занять

1. Користуючись статистичними даними про зовнішню торгівлю послугами України протягом 2000–2015 рр. (табл. 17), розрахуйте сальдо зовнішньої

торгівлі послугами за цей період. Побудуйте графіки динаміки експорту, імпорту та сальдо торгівлі послугами України протягом досліджуваного періоду. Письмово проаналізуйте динаміку сальдо зовнішньої торгівлі послугами держави в ХХІ ст., зазначивши:

- а) загальні тенденції динаміки експорту, імпорту й сальдо зовнішньої торгівлі послугами;
- б) рік, коли Україна мала найвище сальдо торгівлі послугами (*пояснити чому*);
- в) рік, коли Україна мала найнижче сальдо торгівлі послугами (*пояснити чому*);
- г) вплив на зовнішню торгівлю послугами України того факту, що Автономна Республіка Крим, м. Севастополь та частина Донбасу є тимчасово окупованими територіями.

Таблиця 17

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами України протягом 2000–2015 рр.
(за даними Держслужби статистики України)

Роки	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі, млн. дол. США
2000	3486,8	1150,9	
2001	3544,4	1147,5	
2002	4055,3	1191,6	
2003	4248,0	1458,0	
2004	5307,9	2058,6	
2005	6134,7	2935,0	
2006	7505,5	3719,4	
2007	9038,9	4980,6	
2008	11741,3	6468,0	
2009	9598,3	5173,5	
2010	11759,4	5447,7	
2011*	13347,7	6191,9	
2012*	13116,0	6639,2	
2013*	14233,2	7523,0	
2014*	11520,8	6373,1	
2015*	9736,6	5523,0	

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

2. Обчисліть основні показники зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 р. (табл. 18), користуючись такими даними:

експорт послуг¹ (E_y) = 212903,9 млн. грн.

імпорт послуг¹ (I_y) = 120827,0 млн. грн.

ВВП¹ = 1979458 млн. грн.

середньорічна чисельність населення (H_c)¹ = 42844,9 тис. осіб.

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Таблиця 18

**Показники рівня розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі
послугами України в 2015 р.**

Показник	Розрахунки
Сальдо зовнішньоторговельного балансу	
Зовнішньоторговельний оборот	
Рівень експорту	
Рівень імпорту (коефіцієнт імпортової залежності)	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (індекс стану балансу)	
Коефіцієнт відкритості національної економіки	
Експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота	
Експортна квота	
Імпортна квота	
Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі послугами	
Експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту)	
Показник інтенсивності імпорту	
Показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту	

Зробіть висновок про рівень розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 р.

3. Проаналізуйте статистичні дані про структуру зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 р. (табл. 19). Письмово дайте відповідь на питання:

- а) які види послуг переважають в експорті (3–5 позицій)? Подумайте, з чим це пов'язано? Обчисліть їх питому вагу в загальній сумі експорту послуг (за кожним із виділених видів послуг);
- б) які види послуг переважають в імпорті (3–5 позицій)? Подумайте, з чим це пов'язано? Обчисліть їх питому вагу в загальній сумі імпорту послуг (за кожним із виділених видів послуг);

- в) назвіть трійку видів послуг, сальдо торгівлі якими в 2015 р. було найвищим (прибутковим);
- г) назвіть трійку видів послуг, сальдо торгівлі якими в 2015 р. було найнижчим (збитковим).

Таблиця 19

Структура зовнішньої торгівлі за видами послуг у 2015 році¹
(за даними Держслужби статистики України)

Найменування послуги згідно з КЗЕП	Експорт, млн. дол. США	Імпорт млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США
Усього	9736,7	5523,0	4213,6
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1078,3	63,4	1014,9
послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	18,9	0,0	18,9
послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	1059,5	63,4	996,0
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	192,2	85,8	106,5
Транспортні послуги	5263,2	1153,4	4109,8
послуги морського транспорту	735,9	191,7	544,2
послуги річкового транспорту	44,5	0,6	43,9
послуги повітряного транспорту	853,6	466,9	386,7
послуги залізничного транспорту	751,3	287,0	464,3
послуги автомобільного транспорту	249,1	91,8	157,2
послуги трубопровідного транспорту	2258,0	98,1	2159,9
передача електроенергії	5,4	0,0	5,4
інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	341,6	11,3	330,3
послуги поштової та кур'єрської служби	23,7	5,8	17,9
Послуги, пов'язані з подорожами	200,9	597,6	-396,7
Послуги з будівництва	291,6	40,3	251,4
Послуги зі страхування	46,1	74,0	-27,9
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	190,8	874,7	-683,9
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	51,0	301,6	-250,6
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	1585,6	548,3	1037,2
телекомунікаційні послуги	352,6	277,0	75,5
комп'ютерні послуги	997,3	192,2	805,1
інформаційні послуги	235,7	79,1	156,6
Ділові послуги	816,7	719,2	97,5
послуги дослідження та розробки	143,2	14,2	129,0

професійні та консалтингові послуги	341,5	321,7	19,8
наукові та технічні послуги	189,0	127,2	61,9
послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	0,0	83,8	-83,8
послуги сільського господарства та послуги видобутку	5,0	7,1	-2,1
послуги операційного лізингу	43,0	69,2	-26,1
послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	45,5	64,2	-18,7
інші ділові послуги	49,5	31,9	17,6
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	15,8	8,3	7,5
Державні та урядові послуги	4,3	1056,4	-1052,1

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

4. В табл. 20 представлені головні види послуг у зовнішній торгівлі України в 2012, 2010, 2005, 2000 рр. Порівняйте їх (за варіантами). Зробіть висновки, вказавши, які зміни відбулися в структурі зовнішньої торгівлі послугами України в порівнювальні роки, і які причини ці зміни обумовили.

Варіанти:

1) головні види послуг у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2012 рр.;

2) головні види послуг у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2010 рр.;

3) головні види послуг у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2005 рр.;

4) головні види послуг у зовнішній торгівлі України в 2015 і 2000 рр.

Таблиця 20

Провідні види послуг у зовнішній торгівлі України в 2012–2000 рр.

(за даними Держслужби статистики України)

Рік	Експорт послуг	Імпорт послуг
2012	<p>1) Транспортні послуги – 63,2 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги трубопровідного транспорту – 24,8 %, послуги залізничного транспорту – 12 %, послуги повітряного транспорту – 11,3 %, послуги морського транспорту – 8,4 %);</p> <p>2) ділові послуги – 10,8 % (зокрема, професійні та консалтингові послуги – 3,8 %, наукові та технічні послуги – 3,3 %);</p> <p>3) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги –</p>	<p>1) Транспортні послуги – 25,8 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги залізничного транспорту – 9,7 %, послуги повітряного транспорту – 9,6 %, послуги морського транспорту – 3 %);</p> <p>2) ділові послуги – 16,3 % (зокрема, професійні та консалтингові послуги – 6,5 %, наукові та технічні послуги – 2,8 %);</p> <p>3) послуги, пов'язані з фінансовою</p>

	<p>8,5 % (зокрема, комп'ютерні послуги – 4,9 %, телекомунікаційні послуги – 2,5 %);</p> <p>4) послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 4,6 %;</p> <p>5) послуги з переробки матеріальних ресурсів – 4,6 % (зокрема, послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці – 4,6 %);</p> <p>6) послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 4,1 %.</p>	<p>діяльністю – 14,3 %;</p> <p>4) державні та урядові послуги – 9,1 %;</p> <p>5) послуги, пов'язані з подорожами – 8,6 %;</p> <p>6) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 6,9 % (зокрема, комп'ютерні послуги – 3 %, телекомунікаційні послуги – 2,2 %).</p>
2010	<p>1) Транспортні послуги – 66,6 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги трубопровідного транспорту – 28,6 %, послуги залізничного транспорту – 12,6 %, послуги морського транспорту – 10,5 %, послуги повітряного транспорту – 10,1 %);</p> <p>2) ділові послуги – 9,8 % (зокрема, професійні та консалтингові послуги – 3,2 %, наукові та технічні послуги – 2,9 %);</p> <p>3) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 5,8 % (зокрема, телекомунікаційні послуги – 2,7 %, комп'ютерні послуги – 2,2 %);</p> <p>4) послуги з переробки матеріальних ресурсів – 4,1 % (зокрема, послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці – 4,1 %);</p> <p>5) послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 4,1 %;</p> <p>6) послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 4 %.</p>	<p>1) Транспортні послуги – 21,6 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги залізничного транспорту – 8,5 %, послуги повітряного транспорту – 8,2 %, послуги морського транспорту – 2,6 %);</p> <p>2) послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 19,9 %;</p> <p>3) ділові послуги – 19,1 % (зокрема, професійні та консалтингові послуги – 8,4 %);</p> <p>4) державні та урядові послуги – 9,7 %;</p> <p>5) роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності – 8 %;</p> <p>6) послуги, пов'язані з подорожами – 6,4 %.</p>
2005	<p>1) Транспортні послуги – 73,1 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги трубопровідного транспорту – 31,9 %, послуги залізничного транспорту – 13 %, послуги морського транспорту – 12,7 %, послуги повітряного транспорту – 9,2 %);</p> <p>2) ділові послуги – 6,7 % (зокрема, наукові та технічні послуги – 2,3 %, професійні та консалтингові послуги – 1,6 %, послуги дослідження та розробки – 1,6 %);</p> <p>3) послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших</p>	<p>1) Транспортні послуги – 21,5 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги залізничного транспорту – 9,4 %, послуги повітряного транспорту – 6,5 %, послуги морського транспорту – 3 %);</p> <p>2) державні та урядові послуги – 20,2 %;</p> <p>3) ділові послуги – 18,1 % (зокрема, професійні та консалтингові послуги – 9 %);</p> <p>4) послуги, пов'язані з фінансовою</p>

	<p>категорій – 5,5 %;</p> <p>4) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 3,7 % (зокрема, телекомунікаційні послуги – 3,2 %);</p> <p>5) послуги з переробки матеріальних ресурсів – 3,5 % (зокрема, послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці – 3,5 %).</p>	<p>діяльністю – 8,7 %;</p> <p>5) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 7,3 % (зокрема, комп'ютерні послуги – 3,9 %, телекомунікаційні послуги – 3 %);</p> <p>6) роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності – 7,1 %.</p>
2000	<p>1) Транспортні послуги – 83,8 % від всього обсягу послуг (зокрема, послуги трубопровідного транспорту – 50,2 %, послуги морського транспорту – 12,5 %, послуги залізничного транспорту – 9,4 %, послуги повітряного транспорту – 6,3 %);</p> <p>2) ділові послуги – 4 % (зокрема, послуги дослідження та розробки – 1,4 %, наукові та технічні послуги – 1 %);</p> <p>3) послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 3,9 %;</p> <p>4) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 2,6 % (зокрема, телекомунікаційні послуги – 2,4 %);</p> <p>5) послуги з переробки матеріальних ресурсів – 2 % (зокрема, послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці – 2 %).</p>	<p>1) Державні та урядові послуги – 40 % від всього обсягу послуг;</p> <p>2) транспортні послуги – 22 % (зокрема, послуги залізничного транспорту – 10,4 %, послуги повітряного транспорту – 5,7 %, послуги морського транспорту – 4,4 %);</p> <p>3) ділові послуги – 9,9 % (зокрема, професійні та консалтингові послуги – 4,9 %);</p> <p>4) послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 9,6 % (зокрема, телекомунікаційні послуги – 8,4 %);</p> <p>5) послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 4,6 %.</p>

5. Користуючись статистичними даними табл. 21, проаналізуйте географічну структуру зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 р., письмово відповівши на питання:

- а) які країни були головними партнерами України в експорті послуг у 2015 році? *(перерахувати першу десятку)*;
- б) які країни були головними партнерами України в імпорті послуг у 2015 році? *(перерахувати першу десятку)*;
- в) назвіть першу п'ятірку країн, з якими сальдо торгівлі послугами України в 2015 році було найвищим;
- г) назвіть першу п'ятірку країн, з якими сальдо торгівлі послугами України в 2015 році було найнижчим (найзбитковішим).

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами в 2015 році¹*(за даними Держслужби статистики України)*

Країна	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Сальдо торгівлі, млн. дол. США
Усього	9551,1	5144,4	4406,7
Австралія	2,1	0,9	1,2
Австрія	142,0	92,3	49,7
Азербайджан	31,1	10,1	20,9
Алжир	17,2	2,9	14,3
Ангола	1,1	0,3	0,8
Ангілья	1,1	–	1,1
Андорра	0,1	1,3	–1,2
Антигуа і Барбуда	1,8	–	1,8
Аргентина	1,0	0,7	0,4
Аруба	0,9	–	0,9
Афганістан	0,8	0,0	0,8
Багамські Острови	13,1	0,1	13,0
Бангладеш	4,4	0,7	3,7
Барбадос	1,1	0,0	1,1
Беліз	26,6	9,6	16,9
Бельгія	52,0	48,7	3,2
Бермудські Острови	1,9	0,1	1,9
Білорусь	76,6	78,8	–2,3
Болгарія	43,3	19,0	24,3
Бразилія	13,3	2,1	11,2
Велика Британія	530,9	662,7	–131,9
Віргінські Острови (Брит.)	164,5	41,7	122,9
Вірменія	11,8	3,9	7,9
В'єтнам	5,7	1,4	4,2
Гана	3,2	0,0	3,2
Гонконг	29,6	14,5	15,1
Греція	30,0	21,1	8,9
Грузія	38,2	11,7	26,5
Гібралтар	16,2	0,0	16,2
Данія	111,7	32,6	79,2
Домініка	1,7	0,7	1,0
Домініканська Республіка	1,3	4,0	–2,7
Еквадор	1,0	0,0	0,9
Екваторіальна Гвінея	1,6	0,2	1,4

Естонія	113,7	26,2	87,6
Ефіопія	1,2	0,3	0,9
Єгипет	43,5	26,3	17,1
Зімбабве	0,6	0,0	0,6
Ізраїль	139,0	24,6	114,4
Індія	44,8	12,9	31,9
Індонезія	0,1	0,9	–0,8
Ірак	12,6	1,2	11,4
Іран, Ісламська Республіка	6,5	1,6	4,8
Ірландія	26,7	49,3	–22,6
Ісландія	2,0	0,0	2,0
Іспанія	27,5	29,7	–2,2
Італія	131,0	33,2	97,7
Йорданія	11,4	2,7	8,6
Казахстан	64,1	13,8	50,3
Кайманові Острови	1,2	–	1,2
Камбоджа	1,0	0,0	1,0
Камерун	0,7	0,0	0,7
Канада	67,9	57,3	10,5
Катар	0,0	0,7	–0,7
Кенія	0,6	0,4	0,2
Киргизстан	2,3	1,1	1,2
Китай	39,8	127,9	–88,0
Кіпр	245,0	281,9	–36,9
Колишня Югославська Республіка Македонія	0,3	0,7	–0,4
Колумбія	1,0	0,7	0,3
Конго	0,9	0,0	0,9
Корея, Республіка	43,6	18,2	25,4
Куба	0,4	0,7	–0,2
Кувейт	1,2	0,5	0,8
Латвія	75,8	35,6	40,2
Литва	33,1	14,3	18,8
Ліберія	23,2	0,0	23,2
Ліван	25,1	1,7	23,4
Лівія	0,7	0,3	0,4
Ліхтенштейн	0,5	0,7	–0,3
Люксембург	5,0	83,2	–78,2
Маврікій	0,2	0,4	–0,2
Малайзія	11,6	0,7	10,9
Мальдіви	0,2	7,5	–7,4
Мальта	105,5	77,3	28,2
Марокко	7,7	0,4	7,3
Маршаллові Острови	77,2	0,4	76,7
Мексика	0,5	1,2	–0,7

Молдова, Республіка	39,6	31,7	7,9
Монако	0,1	0,7	-0,6
Монголія	3,3	0,6	2,8
Намібія	1,2	0,0	1,2
Непал	0,7	0,0	0,7
Нігерія	12,5	0,9	11,6
Нідерланди	107,0	138,5	-31,5
Нікарагуа	1,1	0,1	1,0
Німеччина	445,2	480,6	-35,4
Норвегія	22,4	7,2	15,2
Об'єднані Арабські Емірати	204,1	87,2	116,9
Оман	0,9	0,1	0,8
Острів Мен	5,0	0,0	5,0
Острови Кука	4,3	-	4,3
Пакистан	3,9	1,5	2,4
Палау	0,8	-	0,8
Палестина	1,0	0,2	0,8
Панама	129,2	13,5	115,7
Перу	2,3	0,5	1,8
Південна Африка	2,2	1,8	0,4
Польща	180,6	96,4	84,2
Португалія	5,8	8,3	-2,5
Російська Федерація	3016,6	659,3	2357,3
Румунія	42,3	8,1	34,1
Саудівська Аравія	18,5	0,7	17,8
Сейшельські Острови	13,7	1,4	12,3
Сент-Вінсент і Гренадіни	8,3	0,0	8,3
Сент-Кітс і Невіс	4,5	0,5	4,0
Сербія	11,7	1,2	10,5
Сирійська Арабська Республіка	2,0	0,3	1,6
Сінгапур	15,6	9,0	6,6
Словаччина	26,5	101,5	-75,0
Словенія	20,0	5,7	14,3
Судан	1,9	0,2	1,7
США	653,5	285,8	367,7
Сьєрра-Леоне	3,4	0,0	3,4
Таджикистан	6,8	1,2	5,6
Таїланд	18,1	7,4	10,7
Тайвань, Провінція Китаю	2,8	0,1	2,7
Танзанія, Об'єднана Республіка	0,6	0,2	0,4
Того	0,7	0,0	0,7
Тувалу	2,3	-	2,3
Туніс	2,3	0,7	1,6
Туреччина	156,7	196,5	-39,8

Туркменістан	262,6	39,6	223,0
Угорщина	86,0	49,0	37,0
Узбекистан	7,1	2,5	4,5
Фінляндія	24,4	20,8	3,6
Франція	106,9	112,2	-5,4
Хорватія	2,5	2,8	-0,3
Чехія	64,1	33,3	30,8
Чорногорія	2,9	4,5	-1,6
Швейцарія	747,2	231,8	515,5
Швеція	74,7	52,1	22,6
Шрі-Ланка	0,3	14,0	-13,6
Японія	6,9	4,9	1,9

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

6. В табл. 22 представлений перелік головних партнерів України в зовнішній торгівлі послугами в 2012, 2010, 2005, 2000 рр. Порівняйте їх (за варіантами). Зробіть висновки, вказавши, які зміни відбулися в географічній структурі зовнішньої торгівлі послугами України в порівнювальні роки, і які причини ці зміни обумовили.

Варіанти:

- 1) головні партнери у зовнішній торгівлі послугами України в 2015 і 2012 рр.;
- 2) головні партнери у зовнішній торгівлі послугами України в 2015 і 2010 рр.;
- 3) головні партнери у зовнішній торгівлі послугами України в 2015 і 2005 рр.;
- 4) головні партнери у зовнішній торгівлі послугами України в 2015 і 2000 рр.

Таблиця 22

Головні партнери у зовнішній торгівлі послугами України в 2012–2000 рр.
(за даними Держслужби статистики України)

Рік	Експорт послуг	Імпорт послуг
2012	Російська Федерація, Велика Британія, США, Швейцарія, Німеччина, Кіпр, Бельгія, Віргінські Острови (Брит.), Маршаллові Острови, Естонія	Російська Федерація, Кіпр, Велика Британія, Німеччина, США, Туреччина, Швейцарія, Австрія, Польща, Нідерланди
2010	Російська Федерація, США, Велика Британія, Швейцарія, Кіпр, Німеччина, Бельгія, Угорщина, Віргінські Острови (Брит.), Австрія	Кіпр, Російська Федерація, Велика Британія, США, Німеччина, Франція, Туреччина, Швейцарія, Швеція, Австрія
2005	Російська Федерація, Велика Британія, Швейцарія, США, Кіпр, Німеччина, Бельгія, Угорщина, Туркменістан, Австрія	Російська Федерація, США, Велика Британія, Кіпр, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Туреччина, Швеція, Польща

2000	Російська Федерація, Велика Британія, США, Німеччина, Бельгія, Кіпр, Швейцарія, Австрія, Греція, Туреччина	США, Російська Федерація, Велика Британія, Німеччина, Швейцарія, Нідерланди, Австрія, Польща, Канада, Угорщина
------	--	--

7. Розрахуйте питому вагу кожного регіону (СНД, Європи, ЄС, Азії, Африки, Америки, Австралії з Океанією, інших країн, невизначених країн) в експорті та імпорті послуг України в 2015 р. (табл. 23).

Таблиця 23

**Географічна структура експорту–імпорту послуг
протягом 1996–2015 рр., млн. дол. США
(за даними Держслужби статистики України)**

	Всього ¹	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС	Азія	Аф- рика	Аме- рика	Австра- лія і Океанія	Неви- значені країни
Експорт										
1996	4746,6	3474,8	1271,8	660,6	633,5	242,6	29,5	131,0	3,5	204,6
1997	4738,4	3328,7	1409,7	832,5	790,9	303,1	32,0	198,8	2,2	41,1
1998	3819,8	2346,7	1473,1	856,3	811,9	291,4	48,1	216,5	2,2	58,6
1999	3613,9	2248,0	1365,9	781,9	766,9	284,2	38,5	169,0	2,5	89,8
2000	3486,8	2136,8	1350,0	778,2	772,6	267,1	28,4	186,3	1,5	88,5
2001	3544,4	2146,9	1397,5	806,5	803,1	270,1	35,2	177,2	1,8	106,7
2002	4055,3	2421,4	1633,9	984,5	974,2	268,9	36,2	215,3	6,0	123,0
2003	4248,0	2302,7	1945,3	1199,8	1180,7	318,2	51,9	259,5	3,0	112,9
2004	5307,9	2497,3	2810,6	1653,8	1561,2	424,3	51,4	409,3	3,1	268,7
2005	6134,7	2815,5	3319,2	1870,4	1767,9	593,1	72,2	476,8	6,9	299,8
2006	7505,5	3409,9	4095,6	2360,8	2273,7	734,2	94,3	574,8	10,5	321,0
2007	9038,9	3666,3	5372,6	3154,1	2983,0	939,0	125,9	793,1	16,4	344,1
2008	11741,3	4245,5	7495,8	4176,4	4118,8	1380,5	203,1	1247,2	26,4	462,2
2009	9598,3	3826,6	5771,7	2936,1	3024,5	1162,4	164,4	1117,5	31,3	360,0
2010	11759,4	5609,6	6149,8	3298,5	3194,8	1072,2	152,9	1235,7	40,8	349,7
2011*	13347,7	6041,1	7306,6	4037,8	3532,9	1108,4	154,9	1400,0	133,8	471,8
2012*	13116,0	5811,1	7304,9	3945,1	3750,2	1255,6	165,5	1427,7	230,6	280,3
2013*	14233,2	5814,9	8418,3	4883,7	4195,7	1427,0	153,0	1581,9	78,6	294,0
2014*	11520,8	4034,3	7486,5	4431,0	3991,6	1350,7	131,3	1242,8	71,5	258,9
2015*	9736,6	3544,8	6191,8	3521,4	2927,9	1120,3	145,1	1134,7	91,0	179,3
Імпорт										
1996	1204,5	343,8	860,7	267,7	260,6	91,4	6,3	278,7	0,2	216,4
1997	1418,3	397,0	1021,3	388,4	308,5	87,0	33,0	315,2	7,1	190,6
1998	1430,9	364,8	1066,1	465,2	380,6	67,8	6,4	321,6	1,4	203,7
1999	1113,2	234,2	879,0	341,3	323,0	76,0	5,1	285,7	1,7	169,2
2000	1150,9	213,2	937,7	400,9	376,4	68,0	6,1	290,6	1,0	171,1

2001	1147,5	230,6	916,9	391,4	378,3	67,2	5,9	304,0	0,6	147,8
2002	1191,6	292,7	898,9	414,5	394,8	65,2	8,1	243,3	0,5	167,3
2003	1458,0	333,3	1124,7	544,1	518,2	82,2	13,0	268,0	0,5	216,9
2004	2058,6	399,1	1659,5	877,7	897,8	233,3	20,6	283,4	1,1	243,4
2005	2935,0	509,3	2425,7	1220,2	1300,0	462,5	28,7	391,7	1,7	320,9
2006	3719,4	690,4	3029,0	1703,9	1797,9	534,8	50,7	396,1	1,7	341,8
2007	4980,6	799,8	4180,8	2402,1	2604,9	745,5	61,9	574,7	2,7	393,9
2008	6468,0	1058,0	5410,0	3488,9	3854,0	1156,7	87,0	570,4	4,9	102,1
2009	5173,5	787,2	4386,3	2640,2	3049,1	1038,8	43,2	450,4	7,2	206,5
2010	5447,7	939,8	4507,9	2420,9	3029,4	1223,0	45,0	571,0	8,0	240,0
2011*	6191,9	1166,3	5025,6	2804,2	3372,1	1377,1	36,4	570,3	10,2	227,3
2012*	6639,2	1238,2	5401,0	3038,8	3641,2	1515,7	37,5	505,1	6,7	297,2
2013*	7523,0	1466,5	6056,5	3531,2	4212,0	1585,1	35,1	580,4	3,9	320,9
2014*	6373,1	1204,0	5169,1	3002,6	3148,8	920,8	44,3	694,8	3,6	503,1
2015*	5523,0	839,6	4683,4	2749,1	2750,1	850,9	39,4	609,7	1,6	432,7

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

¹ Загальні обсяги експорту–імпорту послуг за 2000–2012 рр. уточнено відповідно до Методики ретроспективного перерахунку вартості послуг з переробки у зовнішньоекономічній діяльності (наказ Держстату від 31.12.2014 р. № 419) без розподілу за географічною структурою.

Побудуйте секторні діаграми географічної структури зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 та будь-якому іншому році (за варіантами) за регіонами світу (окремо з експорту та імпорту). Порівняйте їх. Зробіть висновки, вказавши які зміни відбулися в географічній структурі зовнішньої торгівлі послугами України в порівнювальні роки, і які причини ці зміни обумовили.

Варіанти:

- 1) *географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу в 2015 і 2012 рр.;*
- 2) *географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу в 2015 і 2009 рр.;*
- 3) *географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу в 2015 і 2006 рр.;*
- 4) *географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу в 2015 і 2003 рр.;*
- 5) *географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу в 2015 і 2000 рр.;*
- 6) *географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за регіонами світу в 2015 і 1997 рр.*

8. Проаналізуйте статистичні дані про зовнішню торгівлю послугами за регіонами України (табл. 24), письмово відповівши на питання:

- а) які регіони мають найвищу питому вагу в експорті послуг України (2–3 регіони)?
- б) які регіони мають найнижчу питому вагу в експорті послуг України (2–3 регіони)?
- в) які регіони мають найвищу питому вагу в імпорті послуг України (2–3 регіони)?
- г) які регіони мають найнижчу питому вагу в імпорті послуг України (2–3 регіони)?
- г) які регіони мають найвище сальдо торгівлі послугами (2–3 регіони)?
- д) які регіони мають найнижче сальдо торгівлі послугами (2–3 регіони)?

Таблиця 24

Обсяги експорту–імпорту послуг за регіонами України в 2015 році¹
(за даними Держслужби статистики України)

Регіони України	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	
Усього²	9736654,2	100	5523022,4	100	4213631,8
<i>області</i>					
Вінницька	62927,9	0,65	11840,2	0,21	51087,7
Волинська	51813,5	0,53	16702,7	0,30	35110,8
Дніпропетровська	294382,6	3,02	402092,8	7,28	–107710,2
Донецька	375965,3	3,86	199811,5	3,62	176153,8
Житомирська	32102,7	0,33	9189,4	0,17	22913,3
Закарпатська	188855,5	1,94	20857,2	0,38	167998,3
Запорізька	143064,8	1,47	66689	1,21	76375,8
Івано-Франківська	45412,8	0,47	13221,7	0,24	32191,1
Київська	230239,1	2,36	136627,1	2,47	93612,0
Кіровоградська	27839,4	0,29	22615,2	0,41	5224,2
Луганська	14039,2	0,14	96837,3	1,75	–82798,1
Львівська	369661,6	3,80	50226,9	0,91	319434,7
Миколаївська	445610,3	4,58	51416,2	0,93	394194,1
Одеська	896909,2	9,21	132453,8	2,40	764455,4
Полтавська	57134,5	0,59	151916,8	2,75	–94782,3
Рівненська	21898,7	0,22	15091,4	0,27	6807,3
Сумська	37717,9	0,39	66542,8	1,20	–28824,9
Тернопільська	43475,6	0,45	10392,7	0,19	33082,9
Харківська	261809,6	2,69	103556,6	1,87	158253,0
Херсонська	26254,9	0,27	8080,5	0,15	18174,4

Хмельницька	22463	0,23	10198,6	0,18	12264,4
Черкаська	20072,3	0,21	18675,6	0,34	1396,7
Чернівецька	20459	0,21	1820,2	0,03	18638,8
Чернігівська	17273,9	0,18	14341,3	0,26	2932,6
<i>міста</i>					
м.Київ	2802992,2	28,79	2273221,8	41,16	529770,4

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

² З урахуванням нерозподілених за регіонами обсягів.

Проаналізуйте, які причини обумовили такі регіональні особливості зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 р. за варіантами.

Варіанти:

- 1) причини регіональних особливостей експорту послуг України в 2015 р.;
- 2) причини регіональних особливостей імпорту послуг України в 2015 р.;
- 3) причини регіональних особливостей сальдо торгівлі послугами України в 2015 р.

Користуючись даними табл. 24, побудуйте картосхему, на якій фоном покажіть регіональні особливості експорту послуг України, штриховкою – регіональні особливості імпорту послуг, стовпчиковою діаграмою – сальдо зовнішньої торгівлі послугами.

9. Користуючись статистичними даними Державної служби статистики України (розділ «Статистична інформація» підрозділ «Зовнішня торгівля послугами України з країнами світу (за видами послуг на 2 зн. КЗЕП)»), складіть повну характеристику зовнішньої торгівлі послугами України в 2015 р. з будь-якою країною світу (*на вибір студента*): місце обраної держави в зовнішній торгівлі України, структура за видами послуг, динаміка протягом останніх років, проблеми і перспективи тощо.

РОЗДІЛ III

Практичні заняття 8–10

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

Мета: закріпити основні поняття теми;

розглянути класифікації інвестицій за різними критеріями;

визначити «+» і «–» вкладення прямих іноземних інвестицій в економіку держави;

ознайомитися зі структурою і динамікою інвестицій, факторами формування інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості різних регіонів України;
розглянути спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку та індустріальні парки України як засоби залучення іноземних інвестицій;
закріпити навички аналізу статистичних матеріалів.

Ключові поняття: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, інвестиційний проект, інвестиційний цикл, об'єкти і суб'єкти інвестиційної діяльності, інвестори, капітальні інвестиції, реальні та фінансові інвестиції, інноваційні та інтелектуальні інвестиції, інвестиції в людський капітал, портфельні інвестиції, інвестиційний портфель, прямі та непрямі (опосередковані) інвестиції, матеріальні (речові) і нематеріальні (потенційні) інвестиції, валові і чисті інвестиції, приватні, державні, іноземні та спільні інвестиції, внутрішні і зовнішні інвестиції, довго-, середньо- і короткострокові інвестиції, без-, низько-, середньо- й високоризиковані інвестиції, спекулятивні інвестиції, первинні інвестиції, реінвестиції і деінвестиції, офшорна зона, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційний імідж, інвестиційний потенціал, інвестиційний ризик, інвестиційне законодавство, підприємство з іноземними інвестиціями, інвестиційна політика, території пріоритетного розвитку, спеціальні (вільні) економічні зони, індустріальні (промислові) парки.

Питання для самостійної підготовки

1. Сутність категорії «інвестиції». Класифікація інвестицій за різними критеріями.
2. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів. Фактори, що обумовлюють інвестиційну привабливість регіонів.
3. Прямі іноземні інвестиції України (динаміка, географічна структура і структура за видами економічної діяльності, регіональні відмінності).
4. Значення іноземних інвестицій для соціально-економічного розвитку території (позитивні і негативні наслідки).
5. Інвестиційна політика України.
6. Спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку та індустріальні парки як засоби залучення іноземних інвестицій.

Завдання до практичних занять

1. Побудуйте схему класифікації інвестицій за різними критеріями – джерелом фінансування, рівнем інвестиційного ризику, періодом інвестування, регіональною ознакою тощо.
2. Проаналізуйте позитивні і негативні соціально-економічні наслідки вкладення прямих іноземних інвестицій в економіку країни. Заповніть схему (рис. 2):

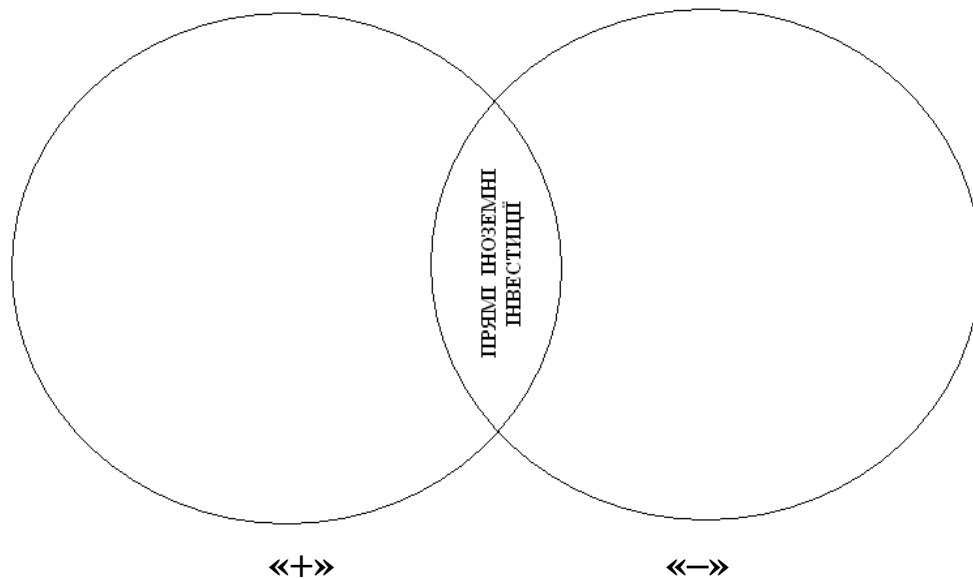

Рис. 2. Наслідки вкладення прямих іноземних інвестицій
в економіку держави

3. Проаналізуйте статистичні дані про обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну та з України за останні 20 років (табл. 25). Підрахуйте темпи приросту (зменшення) іноземних інвестицій у % (за прикладом для 1996 року).

Приклад обчислення приросту іноземних інвестицій в Україну в 1996 р.:

$896,9 \text{ млн. дол. США} * 100 \% / 483,5 \text{ млн. дол. США} - 100 \% = 85,5 \%$

Таблиця 25

Прямі іноземні інвестиції (на початок року, млн. дол. США)
(за даними Держслужби статистики України)

Роки	Обсяг іноземних інвестицій в Україну	Темпи приросту (зменшення), %	Обсяг іноземних інвестицій з України	Темпи приросту (зменшення), %
1995	483,5		20,3	
1996	896,9	85,5	84,1	
1997	1438,2		97,4	
1998	2063,6		127,5	

1999	2810,7		97,5	
2000	3281,8		98,5	
2001	3875,0		170,3	
2002	4555,3		155,7	
2003	5471,8		144,3	
2004	6794,4		166,0	
2005	9047,0		198,6	
2006	16890,0		219,5	
2007	21607,3		243,3	
2008	29542,7		6196,6	
2009	35616,4		6203,1	
2010	40053,0		6226,3	
2011	44806,0		6868,3	
2012	50333,9		6899,7	
2013	55296,8		6483,3	
2014¹	57056,4		6597,4	
2015¹	45744,8		6350,6	
2016¹	43371,4		6210,0	

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Зробіть висновок про динаміку іноземних інвестицій, вказавши:

- а) роки, коли приріст іноземних інвестицій в Україну був найвищим;
- б) роки, коли приріст іноземних інвестицій в Україну був найнижчим;
- в) роки, коли приріст іноземних інвестицій з України був найвищим;
- г) роки, коли приріст іноземних інвестицій з України був негативним;
- г) вплив на інвестиційні процеси в Україні того факту, що Автономна Республіка Крим, м. Севастополь та частина Донбасу є тимчасово окупованими територіями.

Поясніть причини виявлених особливостей динаміки іноземних інвестицій України.

4. Проаналізуйте статистичні дані про іноземні інвестиції в Україну за видами економічної діяльності в 2015 р. (табл. 26). Зробіть висновок про структуру іноземних інвестицій в економіку України, вказавши:

- а) вид економічної діяльності, обсяг іноземних інвестицій в який найвищий;
- б) галузь промисловості, обсяг іноземних інвестицій в яку найвищий;
- в) вид економічної діяльності, обсяг іноземних інвестицій в який найнижчий;
- г) галузь промисловості, обсяг іноземних інвестицій в яку найнижчий.

Поясніть виявлені особливості структури іноземних інвестицій в економіку України.

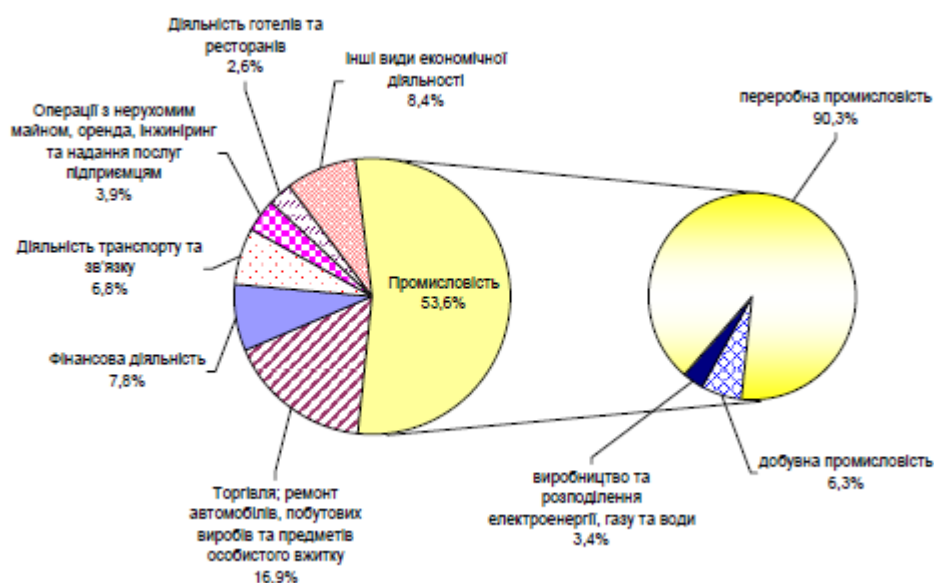
**Прямі іноземні інвестиції в Україну за видами економічної діяльності
в 2002–2015 рр., млн. дол. США**
(за даними Держслужби статистики України)

Вид економічної діяльності	Обсяг на 1 січня					
	2002	2005	2008	2010	2013	2016 ¹
Усього	4555,3	9047,0	29542,7	39175,7	53679,3	43371,4
Сільське, лісове та рибне господарство	87,2	226,5	558,2	669,2	717,8	500,6
Промисловість	2443,6	4097,8	12421,2	13022,9	16496,4	13280,1
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	154,1	173,7	1053,6	1009,0	1498,5	1243,6
переробна промисловість	2206,9	3737,9	11085,4	11685,3	13857,7	11331,7
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	808,0	1127,6	1561,2	1909,9	3040,6	2426,0
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	55,1	118,3	144,1	165,5	142,0	113,6
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	180,3	203,9	319,6	453,7	402,2	113,4
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	287,2	701,4	1580,9	695,6	945,7	747,9
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів				40,7	83,6	48,6
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції				1200,8	1381,7	1097,6
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	237,6	520,1	5774,6	5535,8	6114,9	5309,7
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	423,9	657,2	1071,7	1082,7	982,7	808,8
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна	214,8	409,4	633,3	443,1	485,7	424,5

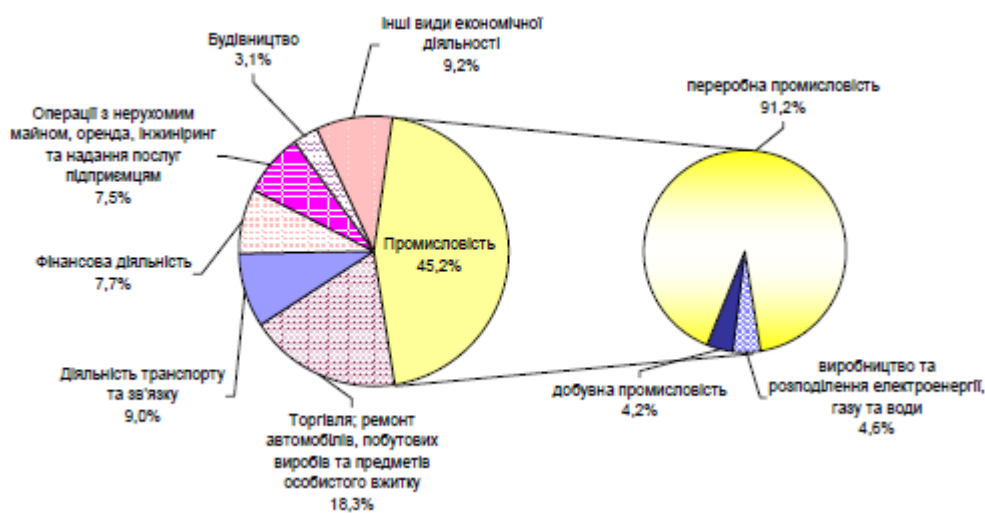
діяльність						
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування				157,6	278,6	241,7
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	82,6	186,2	282,2	250,1	1050,9	629,6
водопостачання; каналізація, поводження з відходами				78,5	89,3	75,2
Будівництво	116,7	275,3	1631,8	1082,2	1408,5	1158,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	769,2	1657,5	3072,1	4362,6	6092,1	5659,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	308,8	813,5	1430,9	923,6	1427,6	1197,2
Інформація та телекомунікації				1728,8	1996,9	2308,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	117,6	262,3	428,8	354,1	411,5	353,1
Фінансова та страхова діяльність	355,2	694,3	6835,9	12428,8	16424,8	11823,9
Операції з нерухомим майном	177,5	674,3	2669,3	2371,3	3878,3	3482,8
Професійна, наукова та технічна діяльність				1133,1	2831,0	2174,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування				872,1	1760,4	1240,7
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	*	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0
Освіта	3,4	18,6	18,1	25,9	9,1	10,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	117,1	163,5	190,4	49,8	60,1	46,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	59,0	163,4	285,8	122,4	138,7	117,4
Надання інших видів послуг				28,5	26,1	17,5

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

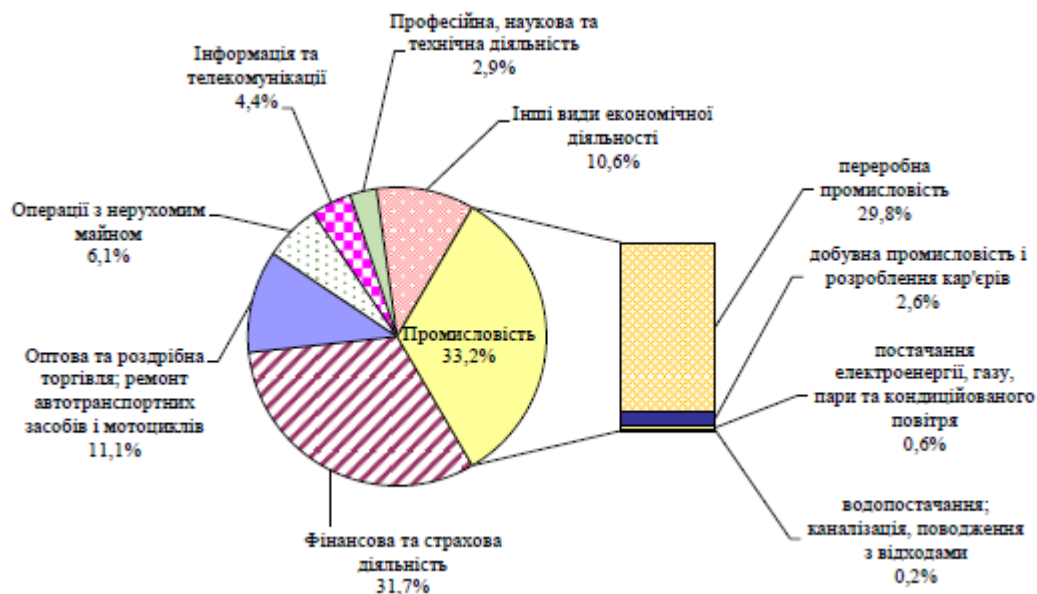
5. Користуючись даними табл. 26 і рис. 3, порівняйте структуру іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності на 1. 01. 2016 р. та в будь-якому іншому році (за варіантами), зазначивши які зміни відбулися, які причини їх викликали, та чи можна вважати ці зміни позитивною динамікою.

на 01. 01. 2002 р.

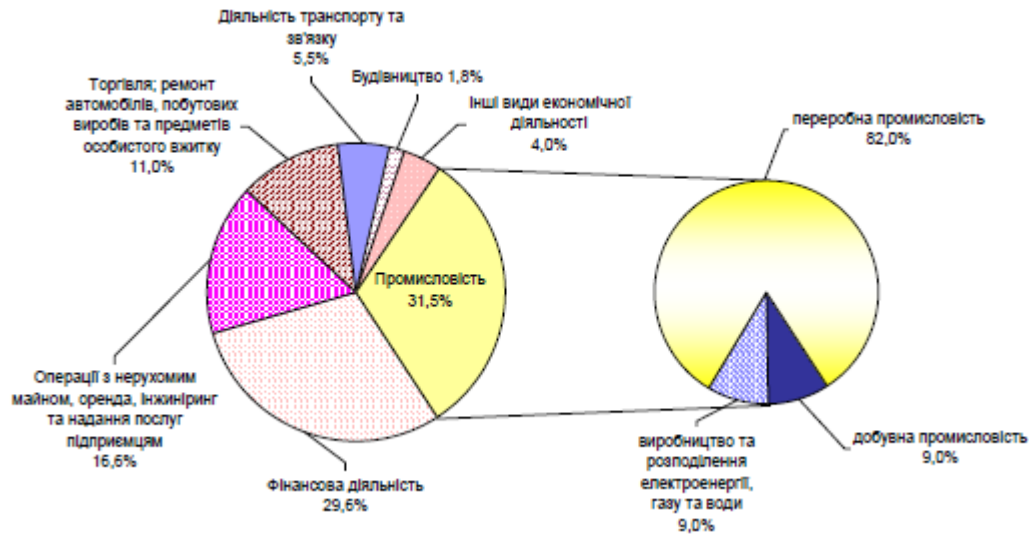

на 01. 01. 2005 р.

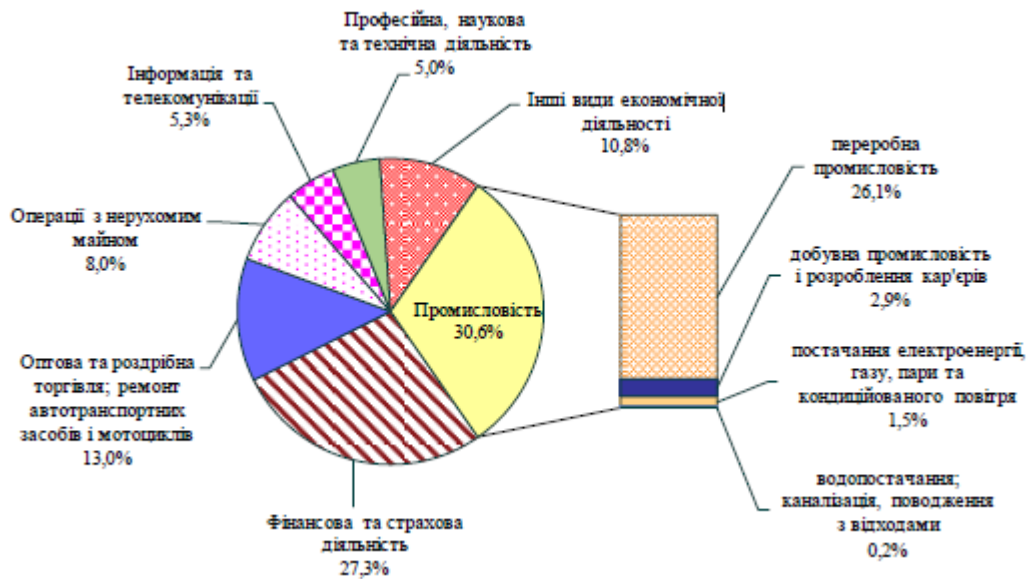

на 01. 01. 2010 р.

на 01. 01. 2013 р.

на 01. 01. 2016 р.

Рис. 3. Структура іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності (за даними Держслужби статистики України)

Варіанти:

- 1) структура іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2013 р.;
- 2) структура іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2010 р.;
- 3) структура іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2008 р.;
- 4) структура іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2005 р.;

5) структура іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2002 р.

6. В табл. 27 представлені статистичні дані про географічну структуру прямих іноземних інвестицій в економіку України. Проаналізуйте їх. Письмово зробіть висновок, зазначивши, які держави мають найвищу питому вагу в обсязі загального інвестування в економіку України? Як Ви думаєте, чому?

Таблиця 27

**Прямі іноземні інвестиції з країн світу в економіці України¹
на 1. 01. 2016 р. (за даними Держслужби статистики України)**

	Обсяги прямих інвестицій, млн.дол. США	у % до підсумку
Усього	43371,4	100,0
Кіпр	11744,9	27,1
Нідерланди	5610,7	12,9
Німеччина	5414,3	12,5
Російська Федерація	3392,1	7,8
Австрія	2402,4	5,5
Велика Британія	1852,5	4,3
Віргінські Острови (Брит.)	1798,9	4,1
Франція	1528,1	3,5
Швейцарія	1364,2	3,1
Італія	972,4	2,2
Польща	785,9	1,8
США	698,9	1,6
Угорщина	625,4	1,4
Беліз	547,2	1,3
Інші країни	4633,5	10,9

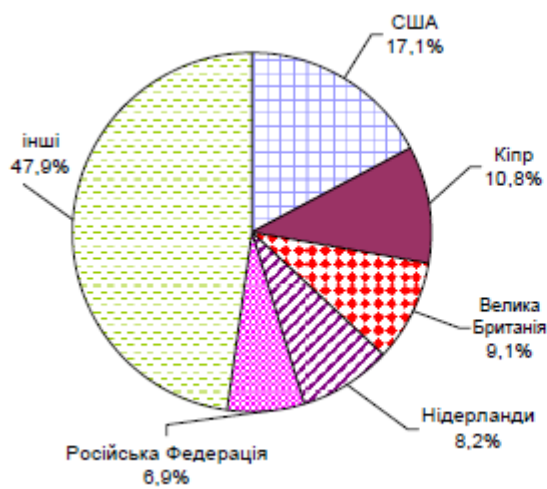
¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Примітка. Перелік країн визначено, зважаючи на найбільші обсяги інвестицій, що здійснені в економіку України.

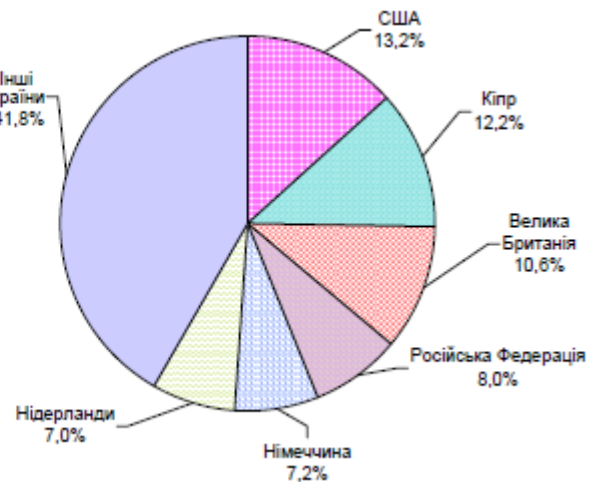
Користуючись даними табл. 27 і рис. 4, порівняйте географічну структуру іноземних інвестицій в економіку України на 1. 01. 2016 р. та в будь-якому іншому році (за варіантами), зазначивши, які зміни відбулися, які причини їх викликали, та чи можна вважати ці зміни позитивною динамікою.

Варіанти:

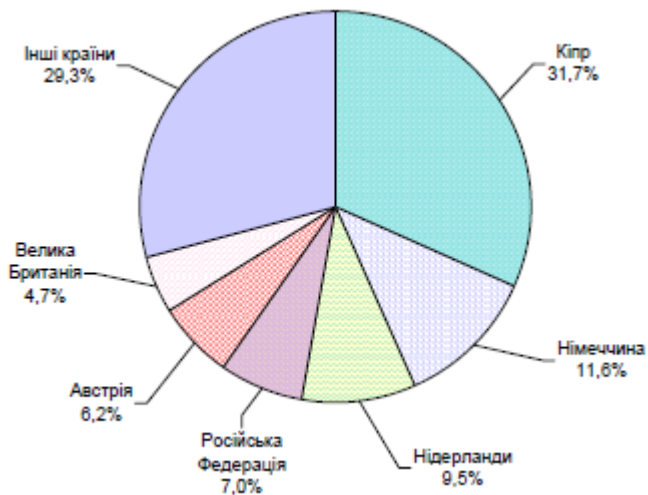
- 1) географічна структура іноземних інвестицій в економіку України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2013 р.;
- 2) географічна структура іноземних інвестицій в економіку України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2010 р.;
- 3) географічна структура іноземних інвестицій в економіку України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2008 р.;
- 4) географічна структура іноземних інвестицій в економіку України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2005 р.;
- 5) географічна структура іноземних інвестицій в економіку України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2002 р.

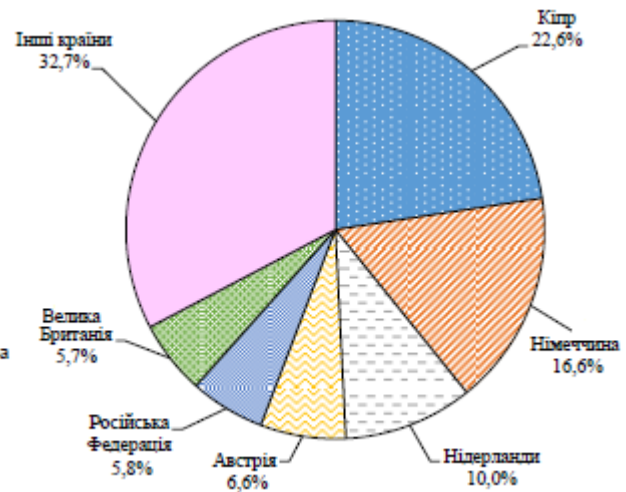
на 01. 01. 2002 р.

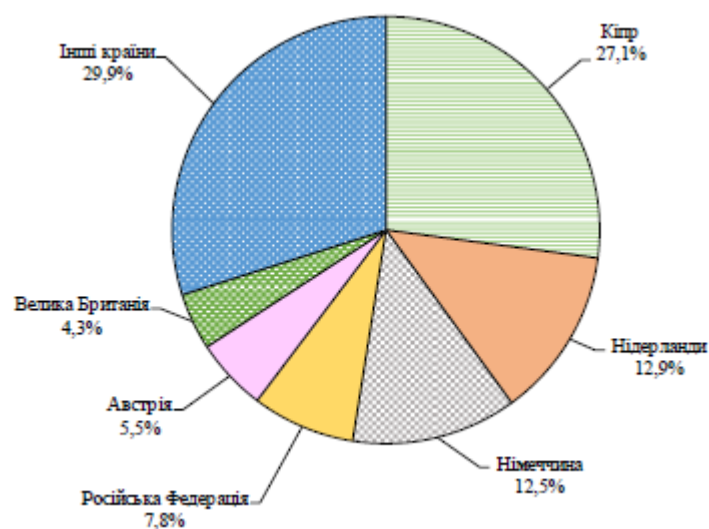
на 01. 01. 2005 р.

на 01. 01. 2013 р.

на 01. 01. 2010 р.

на 01. 01. 2016 р.

Рис. 4. Географічна структура прямих іноземних інвестицій в економіку України (за даними Держслужби статистики України)

7. В табл. 28 представлені статистичні дані про географічну структуру прямих іноземних інвестицій з України. Проаналізуйте їх. Письмово зробіть висновок, зазначивши, які держави мають найвищу питому вагу в обсязі загального інвестування з економіки України. Як Ви думаєте, чому?

Таблиця 28

Прямі інвестиції з України в економіці країн світу¹
на 01. 01. 2016 р. (за даними Держслужби статистики України)

Країна	Обсяги прямих інвестицій, млн. дол. США	у % до підсумку
Усього	6210,0	100,0
Кіпр	5817,6	93,7
Російська Федерація	122,8	2,0
Латвія	69,8	1,1
Віргінські Острови (Брит.)	51,3	0,8
Польща	50,1	0,8
Інші країни	98,4	1,6

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

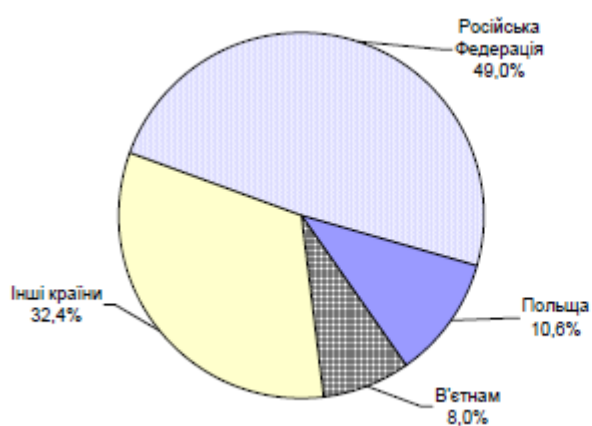
Примітка. Перелік країн визначено, зважаючи на найбільші обсяги інвестицій, здійснених з України.

Користуючись даними табл. 28 і рис. 5, порівняйте географічну структуру іноземних інвестицій з України на 1. 01. 2016 р. та в будь-якому іншому

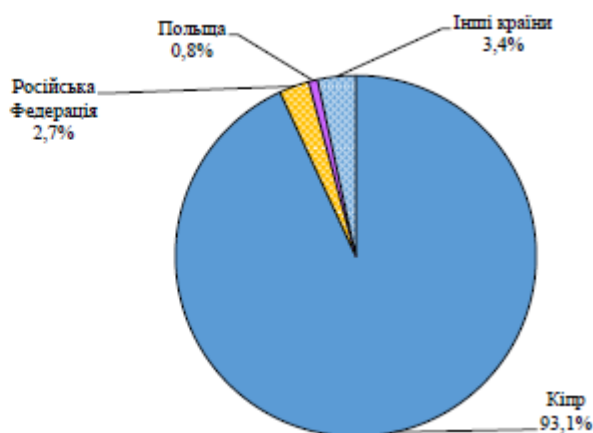
році (за варіантами), зазначивши, які зміни відбулися, які причини їх викликали, та чи можна вважати ці зміни позитивною динамікою.

Варіанти:

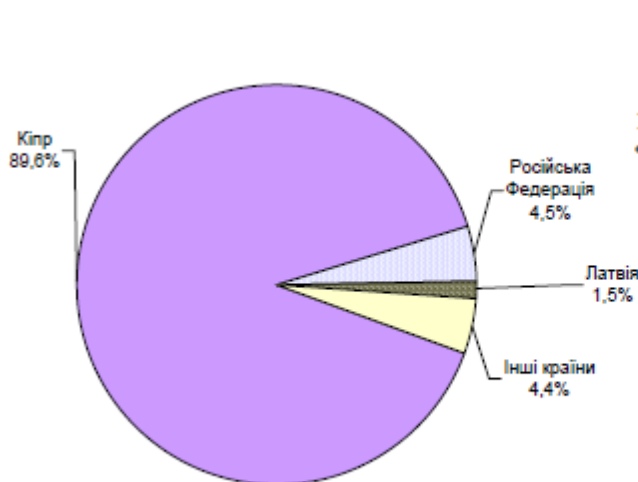
- 1) географічна структура іноземних інвестицій з України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2013 р.;
- 2) географічна структура іноземних інвестицій з України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2010 р.;
- 3) географічна структура іноземних інвестицій з України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2008 р.;
- 4) географічна структура іноземних інвестицій з України на 01. 01. 2016 р. та 01. 01. 2005 р.

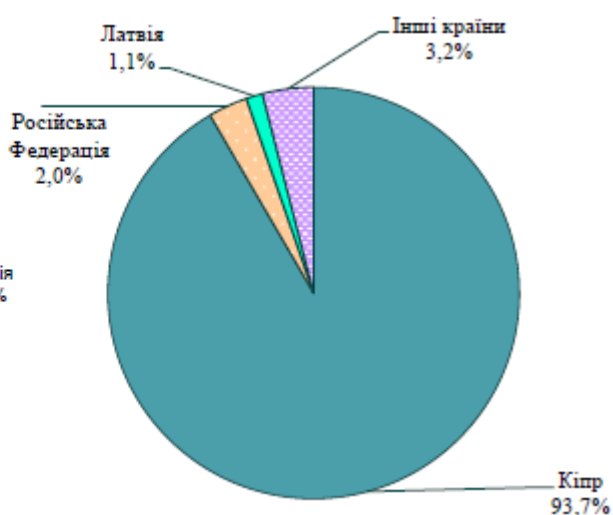
на 01. 01. 2005 р.

на 01. 01. 2010 р.

на 01. 01. 2013 р.

на 01. 01. 2016 р.

Рис. 5. Географічна структура прямих іноземних інвестицій з України (за даними Держслужби статистики України)

8. Проаналізуйте статистичні дані про іноземні інвестиції в регіони України в 2015 р. (табл. 29). Зробіть висновок, письмово відповівши на питання:
- а) які регіони України є інвестиційно найпривабливішими? Які фактори це обумовили?
- б) які регіони України є найменш інвестиційно привабливими? Які фактори це обумовили?

Таблиця 29

**Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал)
на одну особу населення за регіонами України, дол. США
(за даними Держслужби статистики України)**

	Обсяг на 1 січня						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ¹	2016 ¹
Усього	899,8	1011,1	1134,3	1246,1	1327,8	1068,0	1016,3
<i>області</i>							
Вінницька	112,0	125,3	138,9	152,9	191,5	138,7	117,0
Волинська	321,6	211,4	281,5	367,0	328,8	260,9	238,6
Дніпропетровська	2098,5	2242,2	2468,6	2547,0	2749,3	2329,4	2201,7
Донецька	366,1	513,5	600,9	728,2	828,8	503,4	428,2
Житомирська	184,4	201,1	264,4	285,2	306,9	226,8	199,1
Закарпатська	293,0	293,1	279,6	325,1	349,2	266,2	247,9
Запорізька	504,6	527,7	550,0	602,8	632,3	587,4	529,7
Івано-Франківська	460,8	372,0	453,1	466,4	590,0	671,1	606,3
Київська	887,4	940,0	1022,7	1070,1	1157,4	1038,1	943,3
Кіровоградська	81,3	64,5	72,4	104,5	160,9	83,8	66,4
Луганська	275,0	299,3	336,3	370,9	391,9	283,5	263,8
Львівська	473,2	496,1	549,7	649,3	674,9	545,6	495,8
Миколаївська	136,5	139,5	129,1	208,2	241,7	196,4	183,3
Одеська	437,7	465,5	513,4	684,3	701,0	599,7	561,4
Полтавська	301,0	371,0	476,2	644,0	732,3	719,6	696,8
Рівненська	267,4	268,6	243,4	258,8	270,9	227,3	189,8
Сумська	207,1	308,8	313,3	337,4	372,1	233,8	180,6
Тернопільська	61,1	55,2	57,4	59,4	64,3	52,2	47,0
Харківська	754,6	989,2	1029,7	797,1	782,3	635,9	579,3
Херсонська	180,3	186,7	190,4	233,0	256,2	194,8	198,0
Хмельницька	164,5	137,9	141,4	156,1	171,7	145,3	128,9
Черкаська	171,6	224,9	223,6	695,2	704,3	409,6	283,8
Чернівецька	68,6	68,7	68,7	71,1	88,6	75,8	65,4
Чернігівська	80,2	86,7	93,0	97,7	120,7	94,8	88,5
<i>міста</i>							
м. Київ	7031,9	7936,2	9006,9	9783,0	10190,7	8068,1	7913,4

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

9. Що таке території пріоритетного розвитку (ТПР)? З якою метою вони створюються? Ознайомтеся з особливостями функціонування територій пріоритетного розвитку України. Заповніть табл. 30.

Таблиця 30

**Характеристика територій
пріоритетного розвитку України**

Регіон України	Кіль- кість ТПР	Список ТПР	Площа, тис. га	Дата створення	Строк дії

10. Що таке спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ)? З якою метою вони створюються? Ознайомтеся з особливостями функціонування спеціальних економічних зон на території України. Нанесіть їх на контурну карту України. Заповніть табл. 31.

Таблиця 31

Характеристика спеціальних (вільних) економічних зон України

Назва СЕЗ	Територія розташування	Дата створення	Строк дії	Мета функціонування СЕЗ

11. Новим засобом залучення інвестицій (в т. ч. прямих іноземних) у регіони України є створення індустріальних парків. Що таке індустріальний парк? Які індустріальні парки вже створені в Україні? Заповніть табл. 32.

Таблиця 32

Характеристика індустріальних (промислових) парків України

Назва парку	Територія розташування	Дата створення	Мета створення

РОЗДІЛ IV

Практичні заняття 11–12

ПРИКОРДОННЕ і ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ВИДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

Мета: закріпити основні поняття теми;

розглянути особливості прикордонного та транскордонного співробітництва України;

з'ясувати сучасний стан, проблеми та перспективи функціонування єврорегіонів;

розглянути нові форми транскордонного співробітництва України.

Ключові поняття: лімологія, державний кордон; природні, етнічні, штучні (геометричні) та астрономічні кордони; сухопутні, морські, річкові, озерні, повітряні та арктичні кордони; антецедентні та субсективні кордони; відчужувальні, напівпроникні, прозорі (проникні) кордони; договірні, спірні та силові кордони; геометричні та звивисті кордони; кордони з екстенсивною та інтенсивною взаємодією; бар'єрна функція, функція відображення, функція відділення, функція регулювання, функція співставлення, трансляційна функція кордонів; територіальні води, виключна морська економічна зона; алокація, делімітація, демаркація, делімітаційні та демаркаційні проблеми; прикордонний регіон, прикордонна зона, прикордонна смуга, зона прикордонної торгівлі, прикордонне співробітництво; транскордонне співробітництво, транснаціональне співробітництво, міжтериторіальне співробітництво, транскордонний регіон, єврорегіон, міжнародний транспортний коридор, транскордонні кластери, транскордонні промислові парки і зони, транскордонні партнерства.

Питання для самостійної підготовки

1. Державний кордон: визначення поняття, види, функції, етапи встановлення. Державний кордон України.
2. Делімітаційні і демаркаційні проблеми України (з Росією, Румунією, Білоруссю, Молдовою).
3. Транскордонне і прикордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України.
4. Прикордонні регіони України та сусідніх держав.
5. Єврорегіони за участю регіонів України та їх коротка характеристика.
6. Міжнародні транспортні коридори, що проходять територією України.
7. Нові форми транскордонного співробітництва України. Транскордонні кластери.

Завдання до практичних занять

1. Що таке державний кордон? Якими бувають державні кордони? Побудуйте схему класифікації державних кордонів за різними критеріями – природою, особливостями взаємодії, походженням, середовищем проходження та ін.

2. Користуючись офіційним сайтом Прикордонної служби України, випишіть протяжність державного кордону: загального, сухопутного і морського, з країнами–сусідами (табл. 33):

загальна протяжність українського державного кордону _____

в т.ч .: сухопутного кордону _____

морського кордону _____

(загального, по Чорному морю, по Азовському морю,
по Керченській протоці)

Таблиця 33

Протяжність державного кордону України з державами–сусідами

Держава	Протяжність (загальна, в т. ч. річкова і морська)
Польща	
Словаччина	
Угорщина	
Румунія	
Молдова	
Росія	
Білорусь	

3. Поясніть, як співвідносяться поняття «прикордонний регіон», «транскордонний регіон», «єврорегіон».

4. На картосхемі нанесіть державний кордон України, фоном виділіть і підпишіть прикордонні регіони України та регіони сусідніх країн, з якими межує Україна.

5. Серед прикордонних регіонів України визначте:

- регіони, що мають вихід до моря;
- регіони, що межують з Росією (*по суходолу*);
- регіони, що межують з Білоруссю;
- регіони, що межують з Польщею;
- регіони, що межують зі Словаччиною;
- регіони, що межують з Угорщиною;
- регіони, що межують з Румунією (*по суходолу*);
- регіони, що межують з Молдовою;
- регіон, що межує з 4–ма країнами (*по суходолу, вказати з якими країнами*);
- регіони, що межують з 2–ма країнами (*по суходолу, вказати з якими країнами*);
- регіони, що одночасно межують з країною СНД і країною ЄС.

6. Користуючись статистичними даними табл. 34, визначте питому вагу прикордонних регіонів України: а) за кількістю; б) за площею; в) за населенням; г) за питомою вагою в сумарному природно-ресурсному потенціалі (ПРП) України; г) за питомою вагою у ВРП України.

Таблиця 34

Регіони України	Площа, тис. км ²	Населення, тис. осіб. (на 1 січня 2016 р.)	ВРП, млн. грн. (2014 р.)	Питома вага в сумарному ПРП України, %
Україна	603,5	42760,5¹	1586915	100
<i>області</i>				
Вінницька	26,5	1602,2	43990	3,6
Волинська	20,1	1042,7	24195	1,7
Дніпропетровська	31,9	3254,9	176540	10,9
Донецька	26,5	4265,1	119983	12,2
Житомирська	29,8	1247,5	29815	2,9
Закарпатська	12,8	1259,2	24120	2,5
Запорізька	27,2	1753,6	65968	3,9
Івано-Франківська	13,9	1382,3	37643	2,2
Київська	28,1	1732,2	79561	4,0
Кіровоградська	24,6	973,1	28758	3,0
Луганська	26,7	2205,4	31393	8,8
Львівська	21,8	2534,2	72923	3,8
Миколаївська	24,6	1158,2	35408	2,9
Одеська	33,3	2390,3	74934	3,7
Полтавська	28,8	1438,9	69831	3,5
Рівненська	20,1	1161,8	28724	1,8
Сумська	23,8	1113,3	30397	2,7
Тернопільська	13,8	1065,7	21676	2,1
Харківська	31,4	2718,6	96596	4,3
Херсонська	28,5	1062,4	23250	2,9
Хмельницька	20,6	1294,4	32162	2,7
Черкаська	20,9	1243,0	38466	3,0
Чернівецька	8,1	909,9	15049	1,3
Чернігівська	31,9	1045,0	28156	3,6
<i>міста</i>				
м. Київ	0,8	2906,6	357377	

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації постійного місця проживання.

7. Для прикордонного і транскордонного співробітництва України важливу роль відіграють особливості держав–сусідів. Визначте особливості сусідів України (враховуючи морських), відповівши на такі питання:

- а) з якою країною Україна має найдовший кордон?
- б) з якою країною Україна має найкоротший кордон?
- в) на території яких сусідів України існують самопроголошені республіки? Які?
- г) який сусід України першим перейшов від командно-адміністративної до ринкової економіки і вважається «головними воротами України в Європу»?
- ґ) з яким сусідом Україна ніколи не перебувала в стані війни?
- д) який сусід України утворився в результаті мирного поділу двонаціональної держави?
- е) який сусід України ніколи не був соціалістичною державою, а розвивався тільки капіталістичним шляхом?
- є) який сусід України першим визнав її незалежність?
- ж) які сусіди України є членами ЄС?
- з) які сусіди України є членами НАТО?
- и) які сусіди України є членами СНД?
- і) від якого сусіда залежить вихід України в Атлантичний океан?
- й) які сусіди України входять разом з нею в ОЧЕС?
- к) які сусіди України входять разом з нею в ГУАМ?
- л) які сусіди України не мають виходу до моря?
- м) з якими сусідами Україна має територіальні суперечки?
- н) столиця якого сусіда України розташована найближче до Києва?
- о) столиця якого сусіда України розташована найдалі від Києва?

8. Одним з основних об'єктів політики транскордонного співробітництва має бути кордон, а також система забезпечення доступу до прикордонного регіону і пропускних пунктів через кордон. Серед завдань, які необхідно вирішити для реалізації цієї мети, слід назвати розвиток транспортних шляхів, які перетинають державні кордони, тобто забезпечення та обслуговування міжнародних транспортних коридорів. Що таке міжнародний транспортний коридор? Які міжнародні транспортні коридори перетинають територію України? Нанесіть міжнародні транспортні коридори України на контурну карту.

9. Ознайомтеся з особливостями функціонування єврорегіонів України. На контурну карту нанесіть єврорегіони України (хоча б у межах України). Заповніть табл. 35.

Характеристика єврорегіонів України

Назва євро- регіону	Територія розташування (які регіони яких країн входять)	Дата створення	Основні цілі, задачі, напрями діяльності

Практичне заняття 13

ІНШІ ВИДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

Мета: закріпити основні поняття теми;

розглянути інші види зовнішньоекономічних зв'язків України – фінансово-кредитні та валютні, науково-технічні, інформаційні, міжнародну міграцію робочої сили, міжнародний туризм, міжнародну економічну інтеграцію та ін.;

визначити, членом яких міжнародних організацій є Україна;

виявити проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Ключові поняття: міжнародні фінансово-кредитні і валютні зв'язки, міжнародні науково-технічні зв'язки, міжнародний рух технологій, ліцензія, патент, ноу-хау, роялті, міжнародні інформаційні зв'язки, міжнародна міграція робочої сили, міжнародний туризм, міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація, міжнародна кооперація, спільне підприємництво, міжнародна економічна інтеграція, зона (асоціація, угода) преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз, спільне підприємство, транснаціональна компанія, міжнародні організації, СОТ, НАТО, ЄС, СНД.

Питання для самостійної підготовки

1. Міжнародний туризм за участю України.
2. Еміграція та імміграція робочої сили за участю України, її наслідки.
3. Міжнародний поділ праці та місце України в ньому. Міжнародна спеціалізація і міжнародна кооперація як види зовнішньоекономічних зв'язків України.
4. Міжнародна економічна інтеграція України.
5. Україна у складі міжнародних організацій. Вхідження України до СОТ: позитивні та негативні наслідки. ЄС і НАТО: «+» і «-» вхідження.
6. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України:

- 6.1) міжнародні кредитно-фінансові і валютні відносини;
  - 6.2) міжнародні науково-технічні зв'язки;
  - 6.3) спільне підприємництво;
  - 6.4) міжнародні інформаційні зв'язки та ін.
7. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

Завдання до практичного заняття

1. Ознайомтеся зі статистичними даними про туристичні потоки на території України (табл. 36). Проаналізуйте динаміку міжнародного туризму за участю України, вказавши:

- а) рік, коли Україну відвідала найбільша кількість іноземних туристів (як Ви вважаєте, з чим це пов'язано?)
- б) рік, коли з України з туристичною метою за кордон виїхала найбільша кількість громадян України;
- в) роки, протягом яких в Україні більше приїжджає туристів, ніж з неї виїжджає.

Таблиця 36

Динаміка показників туристичних потоків України в ХХІ ст., осіб

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон ²	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну ²	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України ³	Із загальної кількості туристів: ³			Кількість екскурсантів ³
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774	1643955
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623	1874233
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956	1991688
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344332	1922010	2690810
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261	1502031
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318	1704562
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145	1768790
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316	2393064
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880	2405809
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170	1909360
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299	1953497
2011	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638	823000
2012	21432836	23012823	3000696	270064	1956662	773970	865028
2013	23761287	24671227	3454316	232311	2519390	702615	657924

2014¹	22437671	12711507	2425089	17070	2085273	322746	1174702
2015¹	23141646	12428286	2019576	15159	1647390	357027	125471

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

² Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України).

³ 2000–2010 рр. за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 р.и за даними Держстату.

2. Користуючись табл. 37, згрупуйте регіони України за сальдо міждержавної міграції. Побудуйте картограму. Визначте:

а) найнепривабливіші регіони України в міждержавній міграції (з чим це пов'язано?);

б) найпривабливіші регіони України в міждержавній міграції (з чим це пов'язано?).

Примітка: картограма будується одним кольором, але різної його інтенсивності. Однак, якщо йдеться про позитивні і негативні показники, то їх показують різними кольорами: позитивні показники – теплими кольорами, а негативні – холодними.

Таблиця 37

Міждержавна міграція населення України за регіонами в 2015 році¹
(за даними Держслужби статистики України)

Регіони України	На 1000 осіб наявного населення		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (–)
Україна	715,6	499,7	215,9
Вінницька	470,0	185,5	284,5
Волинська	397,0	260,8	136,2
Дніпропетровська	651,0	704,3	–53,3
Донецька	120,5	73,6	46,9
Житомирська	476,2	283,6	192,5
Закарпатська	211,2	1206,1	–994,9
Запорізька	660,9	548,4	112,5
Івано-Франківська	715,4	511,4	204,0
Київська	759,2	260,6	498,6
Кіровоградська	567,1	358,3	208,8
Луганська	110,7	30,7	80,0
Львівська	397,1	281,2	115,9
Миколаївська	688,0	465,9	222,2
Одеська	1316,5	888,3	428,3
Полтавська	706,4	227,1	479,2
Рівненська	285,8	297,9	–12,1

Сумська	507,9	443,5	64,4
Тернопільська	653,7	292,2	361,5
Харківська	2030,5	1207,8	822,8
Херсонська	381,2	268,5	112,7
Хмельницька	370,6	194,2	176,5
Черкаська	622,9	287,8	335,1
Чернівецька	807,8	419,8	388,0
Чернігівська	565,6	268,5	297,1
м.Київ	1939,7	1413,4	526,4

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. Інформація сформована на основі наявних адміністративних даних щодо зміни реєстрації постійного місця проживання.

3. Відповідно до «Єдиного державного реєстру міжнародних організацій, членом яких є Україна» ([Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>), наша держава на 01.01.2016 р. входить до складу 78-ми таких інтеграційних об'єднань. Визначте, яке значення для соціально-економічного розвитку України має її членство в різних міжнародних організаціях (не менше 10-ти, обов'язково вказати регіональні організації – СНД, ГУАМ, ОЧЕС, ЧБТР, Дунайську комісію, Комісію з захисту Чорного моря від забруднення, Комісію з захисту річки Дунай тощо). Заповніть табл. 38.

Таблиця 38

Україна у складі міжнародних організацій

Назва міжнародної організації	Рік вступу України	Країни, що входять до складу міжнародної організації (якщо багато, то вказати тільки кількість)	Значення для України (мета діяльності організації)

4. Визначте і проаналізуйте позитивні та негативні наслідки для України при вступі до ЄС і НАТО. Заповніть табл. 39.

Таблиця 39

ЄС і НАТО: «+» і «-» входження України

Міжнародна організація	ТАК	НІ
ЄС		
НАТО		

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Принципи зовнішньоекономічної діяльності.
2. Зовнішньоекономічна політика України: принципи та основні напрями її реалізації.
3. Нормативно-правова база зовнішньоекономічної діяльності України.
4. Зовнішньоекономічні зв'язки України в античні часи. Зовнішня торгівля України у складі Київської Русі та в колоніальний період. Особливості зовнішньоекономічної діяльності України в складі Радянського Союзу.
5. Зовнішньоторговельні зв'язки України з групами країн і регіонами світу (країнами СНД, Європи, Азії, Америки, Африки, Австралії та Океанії).
6. Зовнішньоторговельні зв'язки України з окремими країнами (Росією, Польщею, Німеччиною, Китаєм, з будь-якою країною Північної Америки, Південної Америки, Африки, Австралії та Океанії за вибором студента).
7. Характеристика територій пріоритетного розвитку України.
8. Характеристика спеціальних (вільних) економічних зон України.
9. Характеристика індустріальних (промислових) парків.
10. Характеристика євро регіонів України.
11. Міжнародний туризм за участю України.
12. Еміграція та імміграція робочої сили за участю України.
13. Міжнародні кредитно-фінансові і валютні відносини України.
14. Міжнародні науково-технічні зв'язки України.
15. Спільне підприємництво як вид зовнішньоекономічних зв'язків України.
16. Міжнародні інформаційні зв'язки України.
17. Участь України в міжнародних виставках, ярмарках, аукціонах, торгах, конференціях, симпозиумах, конференціях, семінарах та інших подібних заходах.
18. Україна у складі міжнародних організацій.
19. Позитивні та негативні наслідки для України при вступі до СОТ, ЄС і НАТО.
20. Транснаціональні корпорації та спільні підприємства в системі міжнародного інвестування: значення для України.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Тема: Характеристика зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами світу.

Мета: схарактеризувати зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами світу, виявити проблеми та визначити перспективні напрями в співробітництві між країнами.

Завдання: проаналізувати зовнішньоекономічні зв'язки України з однією із запропонованих країн та підготувати доповідь і презентацію за планом:

1. Передумови розвитку співробітництва між країнами. Нормативно-правове забезпечення співпраці.
2. Динаміка та основні статті експорту та імпорту товарів між країнами.
3. Динаміка експорту та імпорту послуг між країнами, їх основні види.
4. Особливості інвестиційного співробітництва.
5. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків між країнами.
6. Проблеми та перспективи зовнішньоекономічних зв'язків між країнами.

Перелік рекомендованих країн

1. Російська Федерація	11. Нідерланди	21. Японія
2. Білорусь	12. Румунія	22. Китай
3. Казахстан	13. Чехія	23. Гана
4. Азербайджан	14. Велика Британія	24. Нігерія
5. Молдова	15. Словаччина	25. Єгипет
6. Німеччина	16. Туреччина	26. Бразилія
7. Польща	17. Індія	27. Канада
8. Італія	18. Республіка Корея	28. США
9. Угорщина	19. Іран	29. Австралія
10. Франція	20. Ліван	30. Нова Зеландія

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

7-й семестр

Контрольна робота 1

на тему «Зовнішньоекономічні зв'язки України,
їх види, форми, показники, фактори, історія розвитку»

1. «Зовнішньоекономічна діяльність» і «зовнішньоекономічні зв'язки»: сутність і співвідношення понять.
2. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мікроекономічного, макроекономічного і міждержавного рівня.
3. Класифікація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за різними критеріями (*не менше 4-х критеріїв*).
4. Об'єкти зовнішньоекономічної діяльності (*перелічити, дати визначення понять*).
5. Класифікація зовнішньоекономічних зв'язків. Види зовнішньоекономічних зв'язків за різними критеріями (*не менше 8-ми критеріїв*).
6. Форми зовнішньоекономічної діяльності (*перелічити згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»*).
7. Передумови розвитку зовнішньоекономічних зв'язків (*перелічити, пояснити*).
8. Фактори розвитку зовнішньоекономічних зв'язків (*перелічити, пояснити*).
9. Фактори розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України (*перелічити, пояснити, як впливають на зовнішньоекономічні зв'язки України*).
10. Зовнішньоекономічна політика: визначення поняття, економічні й адміністративні регулятори зовнішньоекономічних зв'язків.
11. Складові елементи зовнішньоекономічної політики держави (*перелічити, дати визначення*).
12. Експортна й імпортна зовнішньоторговельна політика.
13. Історичні види зовнішньоторговельної політики (*назвати, пояснити сутність, виявити недоліки і переваги кожного з видів*).
14. Показники, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність держави (*перелічити, знати формулу, за якою показник обчислюється*):
  - 14.1. Показники обсягу зовнішньої торгівлі.
  - 14.2. Показники результативності й ефективності зовнішньої торгівлі.
  - 14.3. Показники структури зовнішньої торгівлі.
  - 14.4. Показники динаміки зовнішньої торгівлі.
15. Принципи зовнішньоекономічної діяльності (загальні, специфічні, національні).

16. Основні теорії зовнішньоекономічної діяльності (*перелічити групи, навести приклади теорій кожної з груп*).
17. Меркантилізм: визначення, основні положення, види.
18. Класичні і неокласичні теорії зовнішньоекономічної діяльності (концепція абсолютних переваг А. Сміта, концепція порівняльних переваг Д. Рікардо, закони Дж. С. Мілла, теорема Хекшера–Оліна, парадокс В. Леонтьєва та його пояснення, теорема Хекшера–Оліна–Самуельсона, теорема Самуельсона–Джонса, теорема Столпера–Самуельсона, теорема конкурентних переваг М. Портера, теорема Рибчинського і «голандська хвороба», теорія технологічного розриву, теорія життєвого циклу продукту).
19. Кейнсіанські теорії зовнішньоекономічної діяльності (теорія перехресного попиту С. Ліндера, теорія реверса попиту).
20. Сучасні теорії зовнішньоекономічної діяльності (концепція експортних можливостей, концепція імпортних можливостей).
21. Етапи розвитку міжнародної торгівлі (*перелічити та дати стисло характеристику кожного з етапів*).
22. Етапи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України (*дати стисло характеристику кожного з етапів*):
  - 22.1. Міжнародне співробітництво народів, які населяли територію сучасної України в античну епоху.
  - 22.2. Формування та інтенсивний розвиток зовнішніх економічних зв'язків Київської Русі.
  - 22.3. Колоніальний період розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.
  - 22.4. Радянський період розвитку національної спеціалізації та міжнародної торгівлі (1917–1987 рр.).
  - 22.5. Перехідний від радянського період (1987–1991 рр.).
  - 22.6. Сучасний період (1991 р. – сучасність).

Контрольна робота 2
на тему «Зовнішня торгівля як основний вид
зовнішньоекономічних зв'язків України»

1. «Зовнішня торгівля» і «міжнародна торгівля»: визначення і співвідношення понять.
2. Класифікація міжнародної торгівлі за різними критеріями (*не менше 4-х критеріїв*).
3. Види міжнародної торгівлі за специфікою взаємодії суб'єктів (*перелічити, розкрити сутність кожного з видів*).
4. Види міжнародної торгівлі за специфікою регулювання (*перелічити, розкрити сутність кожного з видів*).

5. Зовнішня торгівля товарами України:

- 5.1. Сучасне сальдо зовнішньої торгівлі товарами України (*позитивне чи негативне?*).
- 5.2. Загальні тенденції динаміки експорту, імпорту й сальдо зовнішньої торгівлі товарами, аналіз та причини змін.
- 5.3. Сучасна товарна структура експорту й імпорту торгівлі товарами України (Які види товарів переважали в експорті в 2015 р. (3–5 позицій)? Чому саме ці товари? Які види товарів переважали в імпорті в 2015 р. (3–5 позицій)? Чому саме ці товари?).
- 5.4. Динаміка товарної структури експорту й імпорту торгівлі товарами України за останнє десятиліття (Які види товарів завжди були провідними в експорті, а які – в імпорті товарів України протягом останніх 10 років? Які види товарів потрапляли до першої п'ятірки тільки в окремі роки?), аналіз та причини змін.
- 5.5. Сучасна географічна структура торгівлі товарами України (Які країни були головними партнерами України в експорті товарів у 2015 р. (*перелічити першу десятку*)? Які країни були головними партнерами України в імпорті товарів у 2015 р. (*перелічити першу десятку*)?
- 5.6. Динаміка географічної структури торгівлі товарами України за останнє десятиліття (Які країни завжди входили до десятки головних партнерів України в експорті, а які – в імпорті товарів протягом останніх 10 років? Які країни ставали головними партнерами тільки в окремі роки?), аналіз та причини змін.
- 5.7. Торгівля товарами за регіонами України (Які регіони мали найвищу питому вагу в експорті та імпорті товарів України в 2015 р. (2–3 регіони)? Чому саме ці регіони? Які регіони мали найнижчу питому вагу в експорті та імпорті товарів України в 2015 р. (2–3 регіони)? Чому саме ці регіони?)

6. Зовнішня торгівля послугами України:

- 6.1. Сучасне сальдо зовнішньої торгівлі послугами України (*позитивне чи негативне?*).
- 6.2. Загальні тенденції динаміки експорту, імпорту й сальдо зовнішньої торгівлі послугами, аналіз та причини змін.
- 6.3. Сучасна структура експорту й імпорту зовнішньої торгівлі України за видами послуг (Які види послуг переважали в експорті України в 2015 р. (3–5 позицій)? Чому саме ці послуги? Які види послуг переважали в імпорті України в 2015 р. (3–5 позицій)? Чому саме ці послуги?)

- 6.4. Динаміка структури експорту й імпорту зовнішньої торгівлі України за видами послуг за останнє десятиліття (Які види послуг завжди були провідними в експорті, а які – в імпорті послуг України протягом останніх 10 років? Які види послуг потрапляли до першої п'ятірки тільки в окремі роки?), аналіз та причини змін.
- 6.5. Сучасна географічна структура торгівлі послугами України (Які країни були головними партнерами України в експорті послуг у 2015 р. (*перелічити першу десятку*)? Які країни були головними партнерами України в імпорті послуг у 2015 р. (*перелічити першу десятку*)?
- 6.6. Динаміка географічної структури торгівлі послугами України за останнє десятиліття (Які країни завжди входили до десятки головних партнерів України в експорті, а які – в імпорті послуг протягом останніх 10 років? Які країни ставали головними партнерами тільки в окремі роки?), аналіз та причини змін.
- 6.7. Торгівля послугами за регіонами України (Які регіони мали найвищу питому вагу в експорті та імпорті послуг України в 2015 р. (*2–3 регіони*)? Чому саме ці регіони? Які регіони мали найнижчу питому вагу в експорті та імпорті послуг України в 2015 р. (*2–3 регіони*)? Чому саме ці регіони?).
7. Напрями нарощування експортного потенціалу України.
8. Напрями оптимізації імпорту України.

8–й семестр

Контрольна робота 3

на тему «Інвестиційна діяльність як вид зовнішньоекономічних зв'язків України»

1. Сутність категорії «інвестиції» (*дати визначення поняття, перелічити, що відноситься до інвестицій*).
2. Сутність категорії «інвестиційна діяльність».
3. Суб'єкти інвестиційної діяльності.
4. Об'єкти інвестиційної діяльності.
5. Класифікація інвестицій за різними критеріями (*не менше 7–8 критеріїв*).
6. Значення прямих іноземних інвестицій для соціально-економічного розвитку території (позитивні і негативні наслідки).
7. «Інвестиційна привабливість», «інвестиційний імідж», «інвестиційний клімат»: сутність і співвідношення понять.
8. Фактори, що впливають на інвестиційну привабливість регіонів.
9. Складові інвестиційного клімату (*перелічити, дати визначення, характеризувати*).

10. Фактори привабливості України для іноземного інвестування (позитивні і негативні).
11. Іноземна інвестиційна діяльність в Україні:
  - 11.1. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну та з України (*позитивна чи негативна?*), її загальні тенденції, аналіз змін та їх причини.
  - 11.2. Структура іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності в 2015 р. (В який вид економічної діяльності обсяг інвестицій найвищий? В який вид економічної діяльності обсяг інвестицій найнижчий? В яку галузь промисловості обсяг інвестицій найвищий? В яку галузь промисловості обсяг інвестицій найнижчий?).
  - 11.3. Динаміка структури іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності за останнє десятиліття (Які види економічної діяльності завжди залишалися найбільш інвестиційно привабливими для іноземного інвестування протягом останніх 10 років? Які види економічної діяльності були найбільш інвестиційно привабливими тільки в окремі роки?).
  - 11.4. Географічна структура прямих іноземних інвестицій в Україну (Які країни були лідерами за вкладенням інвестицій в економіку України в 2015 р. (*5 країн*)? Чим це можна пояснити? В економіку яких держав Україна в 2015 р. вклала найбільше інвестицій (*5 країн*)? Чим це можна пояснити?).
  - 11.5. Динаміка географічної структури прямих іноземних інвестицій в Україну за останнє десятиліття (Які країни завжди були провідними за вкладенням інвестицій в економіку України, а які – за вкладенням Україною інвестицій в економіку країн протягом останніх 10 років? Які країни ставали головними партнерами в інвестиційній діяльності тільки в окремі роки?), аналіз та причини змін.
  - 11.6. Регіональні відмінності прямих іноземних інвестицій в Україну (Які регіони України були інвестиційно найпривабливішими в 2015 р. (*2–3 регіони*)? Чому саме ці регіони? Які регіони України були найменш інвестиційно привабливими в 2015 р. (*2–3 регіони*)? Чому саме ці регіони?).
12. Інвестиційна політика держави: визначення поняття, види, механізми здійснення.
13. Території пріоритетного розвитку: визначення поняття, сучасний стан в Україні (*визначення поняття, у яких регіонах України існують та їх кількість, приклади*).

14. Спеціальні (вільні) економічні зони: визначення поняття, сучасний стан в Україні (*визначення поняття, види, кількість, як називаються, де розташовані?*).
15. Індустріальні (промислові) парки України (*визначення поняття, кількість, як називаються, де зрозташовані?*).

Контрольна робота 4
на тему «Прикордонне і транскордонне співробітництво як види
зовнішньоекономічних зв'язків України.

Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України»

1. Державний кордон: визначення поняття, етапи встановлення державного кордону (*назвати та пояснити*).
2. Класифікація державного кордону за різними критеріями (*3–4 критерії*).
3. Функції державних кордонів (*назвати та пояснити*).
4. Державний кордон України (*загальна протяжність, знати послідовність країн–сусідів України в міру зменшення протяжності державного кордону з ними*).
5. Делімітаційні та демаркаційні проблеми України (*знати, з якою державою і за які території була або триває територіальна суперечка*).
6. «Прикордонний регіон», «прикордонна зона», «зона прикордонної торгівлі», «транскордонний регіон», «єврорегіон»: визначення і співвідношення понять.
7. Прикордонні регіони України (*перелічити, знати, з якими державами межують*).
8. «Транскордонне співробітництво», «міжтериторіальне співробітництво», «транснаціональне співробітництво»: визначення і співвідношення понять.
9. Суб'єкти та учасники транскордонного співробітництва.
10. Мета і завдання транскордонного співробітництва.
11. Види зв'язків, які здійснюються в транскордонному співробітництві.
12. Чинники розвитку транскордонного співробітництва.
13. Критеріальні напрями класифікації транскордонних територій.
14. Шляхи, якими може здійснюватися транскордонне співробітництво.
15. Класифікація єврорегіонів.
16. Єврорегіони України, їх коротка характеристика (*перелічити єврорегіони України та знати, які регіони України і які ще країни до них входять*).
17. Нові форми транскордонного співробітництва (*перелічити, пояснити сутність*).
18. Транскордонні кластери України (*дати визначення поняття, навести приклади*).

19. Транспортні коридори України (*перелічити*).
20. Міжнародний поділ праці та місце України в ньому.
21. Фактори, що забезпечують участь держави в міжнародному поділі праці.
22. Міжнародна спеціалізація і міжнародна кооперація як види зовнішньоекономічних зв'язків України.
23. Інтернаціоналізація світового господарства та глобалізація як особливості сучасного етапу розвитку міжнародного поділу праці.
24. Міжнародний туризм як вид зовнішньоекономічних зв'язків. Місце України в туристичних потоках світу.
25. Міжнародна міграція робочої сили як вид зовнішньоекономічних зв'язків, участь України в ній. Наслідки міжнародної міграції робочої сили для країни.
26. Міжнародна економічна інтеграція. Види інтеграційних міждержавних об'єднань (*назвати, пояснити, які з них відносяться до України*).
27. Міжнародні виставки, ярмарки, аукціони, торги, конференції, симпозіуми, семінари тощо як види зовнішньоекономічних зв'язків (*дати визначення понять, навести приклади*). Участь України в них.
28. Україна у складі міжнародних організацій.
29. Входження України до СОТ: позитивні та негативні наслідки.
30. ЄС і НАТО: «+» і «-» входження України.
31. Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України (*дати стисло характеристику*):
  - 31.1. Міжнародні кредитно-фінансові і валютні відносини.
  - 31.2. Міжнародні науково-технічні зв'язки.
  - 31.3. Спільне підприємництво.
  - 31.4. Інформаційні зв'язки.
32. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.

ПРИКЛАДИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

7-й семестр

Контрольна робота № 1

на тему «Зовнішньоекономічні зв'язки України,
їх види, форми, показники, історія розвитку»

ВСЬОГО 18 балів

I. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ (всього 2 бали):

1. З наведених нижче визначень, виберіть те, яке НЕ відноситься до поняття «зовнішньоекономічні зв'язки»:

- а) це взаємообмін з іншими країнами світу продуктами матеріального виробництва, енергією, інформацією, послугами на основі міжнародного поділу праці;
- б) це комплексна система різноманітних форм міжнародного співробітництва держав та їх суб'єктів у всіх галузях економіки;
- в) це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основана на взаємовідносинах як на території України, так і за її межами;
- г) це сукупність торговельно-економічних, виробничо-господарських, науково-технічних, коопераційних, валютно-фінансових і кредитно-розрахункових відносин країни з іноземними державами.

2. Виберіть правильний варіант щодо співвідношення понять «зовнішньоекономічні зв'язки» і «зовнішньоекономічна діяльність»:

- а) поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» і «зовнішньоекономічна діяльність» є синонімами;
- б) зовнішньоекономічна діяльність належить до рівня макроекономічного (міждержавного) регулювання, а зовнішньоекономічні зв'язки, як правило, здійснюються на мікрорівні;
- в) розділення поняття «зовнішньоекономічна діяльність» на дві дефініції: «зовнішньоекономічні зв'язки» і «зовнішньоекономічна діяльність» в Україні відбулося в 1987 р.;
- г) поняття «зовнішньоекономічні зв'язки» з'явилося і використовувалося раніше та є ширшим за змістом.

3. Знайдіть НЕправильний варіант серед суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності мікроекономічного рівня:

- а) фізичні особи;
- б) юридичні особи;
- в) держава;

- д) структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності.

4. *Загальноєкономічні міждержавні організації, міжнародні неурядові економічні організації, міжнародні організації з регулювання світової торгівлі, міжнародні валютно-кредитні організації – це суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності:*

- в) макроекономічного рівня.

5. Нижче перераховані передумови і фактори розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Виберіть з запропонованого списку тільки ФАКТОРИ розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

- и) інтенсифікація вивозу капіталів.

б. Зовнішньоекономічна політика, при якій країна відмовляється від будь-якої торгівлі з іншими країнами, – це:

- г) автаркія.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ (всього 8 балів):

1. Обчисліть основні показники зовнішньої торгівлі товарами України в 2015 р., користуючись такими даними:

$$\text{експорт товарів}^1 (E_T) = 835049,1 \text{ млн. грн.}$$
$$\text{імпорт товарів}^1 (I_T) = 820686,3 \text{ млн. грн.}$$
$$\text{ВВП}^1 = 1979458 \text{ млн. грн.}$$

середньорічна чисельність населення (N_c)¹ = 42844,9 тис. осіб.

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

**Показники рівня розвитку та збалансованості
зовнішньої торгівлі товарами України в 2015 р.**

Показник	Формула	Розрахунки
Сальдо зовнішньоторговельного балансу		
Зовнішньоторговельний оборот		
Рівень експорту		
Рівень імпорту (коефіцієнт імпортової залежності)		
Коефіцієнт покриття імпорту експортом (індекс стану балансу)		
Коефіцієнт відкритості національної економіки		
Експортно-імпортна (зовнішньоторговельна) квота		
Експортна квота		
Імпортна квота		
Коефіцієнт збалансованості зовнішньої торгівлі		
Експортний потенціал держави (показник інтенсивності експорту)		
Показник інтенсивності імпорту		
Показник інтенсивності зовнішньоторговельного обороту		

2. Вкажіть, які переваги (окремо за концепцією абсолютних переваг А. Сміта і за концепцією порівняльних переваг Д. Рікардо) має країна А і які – країна Б та що мають експортувати й імпортувати ці країни, якщо відомо наступне:

Країна		Виробництво продукції на 1 одиницю ресурсів, т
А	автомобілі	10
	мотоцикли	40
Б	автомобілі	20
	мотоцикли	50

ІІІ. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ (всього 3 бали, по 0,5 балів за кожне правильне визначення):

Зовнішньоекономічні зв'язки – це _____

Експорт – це _____

Реімпорт – це _____

Абсолютні переваги – це _____

Зовнішньоекономічна політика – це _____

Протекціонізм – це _____

IV. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ (всього 5 балів, по 1 балу за кожну правильну повну відповідь):

1. За якими критеріями класифікують зовнішньоекономічні зв'язки? Які види зовнішньоекономічних зв'язків виділяють за цими критеріями? *(наведіть класифікацію зовнішньоекономічних зв'язків за 7–8 критеріями).*
2. Що таке «об'єкти зовнішньоекономічної діяльності»? Перерахуйте об'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
3. Наведіть основні положення теорії конкурентних переваг М. Портера.
4. Охарактеризуйте особливості зовнішньоекономічних зв'язків України за часів Київської Русі.
5. Які фактори впливають на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків держави? Визначте, які особливості економіко-географічного положення (ЕГП) України та яким чином здійснюють вплив на її зовнішньоекономічні зв'язки? Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця

**Особливості ЕГП України
та їх вплив на зовнішньоекономічні зв'язки держави**

№ з/п	Особливості ЕГП України	Вплив особливостей ЕГП на зовнішньоекономічні зв'язки України

Контрольна робота № 2

на тему «Зовнішня торгівля

як основний вид зовнішньоекономічних зв'язків України»

ВСЬОГО 12 балів

I. ЗАКІНЧИТЬ РЕЧЕННЯ (всього 4 бали):

- 1) сальдо зовнішньої торгівлі товарами України в 2015 р. – позитивне, негативне *(вибрати правильне)* _____
- 2) країнами – головними партнерами України в експорті товарів у 2015 р. були *(назвати не менше 5-ти країн, які входять до першої десятки за експортом товарів)* _____
- 3) в імпорті України в 2015 р. переважали такі товари *(назвати не менше 3-х позицій)* _____

- 4) країнами – головними партнерами України в імпорті послуг у 2015 р. були (назвати не менше 5–ти країн, які входять до першої десятки за імпортом послуг) _____
- 5) в експорті України в 2015 р. переважали такі послуги (назвати не менше 3–х позицій) _____
- 6) регіони України з найвищою питомою вагою в зовнішній торгівлі України товарами в 2015 р. є (назвати 3 регіони України, які входять до першої п'ятірки за питомою вагою в експорті й імпорті товарів) _____

II. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ (всього 3 бали, по 0,5 балів за кожне правильне визначення):

Зовнішня торгівля – це _____

Зустрічна торгівля – це _____

Преференційна торгівля – це _____

Міжнародний аукціон – це _____

Звичайна торгівля – це _____

Консигнаційна торгівля – це _____

III. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ (всього 5 балів):

1. За якими критеріями класифікують міжнародну торгівлю? Які види міжнародної торгівлі виділяють за цими критеріями? Наведіть класифікацію міжнародної торгівлі за суб'єктами взаємодії. Поясніть сутність виділених видів міжнародної торгівлі.
2. Проаналізуйте динаміку товарної структури експорту торгівлі товарами України за останнє десятиліття. Які види товарів завжди були провідними в експорті товарів України протягом останніх 10 років? Які види товарів потрапляли в першу п'ятірку тільки в окремі роки? Обґрунтуйте причини визначених змін.
3. Негативною рисою зовнішньої торгівлі України останніми роками є від'ємне або низьке сальдо торгівлі. Назвіть причини пасивного зовнішньоторговельного балансу держави та напрями нарощування експортного потенціалу й оптимізації імпорту України.

8–й семестр
Контрольна робота № 3
на тему «Інвестиційна діяльність як вид
зовнішньоекономічних зв'язків України»
ВСЬОГО 10 балів

I. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ (всього 1 бал):

1. *Найбільше територій пріоритетного розвитку створено в області:*
  - а) Луганській;
  - б) Донецькій;
  - в) Житомирській;
  - г) Чернігівській.
2. *Найпоширенішим видом спеціальних (вільних) економічних зон в Україні є:*
  - а) зовнішньоторговельні зони;
  - б) комплексні виробничі зони;
  - в) науково-технічні зони;
  - г) банківсько-страхові (офшорні) зони.
3. *Сукупність об'єктивних і суб'єктивних характеристик, які характеризують доцільність інвестування засобів у регіон, – це:*
  - а) інвестиційний імідж регіону;
  - б) інвестиційний портрет регіону;
  - в) інвестиційна привабливість регіону;
  - г) інвестиційний клімат регіону.
4. *Виберіть НЕправильну відповідність між індустриальним парком України та регіоном України, де він знаходиться:*
  - а) «Соломоново» – Закарпатська область;
  - б) «Індустриальний парк «Коростень» – Житомирська область;
  - в) «Перший український індустриальний парк» – Київська область;
  - г) «BIONIC Hill» – м. Львів.
5. *Виберіть НЕправильну відповідність між спеціальною (вільною) економічною зоною України та її місцезнаходженням:*
  - а) СЕЗ «Порто–франко» – Одеський порт;
  - б) СЕЗ «Яворів» – Яворівський район Львівської області;
  - в) СЕЗ туристсько-рекреаційного типу «Курортотоліс Трускавець» – м. Трускавець Львівської області;
  - г) СЕЗ «Порт Крим» – м. Севастополь АР Крим;
6. *Одним з видів спеціальних (вільних) економічних зон є зовнішньоторговельні зони – частина території держави, де товари іноземного походження можуть зберігатися, купуватися та продаватися без сплати мита та митних зборів або з їх відстрочкою. Головна мета створення таких СЕЗ – активізація зовнішньої торгівлі (імпорту, експорту, транзиту) шляхом надання митних пільг, послуг із збереження і перевалки вантажів, надання в оренду складів, приміщень для виставкової діяльності, а також послуг з*

доброби, сортування, пакування товарів тощо. Яка із СЕЗ України належить до цього типу?

- а) СЕЗ «Порто-франко»;   в) СЕЗ «Миколаїв»;
б) СЕЗ «Славутич»;   г) СЕЗ «Донецьк».

7. Яка із спеціальних (вільних) економічних зон України була утворена з метою облаштування міжнародного транспортного коридору Гданьськ – Одеса, залучення інвестицій, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, транспортно-виробничої інфраструктури?

- а) СЕЗ «Порт Крим»; в) СЕЗ «Інтерпорт Ковель»;
б) СЕЗ «Закарпаття»; г) СЕЗ «Яворів».

8. В яких регіонах України функціонують по 2 спеціальні (вільні) економічні зони? Виберіть правильний варіант:

- а) Київська область, АР Крим, Донецька область;
- б) Львівська область, Одеська область, Донецька область;
- в) Львівська область, Одеська область, Донецька область, АР Крим;
- г) Закарпатська область, Одеська область, Донецька область;

9. Першими індустріальними парками, які були створені в Україні в лютому 2014 р., є:

- а) «Долина», «Славута» та «Рясне-2»;
б) Рівненський індустриальний парк, «Новий Крим»;
в) «Коростень»; «Перший український індустриальний парк», «Кривбас»;
г) «Свема», «Соломоново», «Рясне-2».

10. Виберіть НЕправильне твердження про іноземну інвестиційну діяльність України:

- а) найвищу питому вагу як в інвестиціях в Україну, так і в інвестиціях з України в 2015 р. мав Кіпр;
- б) найпривабливішим для іноземних інвестицій видом економічної діяльності в Україні в 2015 р. була промисловість (зокрема, обробна), на другому місці – фінансова і страхова діяльність;
- в) найпривабливішою для іноземних інвестицій галуззю промисловості в Україні в 2015 р. була харчова промисловість, на другому місці – металургійне виробництво;
- г) велику питому вагу в обсязі загального іноземного інвестування в економіку України протягом останнього десятиліття завжди мали Російська Федерація, Німеччина, Велика Британія, Нідерланди.

II. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ (всього 3 бали, по 0,5 балів за кожне правильне визначення):

Інвестиції – це

Інвестиційний процес – це

Інвестиційна політика – це _____

Спеціальна (вільна) економічна зона – це _____

Інвестиційний портфель – це _____

Індустріальні парки – це _____

III. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ (всього 6 балів, по 1,5 бали за кожну правильну повну відповідь):

1. За якими критеріями класифікують інвестиції? Які види інвестицій виділяють за цими критеріями? (*наведіть класифікацію інвестицій за 7–8 критеріями*).
2. Наведіть позитивні і негативні наслідки вкладення в економіку України прямих іноземних інвестицій.
3. Які фактори обумовлюють інвестиційну привабливість регіонів? Які регіони України є найбільш інвестиційно привабливими? Які чинники зумовили інвестиційну привабливість саме цих регіонів?
4. Що таке інвестиційний клімат? Як співвідносяться поняття «інвестиційна привабливість», «інвестиційний імідж» та «інвестиційний клімат»? Назвіть складові інвестиційного клімату, поясніть їх сутність.

Контрольна робота № 4

на тему «Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України.

Інші види зовнішньоекономічних зв'язків України»

ВСЬОГО 10 балів

I. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ (всього 1 бал):

1. Скільки єврорегіонів було створено в Україні?

а) 15;	в) 8;
б) 10;	г) 9.

2. Першим єврорегіоном, який був створений в Україні, є:

а) Буг;	в) Верхній Прут;
б) Чорне море;	г) Карпати.

3. Виберіть НЕправильну відповідність між єврорегіоном України та його місцезнаходженням:

а) Слобожанщина – Харківська область України та Белгородська область Росії;
б) Ярославна – Чернігівська область України та Курська область Росії;
в) Донбас – Луганська і Донецька області України та Ростовська і Воронежська області Росії;
г) Дністер – Вінницька область України та прикордонні регіони Молдови.

4. Скільки міжнародних транспортних коридорів проходить через територію України?

- [illegible]

5. Який міжнародний транспортний коридор НЕ проходить територією України:

- а) міжнародний транспортний коридор № 9;
б) міжнародний транспортний коридор № 7;
в) міжнародний транспортний коридор № 3;
г) міжнародний транспортний коридор № 4.

6. Виберіть, який регіон України НЕ межує з країною ЄС:

- а) Чернівецька область;   в) Львівська область;
б) Одеська область;   г) Вінницька область.

7. Виберіть варіант, в якому правильно перераховані області України, які НЕ мають виходу до державного кордону:

- а) Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Вінницька, Тернопільська області;
- б) Кіровоградська, Черкаська, Дніпропетровська, Полтавська, Хмельницька, Тернопільська області;
- в) Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Вінницька, Івано-Франківська області;
- г) Кіровоградська, Черкаська, Дніпропетровська, Хмельницька, Херсонська, Запорізька.

8. Виберіть правильне твердження щодо єврорегіонів України:

- а) всі прикордонні регіони України входять до складу єврорегіонів;
- б) єврорегіони – це форма транскордонного співробітництва;
- в) в єврорегіони входять регіони тільки європейських країн;
- г) з країнами Європейського Союзу створено 6 єврорегіонів – Карпати, Буг, Нижній Дунай, Верхній Прут, Дністер та Чорноморський.

9. Не останню роль у встановленні та розвитку транскордонного співробітництва з країною відіграє довжина державного кордону з нею. Виберіть варіант, в якому в правильній послідовності перелічені держави-сусіди України в порядку зменшення довжини спільного сухопутного державного кордону з ними:

- а) Росія, Молдова, Білорусь, Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина;
б) Росія, Білорусь, Молдова, Румунія, Польща, Словаччина, Угорщина;
в) Росія, Молдова, Білорусь, Румунія, Польща, Угорщина, Словаччина;
г) Росія, Молдова, Білорусь, Румунія, Польща, Словаччина, Угорщина.

10. Серед сусідів України до НАТО входять (виберіть варіант, в якому перераховані всі сусіди-члени НАТО, в т. ч. морські):

- а) Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Молдова;

- б) Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Молдова, Болгарія;
 в) Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія, Туреччина;
 г) Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія, Росія.

II. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ (всього 3 бали, по 0,5 балів за кожне правильне визначення):

Державний кордон – це _____

Делімітація – це _____

Прикордонний регіон – це _____

Транскордонне співробітництво – це _____

Міжнародна кооперація – це _____

Міжнародні валютні відносини – це _____

III. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ (всього 6 балів, по 1,5 бали за кожну правильну повну відповідь):

1. За якими критеріями класифікують державні кордони? Які види кордонів виділяють за цими критеріями? (наведіть класифікацію державних кордонів за 5–6 критеріями).
2. Наведіть позитивні і негативні наслідки входження України до НАТО.
3. Перелічіть види міждержавних інтеграційних об'єднань. Поясніть їх сутність. До яких з них входить Україна?
4. Членом скількох міжнародних організацій є Україна на даний момент? Визначте, в які міжнародні організації входить Україна (не менше 7–8, обов'язково укажіть регіональні організації). Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця

Україна в складі міжнародних організацій

Назва міжнародної організації	Країни, що входять до складу міжнародної організації (якщо їх багато, то тільки укажіть кількість)	Мета діяльності міжнародної організації

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

7-й семестр

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання							Разом	Залікова робота	Сума	
Розділ 1				Розділ 2						
T1	T2	T3	T4	КР	T5	T6	КР	80	20	100
ПР 1	ПР2–3				ПР 4–5	ПР 6–7				
5	15			18	15	15	12			

8-й семестр

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання							Разом	Екзамен	Сума
Розділ 3		Розділ 4							
T7	КР	T8	T9	T10	T11	КР	60	40	100
ПР 8–10		ПР 11–12	ПР 13						
20		10	14	6					

T7, T8 ... T11 – теми розділів

ПР – практична робота

КР – контрольна робота

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90–100	відмінно	зараховано
70–89	добре	
50–69	задовільно	
1–49	незадовільно	не зараховано

Навчальне видання

Гусєва Наталія Володимирівна
Кулєшова Ганна Олександрівна
Ключко Людмила Василівна

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Коректор О. В. Токар
Комп'ютерне верстання Н. В. Гусєва

Підписано до друку 20. 10. 2016 р. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Ум.друк. арк. 10,9. Тираж 100 пр.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис за № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79-В, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail: bookfabrik@rambler.ru